

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Bilim Dalı
Yüksek Lisans

**TERÖRİZM FAALİYETLERİNİN MAKROEKONOMİK
DEĞİŞKENLER ÜZERİNE ETKİLERİ**

Aras DOĞAN
Iğdır 2019

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TERÖRİZM FAALİYETLERİNİN MAKROEKONOMİK
DEĞİŞKENLER ÜZERİNE ETKİLERİ**

Hazırlayan
Aras DOĞAN

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Serkan KÜNÜ

İğdır-2019

TAAHHÜTNAME

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Terörizm Faaliyetlerinin Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkileri**” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

21/01/2019
Aras DOĞAN

KABUL VE ONAY

Aras DOĞAN tarafından hazırlanan **Terörizm Faaliyetlerinin Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkileri** adlı çalışma, 21/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Prof.Dr. Şevki ÖZBİLEN

(Başkan)

(İmza)

Doç.Dr. Erkan TOKUCU

Üye

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Serkan KÜNÜ (Danışman)

Üye

ÖZET

İnsanlık tarihinin en önemli sorunlarından biri olan terör, son dönemlerde şiddetini artırmıştır. Elbette terör eylemlerinin sebep olduğu en büyük kayıp insan hayatıdır. Ancak küresel bir boyut kazanan terör eylemleri ülke ekonomilerine de ciddi maliyetler yüklemektedir. Türkiye coğrafi konumundan ve çeşitli sebeplerden dolayı uzun yıllardan beri terör ile meşgul olmaktadır. Terör ile etkili bir mücadele yapılması için ve terör örgütlerinin doğmasının önüne geçmek için terör eylemlerinin ülke ekonomisine etkilerinin araştırılması oldukça önemlidir. Terör zaman içerisinde Türkiye ekonomisinde önemli kayıplara neden olmuştur. Çalışmanın amacı terörün uluslararası ölçekte, Türkiye’de ve terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu da ekonomik olarak hangi etkileri ortaya çıkardığını rakamsal ifadelerle incelemektir. Yapılan incelemelere göre terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı bazı yıllarda turizm, tarım ve dış ticaret gelirlerinde düşüş olduğu görülmüştür. Yine terör olaylarının yoğun yaşandığı dönemlerde, söz konusu coğrafi bölgelerde bazı yıllar için göçün arttığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Ekonomi, Büyüme, Kalkınma

ABSTRACT

Terror, one of the most important problems in the history of humanity, has recently increased its violence. Of course, the biggest loss caused by terrorist acts is human life. However, terrorist acts, which have gained a global dimension, have serious costs in the country's economies. Turkey due to its geographical position and is engaged in various causes of terrorism for many years. In order to ensure an effective fight against terrorism and to prevent the emergence of terrorist organizations, it is very important to investigate the effects of terrorist acts on the country's economy. Terror has led to significant losses in time for Turkey. The purpose of the study of terrorism on an international scale, economically and terror of the East and Southeast Anatolia intense as that experienced in Turkey is to analyze what effects occur with numeric expression. According to the examinations, it has been observed that tourism, agriculture and foreign trade revenues declined in some years when terror events were experienced intensively. It is also seen that in some geographic areas, migration has increased for some years in periods of intense terrorism.

Keywords: Terror, Terrorism, Economy, Growth, Development

ÖNSÖZ

Ülkemizde ve dünyanın birçok ülkesinde terör son yılların en büyük sorunlarından biridir. Terör olayları her nerede meydana gelirse gelsin, o bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde birçok etkiye sahiptir.

Bu çalışmanın amacı terörün kavramsal olarak anlaşılmasını sağladıktan sonra terör olaylarının ekonomi üzerindeki genel etkilerini ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini incelemektir. Yapılan incelemelere göre terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı bazı yıllarda turizm, tarım ve dış ticaret gelirlerinde düşüş olduğu görülmüştür. Yine terör olaylarının yoğun yaşandığı dönemlerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bazı yıllar için göçün arttığı görülmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında göstermiş olduğu destek ve anlayışından dolayı danışman hocam Dr.Öğr.Üyesi Serkan KÜNÜ 'ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Aras DOĞAN

Iğdır 2019

İÇİNDEKİLER

Sh No:

TAAHHÜTNAME	
_Toc534671811KABUL VE ONAY	
ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMI.....	3
1.1.1 Terör.....	3
1.1.2 Terörizm.....	6
1.2 Terör ve Terörizmin Tarihsel Gelişimi	8
1.3 Terörizmin Ortaya Çıkış Sebepleri	12
1.3.1 Ekonomik Nedenler.....	13
1.3.2 Coğrafi Nedenler.....	14
1.3.3 Psikolojik Nedenler.....	15
1.3.4 Sosyo-Kültürel Nedenler.....	16
1.3.5 Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler.....	17
1.3.6 Siyasal Nedenler.....	17
1.4 Terör ve Terörizm Çeşitleri	18
1.4.1 Devlet Terörü.....	18
1.4.2 Bireysel Terör.....	19
1.4.3 Siber Terör.....	19
1.4.4 Nükleer Terör.....	20
1.4.5 Uluslararası Terör.....	21
1.4.6 Etnik Terör.....	21
1.5 Terörün Unsurları.....	23
1.5.1 İdeoloji Unsuru.....	23
1.5.2 Örgüt Unsuru.....	25
1.5.3 Şiddet Unsuru.....	27

İKİNCİ BÖLÜM	28
2.TERÖRÜN GELİR KAYNAKLARI	28
2.1 Terörün Finansmanı	28
2.1.1 Terör Örgütlerinin Finans İhtiyaçlarının Nedenleri.....	30
2.1.1.1 Terör Eylemlerinin Doğrudan Maliyeti.....	32
2.1.1.2 Terör Eylemlerinin Hazırlık Maliyetleri.....	34
2.1.1.3 Örgüt Üyelerinin Gıda ve Barınma Giderleri.....	35
2.1.1.4 Örgüt Üyelerine ve Yakınlarına Yapılan Ödemeler.....	35
2.1.1.5 Eğitim ve Seyahat Masrafları.....	35
2.1.1.6 Bir Takım Kişilere ve Suç Örgütlerine Yapılan Ödemeler.....	36
2.1.1.7 Propaganda Masrafları.....	36
2.1.1.8 Diğer Örgütlerle Kurulan Bağlantılardan Kaynaklanan Giderler.....	37
2.1.1.9 Tahrik Merkezleri Oluşturmak İçin Yapılan Harcamalar.....	37
2.2 Terörün Gelir Kaynakları.....	37
2.2.1 Terör Örgütlerinin Yasal Görünümlü Faaliyetlerden Elde Ettiği Gelirler.....	38
2.2.1.1 Ticari Faaliyetler.....	39
2.2.1.2 Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar.....	41
2.2.1.3 Aidat ve Bağışlar.....	41
2.2.1.4 Basın Yayın Faaliyetleri ve Yan Gelirler.....	42
2.2.2 Yasa Dışı Gelir Kaynakları.....	42
2.2.2.1 Uyuşturucu Ticareti.....	43
2.2.2.2 Soygun ve Gasp.....	47
2.2.2.3 Haraç Toplama ve Fidyeler.....	48
2.2.2.4 İnsan Kaçakçılığı.....	49
2.2.2.5 Silah Kaçakçılığı.....	50
2.2.2.6 Sigara, Alkol ve Akaryakıt Kaçakçılığı.....	50
2.2.2.7 İşbirlikçi Devlet Yardımı.....	51
2.2.2.8 Sahtecilik ve Dolandırıcılık.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
3. LİTERATÜR TARAMASI	53
3.1 Terörün Finansal Piyasalar Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar.....	54
3.2 Terörün Turizm Sektörü Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar.....	64
3.3. Terörün Makroekonomik Etkilerini İnceleyen Çalışmalar.....	67
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	73
4.TERÖR VE EKONOMİ İLİŞKİSİ	73
4.1 Terör ve Genel Ekonomi.....	73
4.2 Terör ve Ekonomik Büyüme.....	77
4.3 Terörün Tüketici Davranışları, Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri.....	77
4.4 Terörün Yatırım Harcamaları Üzerindeki Etkileri.....	78
4.5 Terörün Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri.....	80
4.6 Terörün Dış Ticaret Üzerine Etkileri.....	81
4.7 Terörün Turizm Hareketlerine Yansımaları.....	82
4.8 Terörün Göç Üzerine Etkileri.....	86
4.9 Terörün Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri.....	87
4.9.1 Terörün Türkiye’de Ekonomik Büyümeye Etkisi.....	89
4.9.2 Terörün Türkiye’de Kamu Harcamalarına Etkisi.....	91
4.9.3 Terör Örgütlerinin Türkiye’ye Doğrudan Maliyeti.....	92
4.9.4 Terörün Türkiye Dış Ticaretine Etkileri.....	98
4.9.5 Terörün Türkiye Turizmüne Etkileri.....	100
4.9.6 Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Terörün Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri.....	105
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	114

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu
BM	: Birleşmiş Milletler
DTÖ	: Dünya Turizm Örgütü
ETA	: Bask Vatanı ve Özgürlük
EUROPOL	: Avrupa Polis Teşkilatı
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
OECD	: Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
UTG	: Uluslararası Turizm Gelirleri
vd.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: “Terörist” ile “gerilla savaşçısı” Arasındaki Farklar.....	4
Tablo 2: Terörizmin Tanımında En Çok Tekrarlanan Unsurlar.....	7
Tablo 3: Türkiye’de 1998-2016 Yılları Arasında Yaşanan Bombalı Saldırıları.....	12
Tablo 4: 2011 Yılında Terör Saldırıları ve Tutuklanmaların Ükelere Göre Dağılımı.....	22
Tablo 5: 1880-1975 Yılları Arasında Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları.....	31
Tablo 6: Bazı Terör Saldırılarının Doğrudan Maliyetleri.....	33
Tablo 7: Suç Duyurusunda Bulunulan Kişi Sayısı (2009-2012).....	39
Tablo 8: 1984-2013 Yılları Arasında Terör Örgütleri ile Alakalı Olarak Ele Geçirilen Uyuşturucu Madde Miktarları.....	45
Tablo 9: Ülkelerin Savunma Harcamalarının GSYİH’nın Payları.....	75
Tablo10: Turistik Bölgelere ve Turistik Tüketicilere Yönelik Terör Saldırıları.....	84
Tablo 11: Türkiye’ye Yönelik Terör Saldırıları ve Temel Ekonomik Göstergeleri.....	88
Tablo-12: Terör Olayları Sayısı ve Büyüme Oranları.....	90
Tablo-13: Terör Olayları Sayısı ve Kamu harcamaları.....	91
Tablo-14: 2001 Yılına Kadar PKK Tarafından Tahrip Edilen Bina ve Araçlar.....	93
Tablo 15: SGK’dan 3713 Sayılı Kanun Kapsamında Aylık Alanlar.....	95
Tablo 16: 2330 sayılı Kanun Kapsamında 2011 Yılına Kadar Görüşülen Dosya Sayısı.....	95
Tablo 17: 2330 sayılı Kanun Kapsamında 2012 Yılında Görüşülen Dosya Sayısı.....	95
Tablo 18: 5233 sayılı Kanunun Uygulanmasına Yönelik Sayısal Veriler.....	96

Tablo 19: Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) Verileri.....	97
Tablo-20: Terör Olayı Sayısı ve Dış Ticaret Hacmi.....	99
Tablo-21: Türkiye'ye Gelen Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı.....	101
Tablo-22: 1990 - 2012 Yıllarında Turistlere Yönelik Düzenlenen Saldırıları.....	102
Tablo-23: Terör Olayları Sayısı, Göç ve Okuma Yazma Oranı Artış Yüzdesi....	106
Tablo-24: Terör Olayları Sayısı ve İhracat Rakamları.....	107
Tablo-25: Terör Olayı Sayısı ve İşlenen Tarım Arazisi Miktarı(hektar).....	109

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan beri yeryüzünde şiddet görülmektedir. Terör şiddetin organize bir şekilde uygulanma biçimidir. Terör örgütleri şiddet yöntemine başvurarak halkı baskı altına almayı, devleti yıpratmayı ve bu yöntemle hedeflerine ulaşmayı düşünürler. Şiddet birçok şekilde ortaya çıkabilir ancak kitlesel ve sistemli bir şekilde eyleme dönüştüğü zaman, toplumda ciddi bir kaos ve karışıklık ortamı yaratabilmektedir.

Günümüzde kişi ve devletler için en büyük tehlikelerden biri terör olgusudur. Devletleri parçalamak isteyen, bölücü gruplar, başka devletlerin menfaatleri için kullanılan örgütler, amaçlarına ulaşmak için cana ve mala karşı şiddet eylemlerine yönelerek amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırlar. Terör ile mücadele geçmiş dönemlerde ve günümüzde halen devam etmektedir.

Pek çok alanda yaşanan gelişmelere ayak uyduran terör örgütleri, bazı dönemlerde devletlerin varlığını tehdit edecek kadar gelişmiştir. Bugün birçok ülkenin envanterinde olan gelişmiş teknolojik silahlara sahip terör örgütleri bulunmaktadır. Dahası küresel çapta eylem yapan terör örgütlerinin, televizyon kanalı, gazetesi ve internet siteleri vardır. Bu yolla yaptıkları eylemlerini tüm dünyaya duyurmaya çalışmaktadırlar.

Terörün ortaya çıkmasında birçok faktör rol oynamaktadır. Bu faktörler, sosyal, siyasi, hukuki, ekonomik, psikolojik olabilir. Terör örgütlerinin ortaya çıkmasını engellemek için bu faktörler etrafında geniş çaplı çalışmalar yürütülürse terör ile mücadelede daha etkili sonuçlar alınacağı söylenebilir.

Terör eylemlerinin verdiği en büyük zarar can kayıplarındır. Bunun yanı sıra terör eylemleri sonucu, ortaya çıkan belirsizlik durumu ekonomi üzerinde de büyük kayıplara yol açmaktadır. Yarattığı kaos ortamı sonucu ekonomiyi olumsuz olarak etkileyen terör, birçok ekonomik faaliyetin durmasına veya ertelenmesine sebep olmaktadır. Birçok şirketin ve ticari faaliyet yürüten kişilerin kısa ve uzun vadede yatırım yapmasını engellemektedir. Özellikle terör riskine karşı duyarlılığı yüksek olan turizm, dış ticaret ve tarım sektörleri üzerinde terör eylemlerinin olumsuz etkisini görmek mümkündür.

Aynı zamanda toplam talep unsurlarını da etkileyerek iktisat politikasının temel hedeflerinden olan ve toplumun refah seviyesi için son derece mühim olan büyüme hızını olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Terör eylemleri sonucu meydana gelen zararlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bu durumun nedeni eylemin gerçekleştiği ülkenin ekonomik ve siyasal durumu ile açıklanabilir. Terör ile mücadele kapsamında, terör eylemlerinden dolayı ortaya çıkan zararların tespitinde uygulanacak yöntemlerin doğru bir şekilde seçilip hayata geçirilmesi bu mücadelenin etkili olması için önemlidir.

Terör eylemlerinin orta ve uzun dönemlerde ortaya çıkardığı etkileri, meydana geldikleri ülkelerin ekonomik yapısına ve bu eylemlere karşı uyguladıkları politikalara göre değişiklik göstermektedir. Terör olaylarının sayısı, neden olduğu kayıplar ve eylem şekilleri çalışmalarda belirleyici unsurları oluşturmaktadır. Terör dünyanın birçok ülkesinde yaşanmakta ve Türkiye uzun yıllardır terör örgütleri tarafından hedef alınmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, teröre kavramsal olarak değinilip, uluslararası alanda yapılan tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde terörün gelir kaynakları incelenmiş ve finans ihtiyacını nasıl karşıladığı araştırılmıştır. Üçüncü bölümde terör ve ekonomi ilişkisini inceleyen çalışmaların özetine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise terörün genel olarak ekonomiyi hangi şekillerde etkilediği, daha sonra Türkiye üzerindeki etkilerine değinilerek, terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terörün ekonomik etkileri dış ticaret, tarım ve göç rakamları ile incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMI

1.1.1 Terör

Eski bir tarihe sahip olmasının yanı sıra günümüzde tüm dünyada önemli bir sorun haline gelen terör bugüne dek insanlık üzerinde birçok tahribata yol açmıştır. Terör, Latince kökenli bir kelimedir, Türk dilindeki anlamı “dehşet, yıldırma ve korkutma” anlamını taşımaktadır.¹ Türk Dil Kurumu’nun yayınladığı sözlükte ise terör; “Yıldırma, korkutma, tedhiş”² anlamındadır. Düzene ve topluma karşı yapılan bir saldırı olan terör üzerinde birçok bilimsel araştırmalar yapıldı. Ancak otoritelerin görüş farklılıkları nedeniyle ortak bir tanım yapılması oldukça güç durumda. İnsanlık, şiddetin bir çeşidi olarak nitelendirilen terör kavramının tanımını yapmak, etkilerini araştırmak ve temelli çözümler bulabilmek için yüzyıllardır çaba göstermektedir. Bunu doğrulayan en önemli gösterge, 1936-1981 yıllarında, terörün yüzlerce tanımının ortaya konulmuş olmasıdır.³ Terörizmin oluşmasına neden olan, gelişim göstermesine etki eden; ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve psikolojik sebepler bulunmaktadır.⁴ Ancak terör üzerine yapılan araştırmaların çoğunluğunun ortak noktası terörün net bir tanımının yapılamamasıdır.

Tarih boyunca insanlar çeşitli fikir ayrılıkları içinde bulunmuşlardır. Bu fikir ayrılıklarının çözümü için tarih boyunca sıcak savaşlar tercih edilmiştir. Geçtiğimiz yüzyılda 1.ve 2. Dünya savaşlarından sonra insanlar sıcak savaşlardan kaçınma eğilimi göstermiştir. Bu savaşların ekonomik zararları, can kayıpları ve küreselleşmenin etkisiyle sıcak savaş tercih edilmeyen bir konuma getirmiştir. Bundan dolayı ülkeler farklı ülkeler üzerindeki planlarını uygulamak için soğuk savaş yöntemlerine başvurmuştur. Terörde bu yöntemlerden birisi olarak bazı ülkelerin desteğini aldığı için

¹ Hasan Eren & Diğerleri, *Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.1459.

² İsmail Parlatır & Hamza Zülfikar & Nevzat Gözaydın, Türk Dil Kurumu Yayınları: 603, *Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları*: 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 752.

³ Alex P. Schmid & Albert J. Jongman, *Political Terrorism*, Amsterdam, North Holland, 2005, s.5.

⁴ Nezih Orhon, “Terörün Anlamı ve Görselleştirilmiş Terör”, Orhan Gökçe. ve U. Demiray, (Der.), *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*. Konya, Çizgi Yayınevi, 2004, s.12-20.

terörü kullanan ve terörden muzdarip olan ülkeler arasında farklı görüşlerin ortaya çıkması terörün net bir tanımının olmayışının sebeplerindedir.

Terörün tanımını daha iyi açıklayabilmek için gerilla ve terör faaliyetleri, arasındaki ayrımın doğru yapılması gerekmektedir. Benzer taktiklerle hareket ediyorlarmış hissi uyandırmış olsalar da, gerilla ve terör oluşumlarını birbirinden ayıran etmenler görülmektedir. Gerilla faaliyetleri, askeri alanda da olduğu üzere tek tip kıyafet giyip, sadece askeri unsurlara saldırıp bir alanı ele geçirerek, özgürlük için belirli bölge ve belirli bir kitleyi ele geçirmektir.⁵

“Terörist” ile “gerilla savaşçısı” arasındaki ayrıntılı olarak tablo 1’de incelenmiştir.

Tablo 1: “Terörist” ile “gerilla savaşçısı” arasındaki farklar

	Gerilla savaşı	Terörist
Birlik sayıları ve silahları	Orta (Takım, Bölük, Tabur) Genellikle Hafif Piyade Silahları bazen de Topçu	Küçük (Genelde 10 Kişiden Az Gruplar) Tabanca, El Bombası, Suikast Silahları, Uzaktan Kumandalı Bombalar, Araba, Mayınlar gibi, Özel Nitelikli Silahlar
Taktikleri	Komando tipi taktikler	Çocuk Kaçırma, Suikast, Araba Bombalama, Uçak Kaçırma, Rehin Alma Gibi Özel Taktikler
Hedefleri	Genellikle Asker, Polis ve Yönetim Kademeleri	Devleti Sembolize Eden Değerler, Siyasi Rakipler ve Büyük Ölçüde Masum Siviller
Amaçları	Başlıca Düşmanı Fiziksel Yıpratma	Psikolojik Baskı ve Dehşete Düşürme
Arazi Kontrolü	Evet	Hayır
Üniforma	Genellikle Üniforma Giyer	Üniforma Giymez
Savaş alanı	Savaş Alanı Ülke İçi Çekişmelerle Kısıtlı	Herhangi Bir Kısıt Yok Dünya Çapında Eylem Yapabilir
Ulusal Yasallık	Savaş kurallarına uyduğu sürece var	yok

Kaynak: Özdemir, T. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Terörizmle Mücadele, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.

⁵ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, New York, Colombia University, 2006.

Tablo 1’de görüldüğü gibi terör faaliyetleri ile gerilla savaşı arasında belirgin farklar vardır. Ancak toplumda medya gibi insanların çıkarları doğrultusunda kullanılabilen araçların olması bu ayrımı yok sayarak, toplumu menfaatleri doğrultusunda yönlendirebilir.

Laquer ve Wilkonson bu faaliyetler arasındaki ayrıma dikkat çekmişlerdir. Bu kavramlar arasındaki ayrım hakkında yazarların ortak fikri; gerilla faaliyetlerinin amacı sadece askeri unsurlara zarar vermek iken terörün amacının hem askeri unsurlar üzerinde tahribat yaratmak hem de sivil halka korku salıp güvensiz bir ortam oluşturmaktır.⁶

Her ülkede olduğu üzere, ülkemizde de terörün resmi tanımı bulunmaktadır. 12.04.1991 tarihinde yürürlüğe giren 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun terör tanımı başlığı altındaki 1’nci maddesinde:

“Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini, veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türle eylemlerdir.”⁷

Yukarda kanuni çerçevede yapılmış tanımdan da anlaşılacağı üzere, eylemin terör faaliyeti olarak görülebilmesi için; siyasi olması, organize ve şiddet barındırması gerekmektedir. Yine Büyük Larousse sözlük ve Ansiklopedisine göre terör;

“ Bir gücü bir iktidarı zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir şekilde şiddet kullanma, yıldırma”⁸ şeklinde tanımlanmaktadır.

⁶ Walter Laquer, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York, Oxford University Press, 1999, s. 8.

⁷ “Terörle Mücadele Yasası”, (Erişim(<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>)) 23 Ekim 2018.

⁸ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1986, s. 1144.

1.1.2 Terörizm

Yukarda verdiğimiz terör tanımından sonra yine Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisinin terörizm tanımına baktığımızda;

“ Bireylerin ya da azınlıkların şiddete dayanan ve kişilere, mallara ya da kurumlara yönelik siyasal eylemi; bu şiddet eylemlerinin tümü.”⁹

Terör kavramı araştırılırken belki de üzerinde durulması en çok önem arz eden nokta terör ve terörizm kavramları arasındaki ayrımıdır. Terörizm terimi terör yöntemlerinin ideolojik bir amaçla organize ve devamlı bir şekilde kullanılmasını öngörmektedir. Bundan dolayı stratejik yöntem olarak terör teriminden farklıdır. Terör kavramı şiddet ve korkuyu çağrıştırırken, terörizm terör kavramına devamlılık ve siyasal anlam ilave etmektedir.¹⁰

Terör, şiddet eylemleri yöntemiyle kendini ve amacını duyurma; terörizm ise bu faaliyetlerin arkasında duran, fikirlerini anlatan, düşünce disiplini veya akımıdır. Terörist faaliyetler, gizlilik prensibi ile yürütülür, eylemlerini gerçekleştirirler ve bu eylemlerinin sonucunda hedefleri doğrultusunda propaganda yaparak eylemlerinin haklılıklarını duyurmaya çalışırlar. Terörizm ise bu eylemlerden sonra harekete geçer. Terörizm ve terörün ayrımı genellikle yapılmaz ancak terör stratejik faaliyet, terörizmin ise stratejik fikir, düşünce olduğu söylenebilir.¹¹

Terörizm kavramının da teröre benzer olarak her kesim tarafından onaylanmış yaygın bir tanımlaması yapılmamıştır. Bir devletin terör örgütü olarak tanımladığı bir grubu, başka bir ülkenin gerilla savaşçısı olarak tanımlaması ve bundan dış politikada bir araç olarak faydalanması en önemli sebeplerden biridir.¹²

Terörizmin tanımı üzerine yapılmış en önemli çalışmalardan biri olan, *Politik Terörizm (Politikal Terrorism)* adlı kitapta Schmid ve Jongman, 109 farklı tanımı

⁹ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1986, s. 1144

¹⁰ Mesut Hakkı Caşın, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s.8.

¹¹ İhsan Bal, *Terörizm*, Ankara, USAK/Güvenlik Dizisi, 2006, s.4.

¹² Philip Jenkins, *Images of Terror*, New York, Walter de Gruyter, 2003, s.104-107.

inceleyerek tanımlarda en çok geçen 22 unsuru belirlemişlerdir. Bu unsurlar Tablo 2’de gösterilmiştir.¹³

Tablo-2: Terörizmin Tanımında En Çok Tekrarlanan Unsurlar

Sıra nu.	Unsur	Kullanım Oranı (%)
1	Şiddet, güç	83,75
2	Politika/siyaset	65
3	Korku, terör	51
4	Tehdit	47
5	Psikolojik etkiler ve beklenen tepkiler	41,5
6	Kurban-Hedef ayrımı	37,5
7	Amaçlı, Planlanmış, Organize hareket	32
8	Savaş metodu, Strateji, Taktik	30,5
9	Fazla normallik, Kabul edilmiş kuralların ihlali, İnsani sınırlardan yoksun	30
10	Baskı, Gasp, İtaat	28
11	Propaganda amacı	21,5
12	Keyfilik, Şahsi olmayan, Rastlantısal karakterli, Ayrım yapmayan	21
13	Siviller, Savaşamayanlar, Tarafsızlar, Yabancı kurbanlar	17,5
14	Gözdağı	17
15	Kurbanların Masumluğu	15,5
16	Grup, Hareket, Suç örgütü	14
17	Sembolik görünüş, Başkalarına gösteri	13,5
18	Meydana gele şiddetin, hesaplanamaz, tahmin edilemez, beklenemez olması	9
19	Gizlilik, Örtülü doğası	9
20	Tekrarlılık, Şiddetin seri karakteri	7
21	Suç	6
22	Üçüncü kişi tarafından yapılan istekler	4

Kaynak: Alex P. Schmid ve Albert J. Jongman, *Political Terrorism*, Amsterdam, North Holland, 2005

Yapılan tanımlarda, ortalama olarak bu unsurların 8 tanesi kullanılmaktadır. Bu unsurların hepsinin aynı anda kullanılarak yapılacak bir tanımın doğru olduğunu düşünmekte mümkün değildir. Ancak Schmid ve Jongman bu unsurların 16 tanesini kullanarak çok geniş kapsamlı bir tanım yapmışlardır. Bu tanıma göre terörizm;

¹³ Alex P. Schmid & Albert J. Jongman, *Political Terrorism*, Amsterdam, North Holland, 2005, s.83.

“(Yarı-) Gizli birey, grup veya devlet aktörleri tarafından gerçekleştirilen, suikasttan farklı olarak şiddete maruz kalanın ana hedef olmadığı, kriminal, politik veya kendine özgü nedenlerle tekrarlanan şiddet hareketleriyle kaygı yaratma metodudur. Şiddetin hedefi olan kişiler hedef kitle arasından rastgele veya sembolik anlamı olan hedefler arasından seçilmesi yoluyla mesajlar verilir. Terörist, kurban ve ana hedef arasında başlayan tehdit ve şiddete dayanan iletişim süreçleri, gözdağı verme, baskı yapma veya propaganda yapma önceliklerine göre ana kitleyi terörün hedefi, istekler için bir araç veya bir dikkat çekme aracı haline dönüştürebilirler.”

Bu tanım terörizm kavramını daha iyi anlayabilmek için faydalıdır. Ancak genel kabul görmesi zordur. Çünkü siyasi sebepler herkesin aynı bakış açısıyla bakmasını engellemektedir.

Yukarda bahsedilen tanımlamalar incelendiğinde, bazı noktalarda benzerlik olduğu görülmektedir. Bunlara terörizmin unsurları denebilir. Bu unsurlar hangi olaylara terörizm denmesi gerektiği noktasında bize yardımcı olabilir.

1.2 Terör ve Terörizmin Tarihsel Gelişimi

Bilgi kaynağı azlığından dolayı, terörizmin tarihini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak pek mümkün değildir. 11 Eylül 2001 yılında Amerika da yaşanan ikiz kulelerin vurulması olayıyla dünya gündemine oturan terörün tarihçesi aslında insanlık tarihi kadar eskidir.

Tarihin bilinen en eski terör grubu, günümüz Filistin toprakları üzerinde, M.S. birinci yüzyılda ortaya çıkan, Jewish Zeolots önderliğinde Romalı işgalcilere karşı direnen Zeolotlardır. Romalıların bu harekâtı, engellemelerinin akabinde Zeolotların devamı sayılabilecek Sicarii adı verilen bir grup ortaya çıkmıştır. Terör faaliyetlerinin başlangıcı ve bitişinin, genellikle kriz veya ciddi jeopolitik değişimler esnasında ortaya çıktığını belirten Blind ve Chaliand, 19. yüzyılda ise, terörist faaliyetlerin ortaya çıkmasının temel nedeninin iki büyük imparatorluk olan Osmanlı ve Avusturya-Macar imparatorluklarının yıkılmasından dolayı ortaya çıktığını, bundan dolayı Orta Doğu ve Balkanlarda bağımsızlık fikriyle hareket eden grupların doğduğunu belirtmişlerdir.

Yazarlar, “Terörizm” kelimesinin, terör faaliyetlerinin yoğun yaşandığı, 1793-1794 yıllarında ve Fransız ihtilalinin başladığı esnada ortaya çıktığını ifade etmektedirler.¹⁴

İnsanlık tarihinde, topluluklar arasında çıkan çatışmalar kadar terörist faaliyetlerinde etkisi önemli derecede yer bulmuştur. Tarihsel bir bakış açısıyla incelendiğinde terör, ardındaki intikam ve şiddet duyguları kadar, dini inançlar, siyasi düşünceler ve faşizmden de etkilenmiştir. Tarihteki ilk terörist gruplar, M.Ö. 73-66 yılları arasında eylemler gerçekleştirmiş Sicariiler’dir. Romalılara karşı bir direniş içerisinde olan Sicariilerin, örgütlenme temellerinden biri de dinsel inanışlarıdır. Araştırmalara göre, Sicariiler belli başlı kuralara bağlı olmayan taktiklerle hareket etmekte, kurbanlarına tatil günlerinde, özellikle kalabalık alanlarda saldırmaktadırlar. Sicariilerin eylemlerinde kullandıkları silahın “Sica” adı verilen yeleklerinin altına sakladıkları küçük bir bıçak türü olduğu söylenmektedir.¹⁵

Sicariilerden sonra bilinen önemli bir terör örgütü 11. ve 12. yüzyılda ortaya çıkan Haşhaşilerdir. Hasan Sabbah tarafından kurulan bu örgüt mensuplarını uyuşturucu ile eğitmiştir. Gizli, belli bir disipline göre hareket ederek, suikastlarla ve vur kaç taktiği ile Selçuklu devletine karşı mücadele etmiştir.¹⁶

Haşhaşiler döneminden sonra Avrupa’da da terör eylemleri ortaya çıkmıştır. Guy Fawkes tarafından 17. Yüzyılda İngiltere’de “Barut Komplosu” adıyla kurulan örgüt terör faaliyeti yürüten bu yapılara verilebilecek örneklerdendir. Uzakdoğu ve Hindistan’da da uzun yıllar boyunca faaliyetlerini gizli bir şekilde yürüten örgütlerden bahsedilmektedir. Bu örgütlerden biri Hintçe’de Thag kelimesinden türetilerek ortaya çıkan ve “sahtekâr ve kandıran” anlamını taşıyan Thug’ların ortaya çıkardığı bir örgüttür. Hindistan’da İngiliz varlığını reddeden Thug örgütü, İngilizler tarafından 19. Yüzyılda yok edilmiştir.¹⁷

---

¹⁴ M.Arnaud Blin ve Gerard Chaliand, *The History of Terrorism*, Londra, Universty of California Press, 2007, s.64.

¹⁵ Gürol Korkmaz, *Terör ve Medya ilişkileri*, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1999, s. 21-22.

¹⁶ Nurullah Aydın, *Küresel Terör, Terörizm*, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2009, s.20.

¹⁷ Walter Laquer, “Terörizmin Yorumlanması”, Çev., İbrahim Yıldız, Editör: GÜZEL C. *Silinen Yüzler Karsısında Terör*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.

Günümüzde kullandığımız terör kavramı ilk olarak 1792-1794 yılları arasında Fransız ihtilalinde kullanılmıştır. 5 Eylül 1793 yılında terör kelimesi tanımlanarak, hükümet tarafından yürürlüğe konulmuştur. Hükümet kararı ile ihtilal düşmanları terör örgütü sayılıp 300 bin kişi tutuklanmış ve 17 bin kişi idam edilmiştir.¹⁸

Fransız ihtilali döneminde ortaya çıkan terör örgütlerinden sonra 1960'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle terör olayları tekrar başlamıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde farklı düşünce ve ideolojilerle gündeme gelen terör üç kısma ayrılır. İlki, İrlanda, Kanada ve İspanya'daki ayrılıkçı terörizm; ikincisi Latin Amerika'daki terörizm; sonuncusu ise Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya gibi demokrasinin daha çok gelişmiş olduğu ülkelerde ortaya çıkan yeni sol görüşleri benimsemiş terörizm, şeklinde ifade edilmektedir.¹⁹

Buna göre, ayrılıkçı terörist faaliyetleri İrlanda'da İRA, İspanya'da ETA terörist grubu gerçekleştirirken, Latin Amerika'daki gerilla hareketlerinin ilk ortaya çıkışı kır gerillası olarak Bolivya'da Che Guevara, şehir yapılanması olarak Brezilya'da Carlos Marigheilla önderliğindeki yapılanmalar ile gerçekleşmiştir. Ayrıca "yeni sol" diye adlandırılan, teori kısmını Herbert Marcuse, Frantz Fanon ve Che Guevara'nın oluşturduğu akımdan etkilenen Almanya'da Baadar Meinhof, ABD'de Kara Panterler, Japonya'da Birleşik Kızıl Ordu ve İtalya'da Kızıl Tugaylar gibi gruplardan terör örgütleri ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda ortaya çıkan sağ ve sol çatışmasının en önemli mücadele şekli haline gelmiştir; Nazi, Faşist ve Komünist gruplar tarafından uygulanmış ve ülkemizde ortaya çıkan sol gruplarda bu akımlardan etkilenmiştir.²⁰

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında ülkemizdeki terörist faaliyetlerin tarihsel sürecini inceleyecek olursak, ülkemiz kuruluşundan itibaren sağ, sol ve dini temellere dayanan birçok terör örgütünün faaliyetlerinden etkilenmiştir. Ülkemizde terör örgütlerinin araştırılmasına yönelik çalışmalar 1960'lı yıllardan itibaren başlamıştır. Ülkemizde 1920'li yıllarda ortaya çıkan ve Marksist-Leninist düşünce akımından ilham alan Türkiye Komünist Partisi (TKP), Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemi ile Türkiye

---

¹⁸ Aydın, *age.*, s.24

¹⁹ Laquer, *Terörizmin Yorumlanması*, s.41

²⁰ Korkmaz, *age.*, s. 25.

Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerinde devlete ve rejime karşı ayaklanan ilk yasadışı örgüttür.²¹

1980 askeri darbenin ardından azalışa geçen terör eylemleri, 1984'te PKK terör örgütünün faaliyetleri ile birlikte ülkemizin gündeminde tekrar yer edinmeye başlamıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında komünizmden etkilenen Kürdistan İşçi Partisi (PKK), daha sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde etnik kökeni temel alan ayrı bir federatif yapı ortaya çıkarma amacıyla hareket etmiştir.²² Bu doğrultuda eylemlere başlayan PKK terör örgütü, 1993-1995 yılları arasında faaliyetlerini genişletmiş ve en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1999 yılında terör örgütü liderinin yakalanmasının sonrasında kanuna aykırı birçok eylem ve gösteri düzenlenmiştir.²³

2001 yılı 11 Eylül eylemlerini gerçekleştiren ve dünyanın birçok bölgesine yayılan El Kaide terör örgütü, uluslararası alanda eylem yapan bir terör örgütü olduğunu tüm dünyaya duyurmuştur. Ülkemizde de El Kaide terör örgütünün faaliyetleri neticesinde, 2003 yılında İstanbul'da patlak veren 15-20 Kasım saldırıları ile Mart 2004 yılındaki Mason Locasına karşı gerçekleştirilen eylemler, örgütün faaliyetlerinin ülkemize yansımalarıdır.²⁴

2008 yılında terör eylemlerini tekrar artırma eğiliminde olan PKK terör örgütü ile Ortadoğu ülkelerinde yoğun bir şekilde etkinlik gösteren ve Türkiye'de de faaliyetlerini sürdüren IŞİD terör örgütü son yıllarda Türkiye'deki terör olaylarına katkıda bulunmaktadır.²⁵

Ülkemizde faaliyet gösteren terör örgütlerinin düzenlemiş olduğu bombalı eylemlerin bilançosu aşağıda tablo yardımıyla gösterilmiştir.

---

²¹ Zuhuri Küçükkaya, "Türkiye'de Terör ve Terörün Gelişimi", *Polis Dergisi*, Sayı: 34, 2003, s.357-372.

²² Kadir Esen, *Türkiye'de Terörizm ve Terörist Profili*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 33.

²³ Korkmaz, *age.*, s. 25.

²⁴ Esen, *age.*, s. 35.

²⁵ Hicran Çeken, *Terör Olaylarının Turizme Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.4-8.

Tablo 3: Türkiye’de 1998-2016 Yılları Arasında Yaşanan Bombalı Saldırıları

Tarih	Yer	Örgüt	Ölü	Yaralı
17 Kasım 1998	Yüksekova	PKK	2	5
1 Aralık 1998	Lice	PKK	1	14
24 Aralık 1998	Van	PKK	2	24
4 Mart 1999	İstanbul	PKK	1	10
20 Mart 1999	Başkale	PKK	1	3
27 Mart 1999	İstanbul	PKK	1	10
5 Nisan 1999	Bingöl	PKK	2	12
3 Ocak 2001	İstanbul	DHKP-C	2	7
10 Eylül 2001	İstanbul	DHKP-C	4	23
15 Kasım 2003	İstanbul	EL-KAİDE	28	300+
20 Kasım 2003	İstanbul	EL-KAİDE	31	450+
22 Mayıs 2007	Ankara	PKK	9	110
20 Temmuz 2015	Suruç	İŞİD	34	100+
10 Ekim 2015	Ankara	İŞİD	109	500+
12 Ocak 2016	İstanbul	İŞİD	11	15
17 Şubat 2016	Ankara	PKK	29	61
13 Mart 2016	Ankara	PKK	38	120+

Kaynak: Hicran Çeken, *Terör Olaylarının Turizme Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

1.3 Terörizmin Ortaya Çıkış Sebepleri

Terör eylemlerinde bulunan birey veya bireyler, ekonomik imkânsızlık, sosyo-kültürel nedenler ve psikolojik nedenlerden dolayı, kimi zamanda sorunların çözümü için terör faaliyetlerinde bulunmaktadır. Kişi veya kişilerin terör faaliyetlerine katılmalarının sebepleri konusunda birçok görüşe rastlamak mümkündür. Bu görüşlerden biri, özellikle son dönemlerde psikolojik sorunlar yaşayan kişilerin şiddete eğilimli olduklarıdır. İdeolojik ve dini amaçlar edinen terörizm, Soğuk Savaş döneminde tehlikeli bir hale gelmiştir. Terörizmi yalnız başına bir şiddet eylemi olarak görmek ve sadece buna önlem almak yeterli olmayabilir. Terörizm, güvenlik problemi olmasından ziyade sosyo-ekonomik, dini ve kişisel sebeplere de dayanan bir problem

olmaktadır. Terör olaylarının ortaya çıkmasının altında yatan nedenler aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.3.1 Ekonomik Nedenler

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre terör örgütleri, en çok fakirlik, yoksulluk, ezilmişlik gibi konular üzerinden propaganda yaparak dikkatleri üzerlerine çekmek istemektedirler. Alkanın görüşüne göre; ‘‘Komünizm propagandasının alfabetesi yoksulluk edebiyatı ile başlar’’²⁶

Bir başka tespit yapılacak olursa, ekonomik durumları iyi olan kişilerin, bulunduğu görevde önemli bir misyon üstlenmemişse ve çok iyi örgütsel bir süreçten geçmemiş ise elindeki mevcut imkanları kaybetmemek için terör örgütlerine uzak duracakları söylenebilir. Terör örgütlerine yapılan operasyonlarda yakalanan örgüt üyelerinin maddi olanaklarının yetersiz olduğu ve işsiz olduklarının tespit edilmesi bu kanıyı daha güçlü hale getirmektedir. Ancak ekonomik nedenler incelendiğinde, ekonomisi kötü durumda olan ülkelerin hepsinde terör örgütlerinin faaliyet göstereceği gibi bir durumda söz konusu değildir. Dünya'nın en fakir ülkeleri arasında gösterilen Etiyopya'da terör faaliyetleri görülmediği halde İspanya'da ETA ve İngiltere'de IRA terör örgütlerinin faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Bu açıklamalar terör ve onun bir nedeni olan ekonomik durum arasındaki ilişkinin tutarsız olduğunu göstermektedir. Bu durumdan dolayı terör örgütlerinin ortaya çıkmasında sadece bir neden olmayabileceği birden fazla nedenin bir araya gelmesiyle olduğu düşünülebilir. Yani ekonomik nedenler terörün ortaya çıkmasını açıklamakta tek başına yeterli değildir.

Terörizm veya terör, genellikle kaynakların eşit bir biçimde dağılmamasından kaynaklı ekonomik şartların zorlaşması, aynı bölgelerde yaşayan insanların dini ve etnik köken farklılıkları gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Ekonomik sıkıntılar, terörün önemli sebeplerinden biridir. Bazı topluluklar maddi anlamda döneminin gerisine düştüğünde seslerini duyurmak için bir yöntem olarak terörü seçebilirler. Ekonomik sıkıntılar insanları psikolojik yönden çöküntüye uğratabilir, bu durum insanları terör örgütlerinin açık hedefleri haline getirir.

---

²⁶ Necati Alkan, *Gençlik ve Terörizm*, Emniyet Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002, s.12.

Buna ülkemizden bir örnek verecek olursak; 1997 yılında, polis emniyet güçlerinin sorumlu olduğu bölgelerde gerçekleştirilen terör eylemlerine karışan ve gözaltına alınan şüphelilerden %44,5'inin düşük gelir grubuna, %24'ünün orta gelir grubuna, %21,5'inin yüksek gelir grubuna ve %10,1'inin çok yüksek gelir grubuna mensup insanlar olduğu tespit edilmiştir.²⁷

Gelir dağılımındaki dengesizlik ile birlikte işsizlik rakamlarının artması, ekonominin dışa bağımlılığının artması, ekonomiyi düzenleyen kurumların yetersizliği, toplu işten çıkarılmadaki artış, işçi sendikalarının siyasetle daha çok ilgilenmesi, devletin ekonomi politikalarındaki yanlış uygulamaları, enflasyon rakamlarındaki istikrarsızlık ve bütçe açıklarının artmasından dolayı ülke üzerindeki dış baskıların artması da terörü tırmandıran ekonomik nedenler olarak görülmektedir. Ekonomik değişimler geniş kesim ile ilgili olduğundan provoke edilme olasılığı yüksektir.²⁸

1.3.2 Coğrafi Nedenler

Terör örgütlerine katılmış çoğu bireyin ortak yanı, aynı coğrafi bölgeden örgüte katılım sağlamalarıdır. Yaşadıkları coğrafi bölgenin, merkezi bir konumda olmaması, yaşam kalitelerinin düşük olması, sanayileşmiş bölgelerden uzak olmaları vb. sebeplerden gelir dağılımının eşit olmadığına inanıp, bunun nedeninin yanlış veya kasıtlı politikalardan dolayı ortaya çıktığını düşünürler.

Terör örgütleri, sanayi alanında yeterli düzeye gelmemiş ve ekonomik faaliyetlerin kısıtlı olduğu bölgelerde yaşamını sürdüren halkı, bu durumun sorumlusunun devlet olduğuna ikna ederek halkı devlete karşı kin ve nefrete teşvik etmektedirler. Gelişmişlik düzeyinin düşük olduğunu ve bu bölgelerde yaşayan halkın eğitim düzeyinin düşük olduğunu bilen terör örgütleri, halkı gerçek dışı söylemlerle yanıltmakta, devlete veya yasal otoriteye karşı kışkırtmaktadırlar. “

²⁷ Mustafa Vural, *Terörün Sosyo-Ekonomik Gelişme Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Karşılaştırmalı Diyarbakır Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2006, s.12.

²⁸ Şükrü Baybaş, *Türkiye'deki Terör ve Terörle Mücadele Yöntemleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007, s.18.

1.3.3 Psikolojik Nedenler

Kişisel yeteneklere, düşünme kabiliyetine sahip olmayan insanlar toplum içerisinde buldukları konumu beğenmezler. Yaşadığı toplumda gereken ilgiyi alakayı, görmediklerini düşünürler. Daha fazla dikkat çekmek, toplumda belli bir saygınlık kazanmak için, saldırgan tavırları ve şiddet eylemlerini çözüm olarak görüp bu davranışlarla bir yerlere varmaya çalışırlar. Toplumda saygınlık kazanacak, doğru bir intiba uyandıracak, hukuk kurallarına uygun bir çözüm üretemeyen kişiler, psikolojik sorunlarını, endişelerini, korkularını, öfkelerini, can sıkıntılarını saldırgan davranışlarla, şiddet eylemlerine başvurarak yok etmek isterler. Yaşadığı çevrede azınlık durumunda olduğunu, kendilerine toplumun geneline göre farklı davranıldığını düşünen insanlar güven duygularını kaybedebilirler. Bu insanların güven duygularını kaybetmelerinden dolayı, sosyal çevrenin, siyasal iktidarın ve güvenlik görevlilerinin, kendilerine karşı art niyetli, ön yargılı, haksız ve yanlı davrandıklarını düşünebilirler. Güven duygusunun yok olmasından dolayı ortaya çıkan şiddet içerikli davranış şekillerine göre hareket ederler. Bu tür davranış kalıplarını saygınlık göstergesi gibi görürler. Dini motifli mezhepsel farklılıklardan, tarikatlardan ve etnik köken farklılıklarından ortaya çıkan terör örgütlerine üye olan genç kişiler saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine yönelerek üyesi oldukları alt kültüre şan, şeref ve üstünlük sağladıklarını sanıp çevreyi yakıp yıkıp yok ederler. Teröre katılımı ilgili yapılan araştırmalara göre, terör örgütlerinin eleman kaynağını genellikle 15-25 yaş grubundaki gençlerden aldığı görülmektedir. Bu yaş grubu psikoloji ve psikiyatri literatürlerinde geçiş dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu geçiş döneminde gelişen psikolojik durumlardan biride kişinin kendinde hissettiği bir aidiyet duygusudur. Bu dönemlerde kişinin kendine yönelttiği sorular, “ben kimim?, madde, evren nedir?”, gibi sorulardır. Bu sorulara cevap bulamayan gençler veya herhangi biri terör örgütü üyesi olmakla karşı karşıya kalabilir.²⁹

---

²⁹ Vural, *age.*, s.18.

1.3.4 Sosyo-Kültürel Nedenler

Genellikle sosyal değişim, ekonomik gelişimden daha hızlı bir şekilde ilerlese siyasal sorunlar ve şiddet olaylarının ortaya çıkması muhtemeldir. Sosyal ve kültürel değer her ne kadar değişiyor olsa da, toplumun genelini ilgilendiren ve sosyal bütünleşmenin temelini oluşturan değer yargılarında uzlaşmanın sağlanmış olması önemlidir. Tarih, dil, örf ve adetler, sanat ve edebiyat eserleri gibi kültürel unsurlar ulusal karakterin devamlılığını ortaya koyar. Bu unsurlar arasındaki bağın koparılması toplulukta çeşitli durumlara yol açar. Bu durumlar genellikle anarşi, şiddet ve sosyal çözülme olarak ortaya çıkar. Sonuç olarak da şiddete ve anarşiye yönelenler özellikle kültür, dil, din ahlak, aile ile ilgili kavramlar üzerinde kargaşa çıkararak, toplumu ve onu oluşturan bireyleri doğruyu ve yanlış ayırt edemeyecek duruma getirmek ve böylece kendi sundukları çözüm önerilerini kabul ettirmek amacı taşırlar.³⁰

Terörizmi ortaya çıkaran nedenlerden biri de modern bilgili toplumun oluşmasıdır. Tarihi incelediğimiz zaman terörizmin 19. Yüzyılda Avrupa'da, yani gazete okuyan toplumda ortaya çıktığı görülmüştür. Medya alanında gelişme sağlandıkça terörizmin toplum üzerindeki etkileri de artışa geçmiştir. Bu etki aynı zamanda terörizmin artmasına sebep olmuştur. Toplumun gazete ve dergi takip etme alışkanlığına radyo, televizyon ve internet de dâhil olunca terörist düşüncelerin insanlara ulaşma imkânı artmıştır. Terörizm faaliyetlerini yöneten kişiler hedeflerine ulaşmak için ulusal medya yoluyla geniş kitleleri etki altına alabilirler.

Terörist faaliyetlerin bir hedefi de, savaş açtığı unsuru zayıflatmak ve moral olarak çökertmektir. Buna karşın kendi tarafında olanların moral düzeyini yüksek tutmak, amaca yaklaştıklarına inandırmak ve toplumdan aldığı desteği artırmaktır. Bunu gerçekleştirmek için teröristler, medyada en çok ses getirecek yöntemi seçmektedirler. Eylemin medyatik olması için zaman ve mekân önemlidir. Kanlı eylemlerin duyulması, medyada yer alması, teröristlerin gerçekleştirdiği eylemden çok daha önemlidir asıl amaç zaten budur. Yapılan eylemin duyulmaması ve medyada yer almaması teröristler için boşuna yapılmış bir eylem sayılır.

³⁰ Zafer Kılıç, *Küresellesme İle İvme Kazanan Uluslar arası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007, s.18.

1.3.5 Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler

Terör örgütlerinin üye temin etmedeki en önemli kaynağı genç nüfustur. Gençlik dönemleri insanların bilgiye ve öğrenmeye en çok ihtiyaç duydukları zamanlardır. Bu dönemlerde gençler bilgi ve öğrenme yönünden eksik bırakılırsa terör odakları bu eksikliği dolduracaktır. Geçtiğimiz yıllarda çok görülen ve günümüzde de zaman zaman yaşanan, dış güçlerin yönlendirmesiyle terör olaylarına karışan gençler buna bir örnektir. Gençlerin tecrübesizlikleri ve heyecanlarından faydalanarak dini ve milli duyguları zayıflatmak ve giderek yok etmek suretiyle gençlerin doğru düşünme yetisini kaybettirirler. Eğitim insanların ve toplumların düşünceleri üzerine etki edecek en önemli sebeplerin başında gelmektedir. İnsanlar arasında gereken eşitliğe ancak eğitimle varılabilir.³¹

1.3.6 Siyasal Nedenler

Ülkelerdeki siyasal rejimin istikrarsız olması, hükümet otoritesinin zayıf olması, hükümetin bazı grupların çıkarları için çalışması, siyasal partilerin görüşleri arasındaki karşıtlığın fazla olması, siyasi partiler arasındaki görüş ayrılıklarında uzlaşma sağlanamaması, devlet organları arasındaki bağların kuvvetli olmaması, hükümet sorunlarının sürekli hale gelmesi, devlet makamlarının yozlaşması, yolsuzlukların artması, mevcut iktidarın modern çağın gereklerine göre kendini geliştirememesi, devletin liyakatsiz, cesaretsiz ve faziletten yoksun bir kadro ile yönetilmesi insanları terör yöntemi ile bir çözüm bulma yoluna iten sebeplerdendir.³²

Devletler bazen iç siyasette beğendikleri ve destekledikleri grupların görüşlerini olumlu karşılayıp meşru görürken, beğenmedikleri ve desteklemedikleri grupları görüşlerinden dolayı terörist ilan etmekte ve bu grupların eylemlerini terör faaliyeti olarak nitelendirebilmektedir. Ülkede siyasi sebeplerden dolayı halkın değişik talepleri olabilir. Bu talepleri elde etmek için karşıt görüşlü hükümetler ile çatışabilirler.

---

³¹ Vural, *age.*, s.22.

³² Baybaş, *age.*, s.33.

1.4 Terör ve Terörizm Çeşitleri

1.4.1 Devlet Terörü

Devletin, düzenini devam ettirmek için, kendi koymuş olduğu hukuk kurallarının dışına çıkarak, kendi vatandaşlarına karşı yıldırma, sindirme, faili meçhul bir şekilde yok etme vb. eylemlerde bulunması devlet terörüdür.³³ Medyanın hükümet tarafından kontrol altında tutulması, hükümet tarafından yönetilen terörist faaliyetlerin duyulmasını önlemektedir. Devletler yasal yollarla elde edemedikleri sonuçları, yasal olmayan yollardan elde etmek için terör faaliyetlerinde bulunabilir. Bundan dolayı demokratik ülkelerdeki devlet terörü etkisi demokratik olmayan ülkelere göre daha az görülür.

Devlet terörü, en çok siyasi muhaliflere veya etnik bir gruplara karşıdır. Bunun nedeni, muhalifleri veya etnik gurupları kontrol altına almak ve muhaliflere rağmen siyasal rejimi devam ettirmektir. Bu nedenle, gerek görülürse sosyal veya politik grupların toplu bir şekilde yok edilmesi de söz konusu olabilir. Terörist gruplar yaptıkları eylemlerin duyulmasını tercih ederken, devletler yürüttükleri terör faaliyetlerinin bilinmesini istemezler. Toplu tutuklamalar, süresiz gözetim, sınır dışı etme, işkence, tecavüz, toplama kampları ve infazlar, devlet terörüne örnek olarak gösterilebilir.³⁴ Devlet terörünün bilenen önemli örneklerinden biride Nazi Almanya'sının Yahudilere uyguladığı soykırımdır.

Yine devlet terörüne örnek gösterilebilecek olaylar geçmişte, Rusya'da Stalin, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini gibi liderler döneminde yaşanmıştır. Bir dönem Bulgaristan'da Türklere karşı uygulanan ırkçı baskı, Irak yönetimin Halepçe katliamı ile Sırp tarafından Boşnak ve Kosovalılara uygulanan asimilasyon amaçlı eylemler de devlet terörüne örnek teşkil etmektedir.

---

³³ Alkan, *age.*, s.33.

³⁴ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005, s.11.

1.4.2 Bireysel Terör

Gelecek yıllarda daha fazla üzerinde durulması gereken terör çeşidi bireysel terör olabilir. Teknolojik gelişmeler, kişilerin dünyanın bir başka ucundaki terör örgütünün ideolojisini öğrenmeyi mümkün hale getirmiştir. Terör eylemlerinde kullanmak üzere bomba yapımını ve çatışma stratejilerini öğrenmek günümüzde kolay hale gelmiştir.

El Kaide terör örgütünün yapısını incelediğimizde yatay bir yapılanma olduğu, örgüt üyelerinin emir almadan kendi İniyatifleriyle eylemlere kalkıştıkları görülmüştür. Ülkemizde yapılan operasyonlarda birbirinden ayrı ve habersiz bir şekilde faaliyet gösteren 4 tane El Kaide örgütü ortaya çıkmıştır. Yaptıkları eylemlerle adını sıkça duyduğumuz örgütlerden İBDA/C (İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi) adlı örgütün “Kendinden Zuhur Diyalektiği” ilkesiyle eylemler gerçekleştirdiği görülmüştür. Uzman görüşlerine göre terör örgütleriyle mücadele eden ülkelerin kullandıkları yöntemlerin medyada yer alması da terörü tetikleyen unsurlar arasında sayılabilir.

Bireysel şekilde silahlanıp eylem hazırlığında olan kişilerin, herhangi bir yerden emir almadığı ve bir örgüte üye olmadığı düşünülürse, bu kişilerin deşifre olma olasılıkları düşüktür. Bu nedenle bireysel bir şekilde gerçekleştirilecek bir eylemin başarıya ulaşma ihtimali yüksektir.

1.4.3 Siber Terör

XXI. Yüzyılda en önemli güç unsuru bilgidir. Bilgiye hâkim olan belli bir gücü de bünyesinde barındırmaktadır. Bilginin ilerlemesiyle birlikte teknolojik alanda yaşanan gelişmeler hayatımızı birçok yönden olumlu etkilemektedir. İnternet kullanımı, akıllı cep telefonları, bilgisayarlar gibi teknolojik aletler sayesinde hayatımıza birçok yeni kolaylıklar gelmiştir. Bu gelişmelerle beraber hayatımıza giren teknolojik araçlar art niyetli kişilerin elinde birer silaha dönüşmektedir. Bu eylemlerin adı karşımıza “siber terör” veya “siber savaş” olarak çıkmaktadır.³⁵

---

³⁵ Baybaş, *age.*, s.36.

Günümüz yaşamında hemen hemen her alanda kullanılan özel veya uluslararası bilişim sistemlerini kullanılamaz hale getirmek için elektronik ortamlarda yapılan saldırılar siber terör kavramıyla tanımlanmaktadır.

Hükümeti veya toplumu siyasal ve sosyal amaçlar doğrultusunda hizaya getirmek, zorlamak ve yıldırım amacıyla bilgisayarlarda biriktirilen bilgileri yok etmek veya çalmak amacıyla düzenlenen yasadışı saldırılarda şiddet ve korku esastır.³⁶

Bu terörizm türünün önemli bir noktası da teröristler tarafından basit bir hareketle yapılan eylemlerin önemli sorunlara sebep olması ve bu eylemleri durdurmanın zor olmasıdır. Sabit bulunduğu yerden toplumun yaşayış düzenini sekteye uğratabilecek eylemlerde bulunan siber terörist, kendi yaşamını riske atmadan bankaların, finans kurumlarının, bilgilerini, iletişimini bomba ve silah gibi doğrudan saldırı ekipmanları olmadan çökertebilmektedir.³⁷

1.4.4 Nükleer Terör

Nükleer silahlar insanları kitlesel bir şekilde yok etmek, doğal çevreye ve yaşam alanlarına kalıcı olarak zarar vermek ve psikolojik olarak insanları bozguna uğratmak yönünde bir tehdit oluşturarak, teröristlerin ideolojilerini gerçekleştirmek için uyguladığı bir terör yöntemidir. Uygulayıcılarına önemli avantajlar sağlayan bir yöntem olan nükleer terör, uzun süre gündemde kalması ve etkilerinin devasa olması, küresel çapta yankı uyandırması açısından teröristlere önemli avantaj sağlamaktadır. Sovyetler birliğinin dağılmasının etkisiyle kimyasal silahların kontrolünün sağlanamaması ve bu tarz kitle imha silahlarının bilgi teknolojisinin gelişmesiyle, nükleer silahların kullanımı yaygınlaşmıştır.

Konvansiyonel bir bombanın radyolojik bir bomba ile karıştırılmasından elde edilen ve “Kırlı Bomba” olarak nitelendirilen nükleer bombanın yanlış ellere geçmesi sonucu oluşabilecek felaket senaryoları çizilmektedir. Bu bombanın fiilen kullanılacak olması ve yaratacağı tahribat göz önünde bulundurulduğunda nükleer terörün ne kadar tehlikeli bir eylem türü olduğu anlaşılmaktadır.

---

³⁶ John Richard Thackrah, *Dictionary Of Terrorism*, 2004, s.31.

³⁷ Mehmet Özcan & Serkan Yardımcı, *Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele*, Uşak Yayınları, Ankara, 2006, s.14.

1.4.5 Uluslararası Terör

Uluslararası terör basit bir şekilde tanımlanacak olursa; gerçekleştirilen terörist eylemlerin uluslararası bir sonuç doğurması olarak tanımlanabilir. Terörist eylemlerin birden fazla ülkenin topraklarında meydana gelmesi veya birden çok ülkenin vatandaşlarına yönelik olması sonucu ortaya çıkan uluslararası terörizm; ülkeye dışardan yapılan bir şiddet eylemi veya şiddet yüklü tehdit eylemidir.³⁸

1.4.6 Etnik Terör

Belli bir bölgede yaşayıp, belli bir etnik kimliğe sahip kişilerin bir araya gelerek yaşadığı bölgeyi bağlı bulunduğu devletten kopararak ayrı bir kimliğe büründürmek için gerçekleştirdiği şiddet içerikli eylemlere etnik terör denebilir.

Bağımsızlık talebi ile ortaya çıkan bazı gruplar, ait oldukları etnik topluluk tarafından desteklenmemelerine rağmen, şiddet eylemleriyle isimlerini duyurmaya çalışırlar. Gerçekleştirdikleri şiddet yönlü eylemlerin amacı, hem ülkede hem de dış basında propagandalarını duyurmak ve büyük kitlelerin ilgisini çekmektir. Ayrıca ait oldukları etnik toplumda kendilerini desteklemeyen kişileri de şiddet yöntemiyle sindirmekten kaçınmazlar.

Ülkemizin de en fazla sorun yaşadığı terör türü etnik terördür. Burada da ilk olarak akla gelen, ülkemizde faaliyetlerini sürdüren PKK terör örgütüdür. PKK 30 yılı aşkıdır sürdürdüğü terör eylemleri ile ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda önemli etkilere yol açmıştır.

Bir bölgede etnik sorunun varlığını iddia edebilmek için ilave sorunların varlığını da, toplum bilim uzmanları tarafından belirlenmiş ölçütler doğrultusunda ortaya konulması gerekmektedir³⁹

Bu modelin benimsenmesi sık rastlanan bir olgudur. Kendi etnik gruplarını silahlı propagandaya ikna etmek için örgütler, verilmediği düşünülen kültürel hakları argüman olarak kullanabilir.

---

³⁸ Topal, *age.*, s.21.

³⁹ Yavuz, C. ve Şahin, M., *Terör Ve Terörizmle Mücadele*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s.42.

Tablo 4: 2011 Yılında Terör Saldırıları ve Tutuklanmaların Ülkelere Göre Dağılımı

Üye Ülkeler	Saldırı	Tutuklamalar (kişi sayısı)
Almanya	1	30
Avusturya	0	2
Belçika	0	4
Birleşik Krallık	20	62
Bulgaristan	0	3
Çek Cumhuriyeti	0	8
Danimarka	4	7
Finlandiya	0	2
Fransa	85	172
İrlanda	0	69
İspanya	47	64
İsveç	0	4
İtalya	5	30
Hollanda	0	3
Portekiz	0	3
Romanya	0	4
Slovakya	0	2
Yunanistan	6	15

Kaynak: TE-SAT, *EU Terrorism Stuation and Trend Report*, EUROPOL, 2012.

Tablo-4'e bakıldığında ayrılıkçı ve etnik milliyetçi terörün İspanya(BASK) ve Fransa'da en çok saldırı gerçekleştirdiğini görmekteyiz.

Ayrılıkçı fikirler hangi ideolojiye göre davranırsa davranırsın, self determinasyon ile kendini ilişkilendirir ve haklılığını, lengüistik argümanlar ve gerekli durumlarda ekonomik verilerle açıklamaya çalışır. Stratejik açıdan ayrılıkçı terörist faaliyetlerin iki ana hedefi vardır. Bunlardan ilki sömürge durumunda, sömürgeci güce karşı sömürgede buldukları bölgenin hâkimiyetini sağlamanın maliyetinin çok yüksek olduğunu göstermek. İkinci stratejik hedefi ise faaliyet gösterdiği ülkenin ve dünya kamuoyunun etkilenmesini sağlayarak dikkatleri üzerine çekmektir.⁴⁰

⁴⁰ Mehmet Tan & Hasan Saçıkara, “ Gelir ve Eğitim Düzeyinin Şiddet-Terör Üzerindeki Etkileri; Uygulamalı Örnek Bir Çalışma”, *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler)*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2002, s.4.

1.5 Terörün Unsurları

Terörizmin unsurları terör örgütü kavramının açıklanmasında gerekli olduğu gibi terör suçunun tespit edilmesinde hukuksal açıdan önemlidir. Devlete veya hükümete karşı yapılmış bir şiddet eyleminin terör eylemi olarak sayılması için bazı unsurlar içermesi gereklidir.⁴¹ Bu unsurlar; ideoloji, örgüt ve şiddet unsurlarıdır.

1.5.1 İdeoloji Unsuru

İdeoloji terör örgütlerinin ortaya çıkmasında temel noktasını oluşturmaktadır. Terör örgütleri ideoloji sayesinde bir araya gelip örgütlenebilirler. Bir inanmışlık, adanmışlık, inanç olmadan terör örgütlerinin ortaya çıkması mümkün değildir.

İdeoloji kavramının birçok tanımlamasına rastlamak mümkündür bunlardan bir kaçını aşağıda belirtmiştir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “Siyasi veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü”⁴² olarak geçmektedir.

Büyük Türkçe sözlükte ise ideoloji; “Düşünceleri ve bu düşüncelerin kaynağını incelemeyi amaçlayan ideologların öğretisi”⁴³ olarak tanımlanmıştır

Diğer bir tanıma göre ideoloji; “Siyasi veya toplumsal bir doktrin meydana getiren ve bir hükümetin, bir partinin bir sosyal sınıfın vb. hareketlerine yön veren düşünce ve görüşler sistemidir.”⁴⁴

İdeolojilere yüklenen anlam ne olursa olsun toplum için ideoloji önemli bir rol oynamaktadır. İdeoloji toplumdaki yaşam biçimini belirli bir yere oturtarak, insanların ne için yaşadığını, hedef ve amaçlarını açıklamaya çalışır. Özellikle toplumların karmaşa yaşadığı zamanlarda onlara bir amaç göstererek karamsarlığa düşmemelerini, zor yaşam koşullarıyla başa çıkmanın yolunu göstermede etkili bir yoldur. Bundan

⁴¹ Sabri Dilmaç, *Terörizm sorunu ve Türkiye*, E.G.M, .D.B Yayınları 55. Ankara, 1997, s. 65.

⁴² TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 1047.

⁴³ *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, Rafet Zaimler Kitapevi, İstanbul, s. 579.

⁴⁴ *Meydan Larousse*, Meydan Yayınevi, 1986, s.213.

dolayı, toplum devamlı bir ideolojiye sahip olma, toplumu yönetenlerinde onlara kabul görecekları bir ideoloji göstermesi gerekir.⁴⁵

Bu açıklamalarla birlikte ideolojinin olduğu her yerde terörden bahsetmenin doğru olmadığını söylemek gerekir. Dilmaç bu durumu şöyle açıklamaktadır;

*“Terörizm kapsamı içerisinde ideolojileri ele alırken, ideolojileri terörle özdeş kabul etmek büyük bir değerlendirme hatası olacaktır. İdeolojilerin gereklerinin ve isteklerin normal yollardan gerçekleşememesi, siyasal katılım içerisinde yerini bulamaması ve önünün tıkanması gibi nedenler bu ideolojilerin takipçilerini teröre itmektir.”*⁴⁶

Terör örgütleri için ideoloji; bir amaç doğrultusunda hareket edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelmektedir. İdeoloji terör gruplarının temel noktasını oluşturduğundan olmazsa olmaz olarak görülmektedir. İdeoloji hareketin rehberidir. Gerçekleştirilecek terör eylemlerinin yöntem ve amacının örgüte katılacak kişilerin seçilmesi gibi konular hep bu unsura göre belirlenir.

Bir ideolojiye kendini adanmış kişi için dava her şeydir ve her şey davaya göre gerçekleştirilir. Bu kişilerin hayatındaki tek hedefi inandıkları davaya kendini adamaktır. Bu tür yapılar içinde bulunan kişilerin sosyal yaşamı, ailesi, eğitimi yok edilerek tüm yaşantısı inandığı davaya bağlanır. Bundan dolayı bu kişilerin hayatının merkezinde sadece ideoloji unsuru bulunur ve bütün hayatını ona göre yaşar.⁴⁷

Terör örgütü mensuplarının gözünü kırpmadan ölüme gitmesi ve masum insanların canına kıyması için sonuna kadar inanmış olduğu bir ideoloji olması gerekir. Bir Hizbullah terör örgütü üyesi bu durumu açıklayan konuşmasında şunları söylemiştir;

“Bazı siyasal düzenleri değiştirme amacı güden Müslümanlar vardır ve bunlar ölseler dahi davaları ilerlemektedir. Böyle bir ölüm ne trajedi ne de zihinsel bir bozukluğun neticesidir. Düşünülp taşınarak canlı bir amaca hizmet için karar verilmiş bir ölüm, umutsuzluk hissinden uzak, davasına hizmet amacı güden bir eylemdir. İntihar kamyonlarının sürücülere ölüme gülererek gidiyorlar ve basının

⁴⁵ Alkan, *age.*, s.29

⁴⁶ Dilmaç, *Terörizm sorunu ve Türkiye.*, s.65.

⁴⁷ Hakan Korkusuz, *Öğrenci Olaylarının Perde Arkası*, Polis Dergisi, Sayı 18, Nisan 1999, s 123-137

*dediği gibi düş görmüyorlar. Onlar davalarını bir adım daha ileri götürebilmenin dayanılmaz sevincini kalplerinde yaşıyorlar”.*⁴⁸

Bu sözler ideoloji unsurunun terör örgütleri ve mensupları için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Siyasi hedefler uğruna ölümü göze almaktadırlar.

Dünyada terör örgütlerinin oluşumunda kaynak niteliği taşıyan üç çeşit ideoloji olduğu düşünülmektedir bunlar; Bunlar Marksist – Leninist ideoloji, Milliyetçilik (etnik), dini kaynaklı ideolojilerdir.⁴⁹

1.5.2 Örgüt Unsuru

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre örgüt kavramı, “Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat” olarak tanımlanmıştır.⁵⁰ Belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelip faaliyet gösteren gruplar her zaman terör örgütü olarak nitelendirilmez. Bir grubun terör niteliği taşıması için ideoloji ve şiddet unsurlarını da barındırması gerekmektedir.

Belirli bir amaç ve görev için ortaya çıkan terörist gruplar birer sosyal topluluktur. Bu topluluklar belirli bir siyasal amaca ulaşmak için bir araya gelerek şiddet yöntemiyle hedeflerine ulaşmaya çalışırlar.⁵¹

Büyük Türkçe Sözlükte ise örgüt kavramı; “Geniş bir işin bir takım yerlerde de yürütülmesini sağlamak için kurulan kollardan her biri, kuruluş, teşkilat anlamındadır.”⁵²

⁴⁸ Taner Tavas. “İntihar Saldırıları”, *Terörizm İncelemeleri*, Ankara, Jeopolitik-Strateji-Terör Yayınlar Dizisi:3, Asam Yayınları, 2000.

⁴⁹ Sabri Dilmaç, “Global Tehdit, Terörizm Ve Türkiye Ye Etkisi” , *Polis Dergisi*, Sayı 40, 2004, s.360.

⁵⁰ TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

⁵¹ Dinçer Hafizoğlu, “Terörist Grupların Örgütlenmesi ve Yönetimi”, *Terörizm İncelemeleri*, Ankara: ASAM, 2000, s.29.

⁵² *En Büyük Türkçe Sözlük*, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul. s. 934.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisinde ise örgüt kavramı şu şekilde açıklanmıştır; “Genellikle amaçları belirlenmiş oldukça geniş kapsamlı birlik, teşkilat veya bir örgütlenmede birbirine bağlı birimlerden her biridir.”⁵³

Terör örgütleri, belirli örgütsel yapılanma ile aynı hedef etrafında bir araya gelmiş kişilerin organize bir şekilde şiddet eylemlerini icra etmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Eylemin planlanmasından gerçekleştirilmesine kadar geçen sürede birçok kişi görev almaktadır. Terör örgütlerinin yapısı oldukça karmaşıktır. Bunun nedeni eylemin etkili olması ve gizlilik içerisinde yürütülmesi gerektiğindedir. Bu tür şiddet eylemlerine karışan tüm örgütsel yapıların belirli bir emir komuta zinciri vardır.⁵⁴

Şehirlerde silahlı eylemler gerçekleştiren terörist gruplar, hücreli birimlerle organize olurlar ve bu birimler örgütün temelini oluşturur. Hücrelerin çekirdeği de evlilik, iş, arkadaşlık içerisinde olan birbirlerini iyi tanıyan insanlardan oluşur. Bundan dolayı hücreler kendi içlerinde homojen bir yapıya sahiptir. Günümüzdeki terör grupları kendilerini gizleme konusunda da gelişmişlerdir. Faaliyetlerini yürütürken aynı zamanda gündelik yaşamlarına da devam edebilmektedirler. IRA terör örgütü üyelerinin çoğunun günlük işlerde çalışmaları buna bir örnek olabilir.⁵⁵

Terörist gruplar, örgütlenme safhasında belli bir noktaya geldikten sonra sıra davalarını duyuracak bir eylem yapmaya gelir. Kendi isimlerini en iyi şekilde duyuracak eylemi planladıktan sonra uygulamaya geçerler.

Ülkemizde ortaya çıkan terör örgütü PKK, örgütlenme safhasını bitirdikten sonra ilk defa 1984 yılında Şemdinli ve Eruh ilçelerinde gerçekleştirdikleri köy baskınları ile ismini iç ve dış basına duyurmaya çalışmıştır.⁵⁶

---

⁵³ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.S, Librairie Larousse, 1986. s. 9049.

⁵⁴ Ali Çağlar, “Türkiye’deki Terör Örgütlerinin Yapısal Özellikleri”, *Strateji Dergisi*, Ankara, Sayı. 9, 1995, s.124.

⁵⁵ İbrahim Üney, *Organize Suç ve Terörizm İlişkisi: PKK Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

⁵⁶ Dilmaç, *age.*, s. 360.

1.5.3 Şiddet Unsuru

İnsanoğlunun olduğu her yerde şiddete rastlamak mümkündür. Baskı, eziyet, korku, sindirme, öldürme, gibi durumlar yaşamın bir parçası olmuştur. Ancak günümüzde farklı olan insanların şiddet bilincine varmış olmasıdır.

Terör örgütleri, amaçladıkları siyasi hedefe ulaşabilmek için şiddete mutlaka başvururlar. Şiddet içeren eylemler gerçekleştirerek, halkı korkutmaya, sindirmeye, mevcut rejime olan inancını kaybetmeye zorlarlar.⁵⁷

Şiddet terör için hem ön koşul hem de eylemlerinde kullandığı bir araçtır. Ülkemizde varlığını sürdüren terör örgütlerinin şiddet kullanmadaki amacı; devlet otoritesini sarsma, halkı korkutma, kendi tarafında olmayanları sindirme, toplumu “korku hipnozuna” kaptırma, taraftarlarının ise moral seviyesini yüksek tutma, üyelerini eğitme, örgüt içinde otoriter bir yapı kurma ve disiplin sağlama olarak söylenebilir.⁵⁸

İdeolojik şartlar, örgütlerin amaçlarına ulaşabilmeleri için şiddeti önemli bir yere koymaktadır. Bulunduğu ülkedeki siyasal rejime karşı olan terör örgütleri, “silahlı mücadele” adı verilen şiddet eylemleriyle ortaya çıkmakta ve şiddet arttıkça örgüte korku ile yaklaşan insanların sayısı artmaktadır. Burada sözü geçen şiddet içerikli eylemler, halkın bekası için yapıldığı iddia edilen ancak çoğunlukla halka zarar veren eylemlerdir. Ancak bu eylemleri gerçekleştiren teröristler kendilerini “ özgürlük savaşçısı, devrimci ” gibi sıfatlarla tanımlamaktadır.⁵⁹

Terör örgütleri için amaç aracı meşru kılar düşüncesi geçerlidir. Bundan dolayı hedef alınan kişilerin veya eylemler sonucu ölen insanların ölümlerinden en ufak bir üzüntü dahi duymazlar. Hatta ölen insanların sayısının fazla olması ve etkisi eylemin başarısı için bir gösterge olarak görülmektedir. Bu sebeple masum insanları rahatlıkla öldürebilirler.

---

⁵⁷ Aydın, *age.*, s.47.

⁵⁸ İdris Güçlü, “Ülkemizde Faaliyet Gösteren Din Eksenli Terör Örgütlerinin Şiddet Anlayışı Üzerine Bir İnceleme”, *Polis Dergisi*, EGM Basımevi Şube Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 247, Ankara, Temmuz-Agustos-Eylül 2005, sayı, 45, s. 115.

⁵⁹ Vural, *age.*, s.32.

İKİNCİ BÖLÜM

2.TERÖRÜN GELİR KAYNAKLARI

2.1 Terörün Finansmanı

Terör örgütlerinin, ideolojik nedenlerle terör ve şiddet eylemlerinde bulunması, bunun sonucunda sivil vatandaşların ve masum insanların hayatlarını kaybetmesi, yetkili kurumları bu durumu ortadan kaldırmaya yöneltmiştir. Terör örgütleriyle mücadele çoğunlukla askeri bir mücadele olarak görülmüş ve terörizmin finansal boyutları üzerinde fazla durulmamıştır.⁶⁰ Ancak terör örgütlerinin varlıklarını devam ettirebilmeleri için barınma, gıda maddeleri, silah, mühimmat, tedavi, ulaşım gibi materyallerin karşılanması gerekir.⁶¹ Bu tür ihtiyaçların karşılanması için terör örgütleri maddi olarak güçlenme arayışlarına girmiştir. Terör örgütlerinin, maddi kaynakları araştırılıp tespit edilirse ve bu kaynaklar kesilirse terör örgütlerinin eli kolu bağlanmış olur. Ayrıca terör örgütlerinin finans kaynağıyla yapılacak olan mücadele, terör örgütlerinin faaliyetlerini engellemesinin yan ısıra daha önce yapılmış olan eylemlerinde finans kaynaklarının araştırılarak gelecekte yaşanabilecek eylemlere engel olunabilir. Finans kaynağının araştırılması terör örgütünün ilişkili olduğu kişi ve kuruluşları da ortaya çıkaracaktır. Bundan dolayı terörizmin finansmanı konusu üzerinde durulması önem arz eden bir konudur.

Terör örgütleri, organize suç örgütleri gibi sadece ekonomik amaçlarla değil aynı zamanda siyasi amaçlarla da faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Terör örgütlerinin bu faaliyetleri devam ettirebilmek için çeşitli fonlara ihtiyaç duymalarına ve bu fonları çeşitli kaynaklardan elde etmelerine terörün finansmanı adı verilmektedir.⁶²

Terör örgütleri geçmiş dönemlerde finans ihtiyaçlarını farklı kaynaklardan gidermişlerdir. 19. Yüzyılda çok fazla finans ihtiyaçları olmamıştır. Günümüzde ise

---

⁶⁰ Hasan Aykın,& H. Kevser Sözmen. *Terörün Finansmanı*, Ankara, Masak Yayını, 2008, s .7.

⁶¹ Alkan, *Gençlik ve Terörizm*, s.35

⁶² Selda Atık, "Terör Ekonomisi", H. Çakmak ve T.Altunok (Ed.), *Terörizmin Finansmanı ve Ekonomisi*, Ankara, Barış Platin Kitap, 2008, s.293-322.

terör örgütleri finans ihtiyaçlarını çok zengin sempatizanlardan ve üyelere sağlamışlardır.⁶³

Soğuk savaş dönemlerinde, terör örgütlerini kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kullanan ülkeler aynı zaman da bu örgütlerin finans ihtiyaçlarını karşıladılar. Bu dönemde terör örgütlerinin ana finans kaynakları devletler olmuştur. İki kutuplu soğuk savaş döneminde SSCB ve ABD terörizmi birbirlerine karşı kullanmaktan çekinmemişlerdir. Ancak bu dönem sonrasında terör örgütlerinin devletler tarafından karşılanan finans ihtiyaçları azalmaya başlamıştır. Devlet desteğinin azalmasıyla terör örgütleri yeni finans kaynakları arama yoluna girmiştir. 1990'lı yıllarda, finans piyasaları üzerindeki devlet kontrolünün kaldırılmasından sonra terör örgütlerinin uluslararası faaliyetlere başlamasına yol açmıştır. Ekonomik ve mali engellerin kalkmasıyla terörizm uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu gelişmeden sonra terör örgütleri birbirleriyle ve organize suç örgütleriyle birlikte çalışmaya başlamıştır. Bu işbirlikleri o kadar çok artmıştır ki, 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısından önce 1,5 trilyon dolarlık bir bütçeye sahip olmuştur.⁶⁴

ABD'de yaşanan 11 Eylül terör olaylarından sonra, uluslararası boyutta terör örgütlerinin finans kaynaklarının araştırılması ve engellenmesi konusu daha çok gündeme gelmiştir. 11 Eylül saldırıları 19 kişi tarafından eş zamanlı olarak kaçırılan 4 uçağın birinin Pentagona, ikisinin ikiz kulelere çarpması ve diğerinin de yere çakılması şeklinde gelişmiştir. Bu olaylar tüm dünya çapında büyük yankı uyandırmıştır. Bu olayın yaşanmasının ardından ABD terör konusu üzerinde daha çok durmaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra terör örgütlerine verilen maddi destek iyice azalmıştır. Terörizmin finansı konusu da bu saldırıların ardından önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir.⁶⁵

---

⁶³ Zeki Yıldırım, *Hukuksal Açıdan Terörizmin Finansmanının Önlenmesi*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012, s.57.

⁶⁴ Loretta Napoleoni. "Mali Alanda İşbirliği", *İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri: Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, 2008, s.137-146.

⁶⁵ Aykın & Sözmene, *age.*, s.158-160.

2.1.1 Terör Örgütlerinin Finans İhtiyaçlarının Nedenleri

Terörizmin finansı konusunda bilinen ilk önemli çalışmayı, (The Financing of Terror) adlı eserinde James Adams ortaya koymuştur. Terörizmin 1960 ve 1980 yılları arasında değişim geçirdiğini, ancak bu değişimin batının savunma politikalarını etkilemediğini savunmuştur.⁶⁶

Ortaya atılan bazı düşüncelere göre paranın takibinin yapılması, finans kaynaklarını ortaya çıkararak terör olaylarının faillerinin ortaya çıkarılmasını mümkün hale getirecektir. Buna paralel olarak da terör örgütlerinin finans kaynaklarının önünün kesilmesi terör olaylarını bitirerek terör örgütlerinin can damarını kesecektir. Devletlerin sağladığı finansal destekler terör örgütlerinin ana finans kaynağını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde halen terör örgütlerine destek veren ülkeler olduğu görülmektedir.

Günümüzde terör örgütleri varlığını sürdürebilmek için maddi gelir elde etmek, bu geliri hareket ettirmek ve harcamak zorundadır. Terör örgütlerinin finansman ihtiyaçları üzerinde çalışılarak yapılacak olan mücadele, örgütlerin bertaraf edilmesi konusunda etkili bir yöntem olacaktır. Bu tür bir mücadele terör örgütlerinin finans kaynaklarına ulaşımını zorlaştıracak ve maliyetlerin artmasına neden olacaktır. Bu kapsamda terör örgütlerinin faaliyetleri etkisini yitirecektir. Geçmiş dönemlerde terörizm ile ilgili yapılan çalışmalarda organize suç örgütlerine ait bilgilere pek rastlanmıyordu. Ancak bilinen birçok terör örgütünün finans kaynağı elde etmek için yaptığı faaliyetlere daha öncede değinildi.

Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF)3 29 Şubat 2008 tarihli, Terörün Finansmanı Raporu (Terrorist Financing)'na göre, terör örgütleri iki nedenle finans ihtiyacı duymaktadır. Birincisi; gerçekleştireceği terör eylemlerinin doğrudan maliyetleri, diğeri ise; ideolojilerini yaymak, örgüt yapısını devam ettirmek ve geliştirmek için gerekli olan geniş çaplı organizasyon maliyetleridir.⁶⁷

⁶⁶ James Adams, *The Financing of Terror*, Simon & Shuster, New York, 1986, s.88.

⁶⁷ FATF resmi internet sitesi. "Terörün Finansmanı Raporu (Terrorist Financing), Fransa, FATF/OECD, 2008, <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/>, (erişim:12/6/2018)

Tablo 5: 1880-1975 Yılları Arasında Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları

YIL	Terörist Grup	Ülke	Gelir(1976 Yılı Dolar Bazında)	Kaynak
1880	Norodnaya Volya	Rusya	Önemsiz	Bağış
1880	İrlanda Dinamitçileri	İrlanda	50.000	ABD'deki İrlandalılar
1986	Anarşistler	Fransa ve İtalya	Önemsiz	Bağış
1906	Sosyal Devrimciler ve Diğer Gruplar	Rusya	5-10 Milyon	Hırsızlık ve Gönüllü Bağışlar
1932	IMRO	Bulgaristan	2-3 Milyon	Haraçlar, Bulgaristan ve İtalya Desteği
1933	Ustasha	Yugoslavya	1-2 Milyon	İtalya Macaristan Desteği
1947	IZL-Stern Çetesi	Filistin	1-2 Milyon	Bağışlar ve Soygun
1970	ALN	Brezilya	5-10 Milyon	Adam Kaçırma ve Soygun
1970	Tupamaros	Uruguay	5-10 Milyon	Adam Kaçırma ve Hırsızlık
1974	Ermontneros	Arjantin	50-100 Milyon	Adam Kaçırma ve Hırsızlık
1975	Fatah(Fetih)	Orta Doğu	150-200 Milyon	Petrol Üreten Arap Ülkeleri
1975	PFLP, PDFLP, SAIQA	Orta Doğu	20-30 Milyon	Libya, Suriye ve Irak
1975	IRA	İrlanda, Ulster	1-3 Milyon	Bağışlar, Hırsızlık, Haraç, Ekonomik Faaliyetler
1975	UDA, UVF	Ulster	Bilinmiyor	İRA ile Aynı Kaynaklar

Kaynak: Walter Laquer, *A History of Terrorism*, New Brunswick, Transaction, Publishers, 2002, s. 90.

Tablo-5’de çeşitli terör örgütlerinin elde ettikleri finans miktarları ve finansı sağlayan kaynaklar gösterilmiştir. Kuruluş aşamalarında maddi durumları pekiyi olmasa da hedeflerine ulaşmak için maddi kaynaklar elde etmek zorundaydılar. Bahsedilen bu örgütlerin çoğunluğu maddi kaynakları zengin olmak için değil hedeflere ulaşmak için elde etme çabasındaydı. Bu paralar bir amaç uğruna elde ediliyor ve bu amaç onlar için kutsal sayılıyordu.⁶⁸

Terör örgütlerinin yasal olmayan yani suç teşkil eden faaliyetlerden, elde ettikleri kazanç oldukça yüksek miktarlardadır. Tam olarak bilinmesi mümkün olmasa da, dünyanın toplam ürününün yüzde 2 ile 5’i arasında olduğu, başka bir deyişle 600 milyar dolar ile 1,8 trilyon dolar arasında yıllık olarak yasa dışı işlemlere dâhil olduğu tahmin edilmektedir. Terör örgütleri ilişkili olduğu uyuşturucu ticareti ile yıllık 300 ile 500 milyar Dolar, insan kaçakçılığı 7 milyar Dolar, sahtecilik 150 ile 470 milyar dolar, siber suçlar 100 milyar Dolar, küçük çaplı silah ticareti 1 ile 4 milyar Dolar, ‘dünyadaki toplam kazançtan’ kâr elde etmektedir.⁶⁹

Terör örgütlerinin finans kaynaklarının engellenmesi, örgütlerin operasyonel kapasitesini azaltır, eylem yapma olasılıklarını düşürür. Terörün finansmanını kesmeye yönelik yapılacak müdahaleler, örgütlerin finansmanının operasyonel maliyetini ve tespit edilme riskini artırır. Terör eylemlerinin hazırlanmasında kullanılacak materyallerin ulaşımını ve arzu edilen biçimde sağlanmasını engeller. Bu durum ise terör eylemlerinin planlarında belirsizlik yaratır. Terör örgütlerinin gelirlerindeki azalmalar, örgüt üyeleri içinde moral bozukluğuna yol açarak, liderlik ve meşruluk tartışmalarını doğurur. Örgütleri daha belirlenebilir ve tespit edilebilir alanlarda ekonomik faaliyetleri yürütmeye zorlar.

2.1.1.1 Terör Eylemlerinin Doğrudan Maliyeti

İdeolojik amaçlarına yasa dışı yollarla ulaşmak isteyen terör örgütleri, varlıklarını duyurma, toplumda ve devlette baskı yaratma gibi amaçlarını gerçekleştirmek için bir takım silahlı eylemler düzenlemeleri kaçınılmazdır. Bu tür eylemler gerçekleştirmek içinde terör örgütlerinin katlanması gereken bir maliyet vardır. Bunların başında silah ve

⁶⁸Laquer, *age.*, s.45.

⁶⁹Kimberley Thachuk ‘‘ Terörizme Destek Veren Kaynaklarla Mücadele’’, *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 2006, s.8.

mühimmat giderleri gelmektedir. Ancak bu tür eylemlerin maliyetleri düşünüldüğü kadar yüksek miktarlarda değildir. Terör eylemlerinde kullanılan silah, mühimmat, araç gibi malzemeler terör eylemlerinin doğrudan maliyeti konusunu oluşturmaktadır. Bu tür malzemelerin yasal yollardan elde edilemediği dönemlerde terör örgütlerinin doğrudan maliyeti artmaktadır.⁷⁰

Mali Eylem Görev Gücü'nün 2008 yılı raporunda yer alan bazı terörist eylemlerin doğrudan maliyetleri Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6: Bazı Terör Saldırılarının Doğrudan Maliyetleri

Saldırı	Tarih	Tahmini Maliyet
Londra Metrosu Saldırısı	7 Temmuz 2005	8000 Sterlin
Madrid Tren İstasyonu Bombalamaları	11 Mart 2004	10000 ABD Dolar
İstanbul HSBC Bankası ve Sinagog Saldırıları	15 ve 20 Kasım 2003	40000 ABD Dolar
Jakarta JW Marriot Otel Bombalaması	5 ağustos 2003	30000 ABD Doları
Bali Bombalamaları	12 Ekim 2002	50000 ABD Doları
USS Cole Saldırıları	12 Ekim 2000	10000 ABD Doları
Doğu Afrika Eliçiliği Bombalamaları	7 Ağustos 1998	50000 ABD Doları

Kaynak: FATF resmi internet sitesi."Raporlar", 2014
<http://www.fatfgafi.org/countries/s-t/turkey/>

Tablo-6'da verilen maliyetlerin düşüklüğüne bakarak terör örgütlerinin, finans ihtiyaçlarının düşük olduğunu söylemek doğru olmaz. Çünkü terör örgütlerinin

⁷⁰ Aykın & Sözmen,*age.*, s.11-12.

doğrudan maliyetleri finans ihtiyaçları arasında çok fazla bir maliyet oluşturmamaktadır.⁷¹

2.1.1.2 Terör Eylemlerinin Hazırlık Maliyetleri

Terör örgütleri eylemlerini gerçekleştirmeden önce bir takım hazırlıklar yapmakta ve bu hazırlıklar bir maliyet ortaya çıkarmaktadır. Bu maliyetlere terör eylemlerinin hazırlık maliyetleri denilebilir.

Terör örgütleri için etkili ve ses getirecek bir eylemin detaylı bir hazırlık aşamasından geçmesi gerekir. Bu hazırlık aşaması, eylemi uygulayacak örgüt üyelerinin yetiştirilmesi, eylemin gerçekleştirileceği alanın iyi bir şekilde taranması, eylem için gerekli araç gereç ve malzemelerin temin edilmesi, yasa dışı olarak elde edilen silah ve mühimmatın sınırlardan ve sıkı kontrollerden geçirilmesi ve bu işlemlerin sonunda bahsedilen unsurların belirli bir zamanda istenilen yerde bulundurulması gibi ön hazırlık diyebileceğimiz bu aşama uzun ve bir o kadar da maliyetli bir çalışma gerektirir.

. Örnek verecek olursak, ABD 11 Eylül Komisyonuna göre El-Kaide terör örgütü 11 Eylül saldırıları öncesinde eylemlerin finansmanı, eğitim süreci ve militanların hazırlanması, Taliban ve Talibanın üst düzey üyelerine destek ve ilişkili terör örgütlerine yapılan maddi yardımlar yıllık olarak 30 milyon dolar gibi bir maliyet oluşturmuştur.

Terör örgütleri günlük yaşantısında ve örgüt adına eylem gerçekleştirecekleri dönemlerde, hazırlık yapmak için örgütün merkezi ile iletişime geçmeleri gerekmektedir. Buda iletişim maliyetleri ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde terör örgütleri uzun süreli barınma ve örgüt içi haberleşme ihtiyacı duymaktadır. Bu tür durumlarda bazen telefon yeterli olmayıp, mobil iletişim araçları gerekmektedir.⁷²

---

⁷¹ Aykın & Sözman,*age.*, s.12-13.

⁷² Aykın & Sözman,*age.*, s.14-16

2.1.1.3 Örgüt Üyelerinin Gıda ve Barınma Giderleri

Terör örgütlerinin eylem yapacak üyeleri için barınma, giyinme ve diğer ihtiyaçları önemli bir maliyet oluşturmaktadır. Örgüt üyelerinin kırsal alan ve şehirlerde barınması ve diğer ihtiyaçları için örgüt finans sağlamak durumundadır.⁷³

Ülkemizde faaliyet gösteren PKK terör örgütü açısından bakıldığında, saldırı yapılacak bölgeye elemanlarını göndermesi veya şehirlerde eylem yapılacaksa ev kiralanması, satın alınması gibi durumlarda finans ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

2.1.1.4 Örgüt Üyelerine ve Yakınlarına Yapılan Ödemeler

Terör örgütüne üye kişilere ve bu kişilerin yakınlarına yapılan ödemeler de ayrı bir maliyet kalemidir. Terör örgütleri eylemlerini gerçekleştirmek için yakınlarından uzak şehirlerde, ülkelerde veya kırsal alanlarda karargâh/hücre evi gibi yerlerde yaşayabilmektedir. Bu durumda örgüt üyelerine ve bakıma muhtaç yakınlarına düzenli ödemeler yapılmaktadır. İrlanda'da faaliyet gösteren İRA terör örgütü üyelerine haftalık olarak 30-40 Sterlin ödeme yapması buna örnek olabilir. Bu miktarlar örgüt üyelerinin pozisyonuna göre değişebilmektedir.⁷⁴

2.1.1.5 Eğitim ve Seyahat Masrafları

Terör örgütleri üye ve eleman kazanmak için örgütün propagandasını yapmaları gerekmektedir. Üye olabilecek potansiyele sahip kişileri bulduktan sonra bu kişileri örgüte uygun, nitelikli birer terörist olmaları için psikolojik ve askeri eğitim vermeleri gerekmektedir. Propaganda maliyetleri görünürde pek fazla olmasa da, kitlelere ulaşması için basın yayın organlarına ödenen miktarlar önemli bir maliyet kalemi oluşturmaktadır. Ayrıca psikolojik eğitim, askeri eğitim ve bu eğitimlerde kullanılacak araç gereçlerinde maliyeti vardır.

Terör örgütlerinin üyeleri ve yönetici kadroları, yerlerinin tespit edilmemesi ve yakalanmamak için buldukları bölgeleri sürekli değiştirmek zorundadırlar.

---

⁷³ Aykın & Sözmene, *age.*, s.20-22.

⁷⁴ Aykın & Sözmene, *age.*, s.24-26.

Özellikle yönetici kadroları ülkelerarası seyahat etmektedirler. Bu seyahatleri yaparken sahte pasaport kullanmakta ve yasa dışı olarak yer değiştirdikleri için finansa ihtiyaç duymaktadırlar.

2.1.1.6 Bir Takım Kişilere ve Suç Örgütlerine Yapılan Ödemeler

Örgüt üyeleri rahat bir şekilde seyahat etmek, yurt dışına çıkışlarda pasaport temin etmek, gidecekleri ülkelerden vize almak için rüşvet yoluna başvurabilirler. Bu yöntemle seyahat yapmakta zorlanan örgüt üyeleri, göçmen kaçakçılığı ve sahtecilikle uğraşan organize suç örgütleriyle bağlantı kurmak durumundadırlar. Uyuşturucu ve kaçak sigara ticareti gibi birçok yasa dışı faaliyetlerde de rüşvet önemli bir rol oynadığı için örgütler bu maliyetlere katlanmak zorundadırlar. Ayrıca örgütler eylem planı hazırlıklarında ihtiyaç duydukları istihbaratı kamu görevlilerinden rüşvet yoluyla da elde edebilirler.⁷⁵

2.1.1.7 Propaganda Masrafları

Terör örgütlerinin faaliyetlerinde başarıya ulaşmasındaki en büyük etkenlerden biriside propagandadır. Yapmış oldukları veya yapacakları eylemleri kitlelere ulaştırmak, halk üzerinde etki yaratmak ve yaptıkları eylemlerin haklılığını duyurmak için basın yayını ve sosyal medya araçlarını kullanmaktadırlar.

Bunun için terör örgütlerince medya kampanyaları yapılması, politik güç satın alınması, üye sayısının yüksek tutulması ve kamuoyunda sempati oluşturulması hedefiyle sosyal kampanyalar yürütülebilir.

Terör örgütleri, ideolojilerini duyurmak, üye kazanmak ve eğitmek, üyelerin bağlılıklarını pekiştirmek amacıyla radyo, televizyon, sosyal medya, gazete, dergi gibi araçları kullanarak belirli bir maliyet yüklenmektedir. Örnek olarak ABD' de yayın yapan uyduları kullanan terör örgütlerinin bunun karşılığında uydu yayını ücreti olarak yıllık 2,5-3 milyon Dolar ödeme yaptıkları bilinmektedir.⁷⁶

---

⁷⁵ Aykın & Sözmen,*age.*, s.28-29.

⁷⁶ Aykın & Sözmen,*age.*, s.30-31.

2.1.1.8 Diğer Örgütlerle Kurulan Bağlantılardan Kaynaklanan Giderler

Büyük bir örgüt yapısına kavuşmuş terör örgütleri, bazı durumlarda küçük çaplı örgütleri kurmakta ve kendisi ile paralel olarak hareket eden bu örgütleri desteklemektedir. Bu da ancak taşeron örgütleri maddi açıdan destekleyerek mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla bu tür faaliyetlerde terör örgütleri için ayrı bir harcama kalemini oluşturmaktadır. Taşeron terör örgütlerini kullanarak eylem yapan örgütler kimi eylemlerde kimliklerini gizli tutmak için bu yola başvurmaktadır. Bu şekilde yapılan saldırılarla kendilerini legal bir örgüt gibi gösterip taşeron örgütlerle de şiddet eylemlerini gerçekleştirirler. Bu saldırılarda kullanılan elemanlar ve araç gereçleri kendileri temin etmektedirler.

2.1.1.9 Tahrik Merkezleri Oluşturmak İçin Yapılan Harcamalar

Terör örgütleri ağlarını genişletmek, üyelerine istihdam sağlamak ve tahrik merkezleri oluşturmak için yasal görünümü ekonomik faaliyet yürüten kuruluşlar veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar işletirler. Bu tarz kuruluşların işletilmesi de bir maliyet ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde bu yöntem terör örgütleri arasında oldukça yaygındır. Bu çerçevede dernek ve vakıflar kurulmaktadır. Bu kuruluşlar belli bir kitleyi örgütlemektedir. Örgütledikleri kitlelere eylem, boykot, protesto gibi sokak gösterileri yaptırarak halk üzerinde baskı yaratma peşindedirler. Kullanılan bu yöntem terör örgütleri için azımsanamayacak bir maliyet kalemini oluşturmaktadır.

2.2 Terörün Gelir Kaynakları

Terör örgütlerinin kuruluş amaçları maddi gelir elde etmek olmasa da, faaliyetlerini gerçekleştirebilmek ve devamlılığını sağlamak için gelir elde etmek zorundadırlar. Bundan dolayı, terör örgütleri maddi olarak kaynak bulmak ve bu kaynakları eylemleri gerçekleştirecek birimlere aktarmak için uğraşmaktadırlar.

Günümüzde teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve terör örgütlerinin bu teknolojiyi kullanarak faaliyetlerini gerçekleştirmek için yaptığı harcamalar her geçen gün artmaktadır.

Terör örgütleri finansal ihtiyaçlarını karşılamada sadece yasa dışı yollara başvurmazlar. Yasal olarak görünen yollarla da finansman ihtiyaçlarını karşılayabilirler.

Televizyon, gazete, radyo, internet siteleri aracılığıyla maddi gelir sağlayabilirler. Bu fonlara yasal bir dayanak bulsalar dahi yetkili birimlerin dikkatini çekmemek adına bu kaynakları ve bağlantıları gizli tutarlar.

Terör örgütlerinin maddi kaynak elde etmesini engellemek amacıyla, 9 Aralık 1999’ da uluslararası bir sözleşme imzaya açılmıştır. Ülkemiz bu sözleşmeyi 27 Eylül 2001’de imzalamıştır.

2.2.1 Terör Örgütlerinin Yasal Görünümlü Faaliyetlerden Elde Ettiği Gelirler

Dünya Bankası ve IMF, terörizmin finansmanını “herhangi bir fonda terörizme olan mali destek ya da bu gibi durumların cesaretlendirilmesini, planlanmasını sağlayan fonlar olarak” tanımlamaktadır.⁷⁷ Örgütlerin devamlılığını sağlaması ve eylemleri gerçekleştirebilmesi için yasal yollardan elde ettiği gelir önem taşımaktadır.

Terör örgütlerinin yasal olmayan yollardan gelir elde etmeleri olağan bir durum olarak karşılanırken, yasal yollardan gelir elde etmesi beklenen bir durum değildir. Terör örgütleri elde ettikleri gelirlerin önemli bir bölümünü yasal olmayan faaliyetlerden sağlasada, yasal görünümlü yollardan elde ettikleri gelirlerde azımsanamayacak miktarlardadır. Özellikle tespit edilmesinin zor olması nedeniyle, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, dernek, siyasi parti ve yasal görünümlü şirketler fon elde etmek amaçlı yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu kuruluşlar terör örgütlerinin gelir kaynaklarının önemli bir kısmını oluşturmuştur.⁷⁸

Terör örgütleri ile organize suç örgütleri arasındaki önemli farklardan biri, organize suç örgütlerinin gelir elde etmede sadece yasal olmayan faaliyetleri kullanmasıdır. Ancak terör örgütleri hem yasal görünümlü hem de yasal olmayan faaliyetlerden gelir elde etmektedir.⁷⁹

Yasal görünümlü faaliyetlerden elde edilen gelirlerin tespit edilmesi, yasal olmayanlara göre daha zordur. Terör örgütlerinin yasal görünümlü faaliyetleri genel

---

⁷⁷ Gökbnar, *age.*,s.28.

⁷⁸ Aykın & Sözmen,*age.*, s.34.

⁷⁹ Tolga Uyar, *Terörle Mali ve Hukuki Mücadele*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2008, s.45.

olarak; ticari faaliyetler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, aidat ve bağışlar, basın yayın faaliyetleri ve yan gelirlerdir.

2.2.1.1 Ticari Faaliyetler

Terör örgütleri yasadışı faaliyetleri sonucu elinde topladıkları sermayenin bir kısmını maddi olarak büyümek adına terör örgütleri ile bağlantısı belirlenemeyen şahıslara aktararak ticari faaliyetler yürütmeleri mümkündür. Bu faaliyetler yürütülürken seçilen şahısların, özellikle adli sicillerinin temiz olmasına özen gösterilir. Aksi takdirde yapılan bu ticari faaliyetler yetkili birimlerce tespit edilebilir. Ayrıca bu faaliyetleri yürüten şahısların kurmuş oldukları şirketler terör örgütlerinin lojistik gereksinimlerini de karşılayacak türden şirketler olmaktadır. Örnek olarak nakliyat firmalarının kurulması buna bir örnek olabilir. Örgütlerin kullanacakları silah, yaşam malzemeleri ve finans sağlamak için yapacakları uyuşturucu ticaretini nakliye firmaları kurarak gerçekleştirmektedirler. Yine örgütlere üye olan kişilerin ulaşımını kolaylaştırmak için seyahat acentaları kurdukları buna örnek gösterilebilir. Bu tür şirketlerin terör faaliyetlerinin yürütüldüğü ülkede deşifre olmasının kolay olmasından dolayı merkez olarak Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerini tercih ettikleri görülmektedir.⁸⁰ Bundan dolayı tüm yükümlülüklerin, şirket müşterilerinin kim olduğu konusunda bilgi sahibi olması ve şüpheli bir durum görmesi durumunda yetkili kurumlara bildirmesi gerekmektedir.

Tablo 7: Suç Duyurusunda Bulunulan Kişi Sayısı (2009-2012)

Yıl	Terör Örgütü Üyesi Olmak	Terörün Finansmanı	Terör Örgütüne Yardım	Toplam
2009	2	2	-	4
2010	223	119	12	354
2011	-	7	7	14
2012	19	20	-	39
Toplam	244	148	19	411

Kaynak: Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), Faaliyet Raporu, 2012

⁸⁰ Alkan, *age.*, s.32.

Tablo 7' de görüldüğü gibi ülkemizde yapılan birçok ihbar ile terör faaliyetleri daha belirgin bir hal almıştır. Bu şekilde yapılan ihbarlar, yetkili kurumların ve güvenlik güçlerinin gözlerinden kaçan, kişi veya grupların terör örgütlerinin çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermesinin önüne geçmek amaçlı yapılması gereken bir vatandaşlık görevidir.

Bazı şirketlerin kuruluş yapısı terör örgütlerine, eylemlerde kullanmak üzere gerekli olan malzemeleri ve teçhizatları temin edecek şekildedir. Bunun bir örneği Kasım 2003'te İstanbul'da gerçekleştirilen sinagog, İngiliz Konsoloslugu ve HSBC Bankası bombalama eylemlerini üstlenen El-Kaide bağlantılı terör örgütü, terör eylemlerinin planlama aşamasında telefon şirketi kurarak gelir elde etmiş ve aynı zaman farklı kişiler adına kayıtlı telefonlarla haberleşerek güvenlik güçlerinin takibinden kurtulmuştur.⁸¹

Yasal görünümü bir şekilde terör örgütlerince kurulan şirketler, kullandıkları banka hesaplarıyla da yaptıkları ticari faaliyetlerin yasal olduğunu kanıtlayabilirler. Uluslararası ticaretle uğraştığı görünen bu şirketler sattıkları mallara ilişkin faturalar düzenlemekte ve sattıkları malları faturalandırabilmektedir. Para alışverişlerini bankacılık sistemleri üzerinden yapabilmektedirler. Ancak bu alışverişlerin altında yatan gerçekler ticaretin çok daha ötesindedir. Genelde malı satan şirketler terör örgütlerini finanse eden ve malı alan şirketler bu örgütlere yardımda bulunmak isteyen işbirlikçilerdir. Kurulan bu tarz şirketler web siteleri oluşturarak ve çeşitli broşürler bastırarak yaptıkları işlerin yasal olduğunun düşünülmesini isterler. Bu şirketler aynı zamanda vergi yükümlülüklerini de yerine getirerek kontrol mekanizmalarının dikkatlerinden kaçabilmektedirler.

Bu tür ticari faaliyetlerden önemli gelirler elde eden terör örgütlerine bir örnek olarak IRA terör örgütü gösterilebilir. Bu örgüt piyasada sıcak para akışı daha yüksek olan sektörlerde daha çok faaliyet göstermektedir. Bunlar market, kafe, konaklama tesisleri, gayrimenkul gibi sektörlerdir. IRA bu faaliyetlerden yıllık olarak 10 milyon sterlin gibi rakamlar kazandığı görülmüştür.

---

⁸¹ Ahmet Said Yayla, "Terörizmin Finansmanı ve Organize Suç Örgütleri ile İlişkileri", S. Aydın (Ed.), *Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı*, Ankara, Adalet Basım Yayım, 2008, s.417-440.

2.2.1.2 Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ülkemizde genel olarak vakıf ve dernekler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸² Bu tür dernek ve vakıflar terör örgütlerinin finansman ihtiyacını karşılamakta, bağış veya aidat adı altında toplanan fonlar terör örgütlerine aktarılmaktadır.⁸³ Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar anlamına gelen bu kuruluşlara yardım yapan kişiler çoğu kez yaptıkları yardımın tam olarak nereye gittiğini bilmemektedir. Yaptıkları yardımın yasal olarak faaliyet gösteren kurumlara aktarıldığını düşünmekte iken, bazı kesim ise yaptığı yardımların direk olarak terör örgütlerine gidiyor olmasının bilinci ile bu yardımları yapmaktadır.⁸⁴ Hayır, kurumu olarak ortaya çıkan bu kuruluşlar kendilerine yapılan bağış ve aidatları kimi zamanda şüphe uyandırmamak adına hayır işlerinde de kullanabilirler. Ancak genel olarak bu fonlar terör örgütlerine aktarmaktadırlar.⁸⁵

Terörün gelir kaynaklarını yok etmede mücadele ile ilgili teröre yardım eden kuruluşların incelenmesi ve bu kuruluşların kapatılmasının önemi büyüktür. Özellikle 11 Eylül eylemlerinden sonra İslami hayır kurumu adı altında faaliyet gösteren kurumlar incelenmiş ve El-kaide terör örgütü ile bağlantıları tespit edilen birçok kuruluş kapatılmıştır.

2.2.1.3 Aidat ve Bağışlar

Terör örgütlerine üye olan ve destekleyen kişilerin maddi durumlarına oranla düzenli aralıklarla toplanan paralara aidat denir. Bağış ise, örgüt destekçilerinin kendi rızasıyla para veya eşya yardımında bulunmasıdır.⁸⁶ Kendilerine göre bir tüzük hazırlayan terör örgütlerinin, üye olmadaki önemli koşulu da para yardımında bulunulmasıdır.

---

⁸² Engin Akın, *Anayasa Mahkemesi - Yargıtay Kararları ve Uluslararası Hukuk Metinleri Çerçevesinde Terör ve Terörün Finansmanı Suçu*, Ankara, Adalet Basım Yayım, 2009, s.368.

⁸³ Zeki Yıldırım, *Hukuksal Açıdan Terörizmin Finansmanının Önlenmesi*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012, s.47.

⁸⁴ Aykın & Sözman, *age.*, s.43.

⁸⁵ Uyar, *age.*, s.45.

⁸⁶ Yıldırım, *age.*, s.75.

Terör örgütüne yardımda bulunan kişiler sadece bu örgütlerin sempatzanları değildir. Terör örgütlerinin canına ve malına zarar vereceğini düşünen kişilerde bu örgütlere bağışlarda bulunabilirler. Dini konuları istismar ederek kurulmuş olan terör örgütleri için deri bağışının da önemli bir gelir kapısı olduğu gözlenmiştir. Buna bir örnek olarak ülkemizde faaliyet gösteren Hizbullah terör örgütü Diyarbakır, Batman, Mardin, Bingöl şehirleri çevresinde kurban bayramları sonrası topladığı deri bağışlarıyla önemli gelir elde etmiştir.⁸⁷

2.2.1.4 Basın Yayın Faaliyetleri ve Yan Gelirler

Terör örgütleri, ideolojilerini yaymak, propaganda yapmak ve destekçilerini bilinçlendirmek için gazete, dergi, internet, televizyon gibi araçları kullanırlar. Bu yayınların ve programların örgüt destekçileri tarafından satın alınması sonucu terör örgütleri maddi kaynak elde eder.⁸⁸

Terör örgütü sempatzanları tarafından kurulmuş olan medya şirketleri de propaganda yapmakla görevlidirler. Bu şirketler reklam bedeli altında topladıkları fonları terör örgütlerine aktarmaktadırlar. Ayrıca sosyal etkinlik adı altında düzenlenen, sergi, konser, tiyatro gibi faaliyetlerden de yüksek rakamlarda elde edilen gelirler terör örgütlerine aktarılabilir. Ülkemizde faaliyet gösteren PKK terör örgütünün, düzenlenen özel yardım gecelerinde önemli fonlar elde ettiği bilinmektedir.⁸⁹

2.2.2 Yasa Dışı Gelir Kaynakları

Yasa dışı gelir kaynağı olarak adlandırdığımız faaliyetler yasal bir zemini olmayan, gelir ve gider durumu belli olmayan, kısaca kayıt dışı ve haksız kazanç sağlama olarak nitelendirilebilir.

Terör örgütlerinin bu şekilde gelir elde etme sebebi, devlet desteğinin azalması ve yasal olmayan yollarla elde edilen gelirlerin yüksek olmasıdır.⁹⁰ Terör örgütlerinin yapıları organize suç örgütleriyle benzeşmektedir. Bunda dolayı terör örgütleri organize

⁸⁷ Temuh (Terörle Mücadele Harekat Daire Başkanlığı). *Hizbullah Terör Örgütü*.,Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 2001, s.53.

⁸⁸ Uyar, *age.*, s.47.

⁸⁹ Yıldırım, *age.*, s.80.

⁹⁰ Aykın & Sözmén,*age.*, s.22-23.

suç örgütü olarak da sayılabilir. Terör örgütlerinin kadroları ve eylem çapları büyüdükçe işledikleri suçlar ve bu suçlardan elde ettikleri gelirlerde artmaktadır.

Organize suç örgütlerinin kullandıkları yöntemlere benzer taktikler izleyen terör örgütleri, bazı durumlarda fidye karşılığı adam kaçırma gibi yollara başvurmaktadırlar. Gerçekleştirdikleri bu tarz eylemler sayesinde hem maddi olarak kazanç elde etmekte hemde topluma korku salarak başka bir amacını da gerçekleştirmektedirler. Güvenlik sağlama adı altında toplanan haraç, uyuşturucu ticareti, kopya ürünlerin pazarlanması, terörist bir eylem olarak görülmeyebilir, ancak bu suçlar terör örgütlerinin finansman sağlama açısından önemlidir.

Terör örgütleri kuruluş yıllarının başlarında yasal görünen ticari faaliyetlerle, finansman ihtiyaçlarını karşılayabilirler ancak örgüt büyüdükçe, eylem alanı genişledikçe ve kullandığı teknolojinin gelişmesiyle daha fazla finans ihtiyacı duymaya başlayacaktır. Yetkili birimlerinde bu yasal faaliyetleri görmesi ve bunlara karşın önlemler alması bu suç örgütlerini yasal olmayan yollarla gelir elde etmeye zorlayacaktır. Bu yöntemler; uyuşturucu ticareti, soygun, gasp, haraç toplama, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, sigara kaçakçılığı gibi suç teşkil eden faaliyetlerdir.

2.2.2.1 Uyuşturucu Ticareti

Uyuşturucu ticareti dünya çapında, suç ihtiva eden ticari faaliyetler arasında maddi getirisi en çok olan sektörlerin başını çekmesi, terör örgütlerinin de bu sektöre yönelmesini sağlamıştır. Uluslararası organize suç örgütleri, devlet otoritesinin zayıf olduğu ve devletlerin güvenlik güçlerinin etkisiz olduğu bölgelerde daha aktif olarak faaliyet göstermekte ve terör örgütleriyle işbirliği yapmaktadırlar. Organize suç örgütleri ile birlikte hareket eden terör örgütleri, uyuşturucunun üretilmesi, dağıtılması gibi süreçlerde direk olarak yer aldığı gibi organize suç örgütleri eliyle de bu ticaretten önemli bir kazanç elde etmektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı ile ayakta kalan bu suç örgütleri, genellikle terör örgütlerinin aktif olduğu bölgelerde güvenli bir şekilde faaliyetlerini yürütmektedir.

BM Uyuşturucu ve Suç Ofisinin (UNODC) 2013 Dünya Uyuşturucu Raporu'na göre, 15-64 yaş aralığında ki insanların yüzde beşi uyuşturucu madde kullanmaktadır.⁹¹ üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarının yasak olmasına rağmen, uyuşturucu tüketimin oranının yüksek olması maddi kaynak sağlayan önemli bir suç olmasını sağlamaktadır. Bu kazancın terör örgütlerinin dikkatini üzerine çekmesiyle daha önce belirtildiği gibi örgütler için önemli bir finans kaynağı olmuştur. Uyuşturucu kaçakçılığı ile terör örgütleri o kadar ili dışlı olmuştur ki narkoterrizm adı verilen yeni bir kavram ortaya çıkmıştır.⁹²

Ayrıca uyuşturucu kaçakçılığını ülkemiz açısından inceleyecek olursak; Avrupa'ya sevk edilen uyuşturucunun yaklaşık olarak yüzde seksenine yakın oranı Türkiye zerinden Avrupa ülkelerine ulaşmaktadır. Ülkemizin coğrafi olarak, uyuşturucu üretimi ve dağıtımının yoğun olduğu, altın hilal adı verilen (İran, Afganistan, Pakistan) bölgeyle Avrupa arasında geçiş noktası olması bu sevkiyata yol açmaktadır.⁹³ PKK terör rgt de yine ülkemizde yürüttüğü uyuşturucu ticaretinden finansman ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Sınır bölgelerinde yapılan uyuşturucu ticaretinden komisyon adı altında önemli paylar aldığı bilinmektedir. EUROPOL'un 2012 yılında yayınladığı rapora göre, PKK terör örgütünün haraç toplama, kara para aklama, uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlardan finans elde ettiği ifade edilmektedir.⁹⁴

PKK terör örgütünün ilk kurulduğu 1984 yılından 2013 yılına kadar, güvenlik güçlerinin yürüttüğü operasyonlarda 370 olayda terör örgütlerinin uyuşturucu ticaretine karıştığı tespit edilmiştir. Bu dönem PKK hücre evlerine yapılan baskınlarda 60 hücre evinde yüksek miktarlarda uyuşturucu maddesine rastlanmıştır. Bu operasyonlarda ele geçirilen uyuşturucu miktarları aşağıdaki tablo da gösterilmiştir.⁹⁵

---

⁹¹ UNODC. "World Drug Report 2013",
<http://www.unodc.org/unodc/secured/wdr/wdr2013/World_Drug_Report_2013.pdf>, erişim tarihi (12.5.2018)

⁹² Louise I. Shelley., "The Nexus of Organized International Criminals and Terrorism", *International Annals of Criminology*, Leuven, 40 1/2, 2002, s.85-92.

⁹³ Alkan, *age.*, s.54.

⁹⁴ Europol Police Office, *EU Terrorism Stiuation and Trend Report*, TE-SAT 2012, s.9-10.

⁹⁵ KOM Daire Başkanlığı Resmi internet sitesi. "Raporlar", 2003-2012
<<http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx>>, erişim tarihi(11.3.2018), s.58.

Tablo-8: 1984-2013 Yılları Arasında Terör Örgütleri ile Alakalı Olarak Ele Geçirilen Uyuşturucu Madde Miktarları

Ele Geçirilenler	Miktar
Eroin	4253 Kg
Esrar	33290 Kg
Kenevir Bitkisi	5972747 Kg
Baz Morfin	4305 Kg
Afyon Sakızı	22 Kg
Kokain	710 Kg
Sentetik Uyuşturucu	344135 Kg
Asetik Anhidrit	26190 Litre
İmalathane	2 adet

Kaynak: KOM, 2013:58

PKK terör örgütünün uyuşturucu ticaretinden elde ettiği gelir sadece kaçakçılık aşamasını kapsamamaktadır. Örgüt, uyuşturucu ticaretinin hemen hemen bütün aşamalarında aktif olarak bulunmaktadır. PKK'nın uyuşturucu ticaretindeki görevleri şu şekildedir; Uyuşturucu kaçakçılarından komisyon alma, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kenevir ekimi, uyuşturucu kaçakçılığını koordine etme, Avrupa'da uyuşturucu dağıtımını koordine etme, uyuşturucudan elde edilen geliri aklama.⁹⁶

PKK terör örgütünün uyuşturucu ticaretinden elde ettiği gelirin önemli bir kısmını kaçakçılık yapan organize suç örgütlerinden aldığı komisyonlar oluşturmaktadır. Özellikle İran-Türkiye sınırında yasa dışı olarak kurulan gümrük noktalarından geçirilen uyuşturucu maddelerinden kilo başına komisyon alındığı bilinmektedir. 1980-1990 yılları arasında örgütün uyuşturucu kaçakçılarından 1000 Alman Markı veya %10 komisyon aldığı, 2000'li yıllardan sonra ise 50 Amerikan doları veya %10 komisyon

⁹⁶ KOM Daire Başkanlığı Resmi internet sitesi. "Raporlar", 2003-2012
<<http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx>> erişim tarihi(4.12.2018), s.58

aldığı güvenlik güçleri tarafından tespit edilmiştir.⁹⁷ PKK terör örgütünün lideri Abdullah Öcalan mahkemedeki ifadesinde, Van ve Hakkâri illerinde yapılan uyuşturucu ticaretinden kendisinin de karşı olmasına rağmen pay alındığını ifade etmiştir. Öcalan'ın ifadesi şu şekildedir⁹⁸:

“Başkale, Hakkâri bölgesindeki uyuşturucu ticareti ile ilgili olarak, silah ve hayvan ticareti de dâhildir, bu gibi işleri yapanlardan örgüt adına Ferhat kod Osman ÖCALAN tarafından para tahsil edilmektedir. Ayrıca sınır boylarında örgüte ait gümrük birimleri adı altında oluşumlar vardır. Paraları bunlar tahsil etmektedir. Sınırlarda kaçakçılardan vergi adı altında para alınmaktadır. Bunun haricinde İran/Makû bölgesinden uyuşturucu ticaretinin iyi para getirdiği bildirilmesine rağmen kabul etmedim. Buna rağmen başta kardeşim olmak üzere bazı kadroların İran, Zağros ve Romanya üzerinden Avrupa'ya uyuşturucu sevk ettiğini öğrendim. Bu işlerle uğraşmamalarını tembih ettim. Ancak belli bir noktada örgütü tam kontrol edemediğim aşikârdır...”

Öcalan'ın bu sözleri PKK'nın uyuşturucu ile ilgisinin en üst düzeyde ifadesidir.

PKK terör örgütünün, uyuşturucunun üretilip pazarlanmasına kadar bizzat kendisinin yaptığı bilinmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde hint keneviri ekimi ve esrar ticareti yaptığı güvenlik güçleri tarafından tespit edilmiştir. 2012 Temmuz ayında Diyarbakır'da yapılan operasyonlarda PKK'ya ait değeri 500 milyon ile 1 milyar TL arasında olan 500 dönümlük hint keneviri tarlası tespit edilerek imha edilmiştir.⁹⁹

Yine İnterpol raporuna göre PKK terör örgütü, 178 farklı suç örgütü ile bu ticari ilişkide Avrupa' da ki uyuşturucu pazarının yüzde sekseni ile alakalı olduğu ve buradaki uyuşturucu ticaretinden de vergi topladığı ifade edilmektedir. PKK terör örgütünün uyuşturucu ticaretinden yıllık olarak 200-250 milyon avro gelir elde ettiği düşünülmektedir. Bu örgütün yıllık toplam gelirinin 500 milyon avro civarlarında olduğu göz önüne alınırsa, PKK terör örgütü finans ihtiyacının yarısını uyuşturucu ticaretinden elde ettiği söylenebilir.¹⁰⁰ İngiliz İstihbarat Kuruluşu NCIS, PKK terör

⁹⁷ KOM Daire Başkanlığı Resmi internet sitesi. "Raporlar", 2003-2012 <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx> , s.58.

⁹⁸ Reyhan İşeri. "Türkiye'de Etnik Terör: Asala ve Pkk Örneği", Ankara, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2008, s.80-81.

⁹⁹ KOM Daire Başkanlığı Resmi internet sitesi. "Raporlar", 2003-2012 <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx> , s.83.

¹⁰⁰ Yayla, *age.*, s.425.

örgütünün 1993 yılındaki bütçesinin yüzde kırk dördlük diliminin yani 38 milyon dolarının uyuşturucu ticaretinden elde ettiğini bildirmektedir.

Terör örgütleri daha öncede belirttiğimiz gibi finans kaynaklarının önemli bir kısmını uyuşturucu ticaretinden elde ettiği gibi, bu ticaretin bilinmesini istemezler. Bunun sebebi uyuşturucu ticareti tüm dünya literatürü tarafından insanlık suçu olarak görülmekte ve terör örgütlerinin imajını zedelemektedir. Propagandalarını ve ideolojilerini yayma politikalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Terör örgütlerinin uyuşturucu ticareti yapması bu örgütleri destekleyen ülkelerinde üzerinde kötü bir imaj yaratma korkusundan dolayı desteklerini kaybetmeleri anlamına gelmektedir.¹⁰¹

2.2.2.2. Soygun ve Gasp

Soygun, gasp ve hırsızlık, terör örgütlerinin ilk kuruluş aşamalarında, finans sağlamak içi başvurdukları yöntemlerden biridir. Soygun ve gasp, bir kimsenin malını izni olmadan almak veya el koymak anlamına gelebilir. Suç örgütleri ve güç odakları tarafından kullanılan bir yöntem olan soygun ve gasp yönteminin terör örgütleri tarafından kullanıldığı açıktır. Banka kuruluşları, para nakliye araçları, toplu bir şekilde para bulunan yerler, şahıslar veya bir bölgede yaşayan topluluklar terör örgütleri tarafından gasp ve soygun için hedef alınan alanlardır. Terör örgütlerinin isteklerini karşılamayan ve onları desteklemeyen kişiler, örgüt tarafından tehdit edilerek mallarına el konulup, arazilerinden el çektirilerek göçe zorlanabilir. Bu kişilere ait mal, para ve gayrimenkuller terör örgütleri için bir gelir kaynağı olabilir.

Bu yolla finansman sağlayan örgütlere örnek verilecek olursa; Dünya' da ses getirmiş olan en büyük soygun Kuzey İrlanda'da Belfast şehrindeki Northern Bank soygunudur. Bu eylemi gerçekleştirmiş olan IRA terör örgütü, banka müdürünün ailesini kaçırarak karşılığında bankaya ait olan 26 Milyon Sterlin gibi bir parayı kendi envanterine eklemiştir.¹⁰²

Yine bu yöntemle ülkemizden bir örnek verecek olursak; Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi (THKP-C) ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) gibi örgütler kuruluşlarını, yaptıkları banka soygunları ile finanse etmişlerdir. Bu soygunlar aynı

¹⁰¹ Aykın & Sözman, *age.*, s.27.

¹⁰² Laura K. Donohue , *Anti-Terrorist Finance in The Kingdom and United States*, Georgetown Universty Law Center, 2006, s.310.

zamanda bu örgütlerin tanınmalarını sağlamıştır.¹⁰³ Ancak bu tarz eylemlerde yakalanma riskinin yüksek olması bu eylemlerin sürekliliğini engellemiştir.¹⁰⁴

Ülkemizde faaliyet gösteren terör örgütü PKK'nın yol keserek sivil vatandaşlardan topladıkları değerli eşyalar, paralar ve mallar da bu yönetime örnek gösterilebilir.

2.2.2.3 Haraç Toplama ve Fidyeye

Adam kaçırmak karşılığında para talep etme ve zor kullanarak haraç toplama, terör örgütleri tarafından sıkça kullanılan yöntemlerdendir. Terör örgütleri, isimlerini duyurmak için ve finans elde etmek için, zengin iş adamlarını ve tanınmış kişileri kaçırmak para talep ederler. Kişilere koruma sağladıklarını öne sürerek, zarar vermeme garantisini vererek ve şantaj yoluyla kişilerden veya gruplardan zorla para talep etmektedirler.¹⁰⁵ Örgütler topladıkları bu paraları vergi olarak nitelendirmekte ve karşılığında güvenlik sağladıklarını iddia etmektedirler. Bu paraları ödeyen veya ödemek zorunda kalan kişiler, can ve mal güvenliğini koruduğunu düşünmektedir.

Terör örgütlerinin tehdit yoluyla işleyen bu yöntemi, etkin olduğu bölgelerdeki ticari hayatı sekteye uğratmaktadır. İş yeri sahiplerinin, işyerlerini açabilmelerine izin verilmesi karşılığında haraç toplarlar.

Bu yöntemi kullanarak gelir elde eden birçok örgüt bulunmaktadır. Bu yöntemi kullanarak finans elde eden örgütlerden bazıları ile ilgili rakamlar incelendiğinde terör örgütleri için bu yöntemlerin ne kadar kazançlı olduğu görülmektedir. İRA terör örgütü tehdit ve zor kullanarak, yıllık 10 milyon sterlin para elde etmekteydi¹⁰⁶ ETA terör örgütü 1980 yılında Katalan bir iş adamını kaçırmak 1,5 milyon dolar fidye almıştır. Ülkemizde faaliyet gösteren PKK terör örgütünün de bu yöntemlerle finans kaynağı yaratmaya çalıştığı dönem dönem gündeme gelmiştir.

---

¹⁰³ Yıldırım, *age.*, s.95.

¹⁰⁴ Uyar, *age.*, s.50.

¹⁰⁵ Aykın & Sözmen, *age.*, s.34..

¹⁰⁶ Emin Gürses, *Ayrılkçı Terörün Anatomisi/Ira-Eta-Pkk*, 2.Baskı İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001, s.65.

2.2.2.4 İnsan Kaçakçılığı

Terör örgütleri, göçmen kaçakçılığı ile gelir etmenin yanı sıra bu faaliyetlerle eleman ihtiyaçlarını da bir ölçüde karşılamaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerde direkt olarak yer almaktan ziyade bu ticareti yapan suç örgütlerinden paylar da almaktadır. Ülkemizin coğrafi olarak bir geçiş güzergâhı olması, bu yasadışı faaliyetlere ev sahipliği yapması anlamına gelmektedir. Bu faaliyetler ülkemizin güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp, terör örgütlerine önemli bir finans kaynağı oluşturmaktadır.¹⁰⁷

Göçmen kaçakçılığı; Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek, Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol (Göçmen Kaçakçılığına Karşı Ek Protokol)'ün Tanımlar başlıklı 3. maddesinin (a) bendinde şu şekilde tanımlanmıştır:¹⁰⁸

“Göçmen Kaçakçılığı; doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimi ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasa dışı girişinin teminidir.”

İnsan ticareti ise 5237 sayılı TCK'nin 80. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır:¹⁰⁹

“Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tabi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişilerin ülkeye sokulması, ülke dışına çıkarılması, tedarik edilmesi, kaçırılması, bir yerden başka bir yere götürülmesi veya sevk edilmesi ya da barındırılmasıdır.”

Tanımlar incelendiğinde göçmen kaçakçılığı, kişinin kendi rızasıyla yapılan bir eylemle devlet sınırlarının ihlali söz konusudur. İnsan ticareti ise kişinin rızası olmadan zorla yapılan bir eylemle kişinin hak ve özgürlükleri ihlal edilmektedir.

¹⁰⁷ Caşın, *age.*, s.42.

¹⁰⁸ Ahmet C. Yenidünya&Mehmet E. Alşahin, "Göçmen Kaçakçılığı Suçu (TCK m.79)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, s.82.

¹⁰⁹ Türk Ceza Kanunu.

İki kavram birbirinden farklı olarak tanımlansada organize suç faaliyetleri alanında incelenir ve terör örgütleri tarafından finans elde etmek amacıyla kullanılır. Terör örgütleri, bu eylemler sırasında rehberlik ve geçiş izni vererek gelir elde ettikleri gibi bazı durumlarda iltica edilecek ülkeye kadar taşıma yapabilmektedirler. Daha sonra ki aşamalarda iltica eden bu insanları amaçları doğrultusunda kullanarak insan ticaretinden de gelir elde etmektedirler.¹¹⁰

2.2.2.5 Silah Kaçakçılığı

Silah ve mühimmat kaçakçılığı, terör olayları olan ve sıcak savaş yaşanması muhtemel ülkelerde yoğun olarak gerçekleştirilir.¹¹¹ Silah kaçakçılığı, terör örgütleri için finans elde etmenin yanında, kendi eylemlerinde kullandıkları teçhizatları da bu yolla tedarik etmek için bir fırsattır. Ayrıca terör örgütleri arasında gerçekleştirilen silah ticareti önemli bir gelir kaynağıdır.

Silah kaçakçılığı, önemli bir gelir kaynağı olsa da uyuşturucu ticareti gibi terör örgütleri için sürekli bir gelir kapısı değildir. Bunun nedeni, silah talebinin sürekli olmamasıdır.¹¹²

Yapılan araştırmalara göre silah kaçakçılığı ve terör arasında yakın bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Neredeyse dünyada yapılan tüm silah kaçakçılığı organizasyonlarına terör örgütleri dâhil olmuştur.

2.2.2.6 Sigara, Alkol ve Akaryakıt Kaçakçılığı

Sigara, alkol ve akaryakıt gibi ürünlerin özel tüketim vergilerinin ülkeler arası farklılıklar göstermesi, bu ürünlerin yasa dışı yollarla ticaretinin yapılmasını teşvik etmektedir. Özellikle de sınır ülkeleri arasındaki vergi miktarlarının farkının büyük olması ve taşıma maliyetlerinin düşük olması bu ticaretin engellemesini olanaksız hale getirmektedir. Bu faaliyetler genellikle yasa dışı bir şekilde yapıldığı için terör örgütlerinin bu ticarete dâhil olması kaçınılmazdır.

---

¹¹⁰ Alkan, *age.*, s.48.

¹¹¹ Uyar, *age.*, s.55.

¹¹² Önder Yücebaş. *Suç Ekonomisi ve Terörün Finansmanı*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2011, s.211.

Kaçakçılık faaliyetleri üretiminden, taşınmasına ve pazarlanmasına kadar, birçok aşamadan geçmektedir. Bu aşamalarda yetkili birimlerin dikkatinin çekilmemesi ve göz yummasının sağlanması için organize bir şekilde çalışılması gerekir. Terör örgütlerinin de genel olarak organize bir yapısı olduğu için bu tür kaçakçılık faaliyetlerine uyumları kolay hale gelmektedir.¹¹³

Sigara kaçakçılığı terör örgütleri tarafından, en çok kullanılan kaçakçılık yöntemlerinin başında gelmektedir. Dünya’da Arjantin, Paraguay ve Brezilya’nın aralarında kalan sınır bölgelerinde, Amerika’daki bazı bölgeler ve Ülkemizdeki sınır bölgelerin de yoğun olarak sigara kaçakçılığı yapılmaktadır.¹¹⁴

2.2.2.7 İşbirlikçi Devlet Yardımı

Terör örgütleri, faaliyet gösterdikleri ülkenin dışında bir üssü olmadan ve diğer ülkelerden maddi yardım almadan hayatta kalmaz.¹¹⁵ Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, ülkeler çıkarları uyuşmayan başka bir ülkede ortaya çıkan terör örgütlerini dışardan desteklemişler ve bunu bir dış politika aracı olarak görmüşlerdir.

Dış ülkelerin desteği, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır. ABD ve SSCB silahlı örgütleri finanse ederek birbirleriyle olan savaşı bu gruplar aracılığıyla sürdürmüşlerdir. ABD’de SSBC tarafından desteklenen Marksist gruplar, ABD tarafından desteklenen Devrim Karşıtları bu yönetime bir örnektir. Soğuk savaş döneminden ve 11 Eylül saldırılarından sonra ülkelerin terör örgütlerine desteği azalmıştır ancak tam olarak ortadan kalkmamıştır.¹¹⁶

Ülkelerin terör örgütlerine verdiği destek sadece finans desteği değildir. Örgütlerin kurulması, silah, mühimmat, lojistik, eğitim gibi konularda da destek olunmuştur. Ayrıca örgütlere uluslararası alanda siyasi destek, barınma kampları, pasaport, kimlik gibi konularda da destek verilmiştir.¹¹⁷

¹¹³ Aykın & Sözman, *age.*, s.29-30.

¹¹⁴ Shelley, *age.*, 147-163.

¹¹⁵ Andrew Mango, "Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği", *İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri Kitabı: Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 2008, 13-19.

¹¹⁶ Napoleoni, *age.*, s.137-146.

¹¹⁷ Atilla Yayla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XLV, 1990, s. 335-385.

Terör örgütleri için dışardan destek almak hayati önem taşımaktadır. Örgütlerin uzun süreli faaliyet göstermeleri, sıkıştıklarında sığınacak bir üslerinin bulunması, ancak bu şekilde mümkündür.¹¹⁸

2.2.2.8 Sahtecilik ve Dolandırıcılık

Teknolojik gelişmelerin hızlanması ile her türlü baskı ekipmanlarının temin edilmesi kolay hale gelmiştir. Terör örgütleri sahte para, pasaport ve kimlik basarak suç örgütlerine satabilir ve bu yolla kendi elemanları için sahte kimlik, pasaport ihtiyacını karşılayabilirler.¹¹⁹

Örgütler sahte para basarak finans ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Ancak bu yöntemde yakalanma riskinin fazla olması bu faaliyeti engellemektedir.

Sahte ürünler üretimini yapıp pazarlamakta sahteciliğin başka bir boyutudur. Bu tür faaliyetler insanların bilmeden terör örgütlerine kazanç sağlamalarına neden olur. Genel olarak parfüm, saat, araba parçaları, sahte alkol gibi ürünler bu yöntemle üretilip gelir sağlanmaktadır. Son dönemlerde kredi kartının yaygınlaşması ile kredi kartı dolandırıcılığı da yaygınlaşmıştır. Banka ve kredi kartı bilgilerinin yasadışı yollarla temin edilmesi ve bu bilgilerden faydalanarak finans elde edilmesi de söz konusu olmaktadır.¹²⁰

---

¹¹⁸ Aykın & Sözmen, *age.*, s.34.

¹¹⁹ Alkan, *age.*, s.33.

¹²⁰ Yücebaş, *age.*, s.217..

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİTERATÜR TARAMASI

Terörün ekonomik açıdan analiz edilmesi ve etkilerinin araştırılması, literatürde önemli ve her geçen gün ilginin arttığı bir konu olmaktadır. Katledilen insanların, terör olaylarına maruz kalmış kişilerin yaralanmaları ve teröristlerin planladıkları şiddet eylemleriyle yaratmak istedikleri korku atmosferinin ötesinde, terör faaliyetlerinin ortaya çıkardığı bir ekonomik maliyet de söz konusudur. Bu tür maliyetler sadece teröre karşı güvenliği sağlamak için ayrılan yüksek miktarlardaki kaynaklar, mallarda oluşan zarar ve saldırı sonrası para kaybından ibaret değildir. Terör eylemleri birçok ekonomik kayba neden olmaktadır. Birçok ekonomik göstereyi, sektörü ve büyüme-yatırım dâhil olmak üzere farklı farklı sektörleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Ayrıca, mali sonuçlar, doğrudan yapılan yabancı yatırımların akışı ve açık ekonomilerde yer alan üretim sermayesi ödenekleri, turizm endüstrisi, artan ekonomik belirsizlik, yatırımcıların karar alma süreci, şirketlerin kâr beklentilerinin azalması nedeniyle borsa, yabancı döviz piyasaları, vb. de terör sebebiyle etkilenmektedir. Ancak Bruck ve Wickstrom'un da belirttiği gibi, terör saldırılarının yol açtığı bu tür ekonomik sonuçlar ve maliyetler; ekonomik aktiviteler, ülkeler, sektörler ve zaman dağılımına göre değişiklik göstermektedir.¹²¹

---

¹²¹ Tilman Bruck & Bengt Wickstrom, "The Economic Consequences of Terror: A Brief Survey", *HiCN Working Paper, School of Social Sciences and Cultural Studies University of Sussex*, 2004, s.3.

3.1 Terörün Finansal Piyasalar Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Aşağıdaki tabloda terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde yarattığı etkiyi inceleyen çalışmaların bir kısmı verilmiştir.

Yazar	Dönem-Ülke-Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Chen and Siems (2004)	1915-2001; ABD, Asya ve Avrupa'daki 33 Hisse Senedi Piyasası Olay Çalışması	DowJones Ortalama Endeksi, Küresel Sermaye Piyasaları, Terör Eylemleri	Terör eylemlerinin hisse senedi piyasalar üzerinde negatif etkisi vardır. En çok negatif etkinin Asya ve Avrupa'da görüldüğü, ABD piyasasının diğer sermaye piyasaları kadar etkilenmediği saptanmıştır.
Arin vd. (2008)	2002-2006; Endonezya, İsrail, İspanya, Tayland, Türkiye ve İngiltere; Çok değişkenli GARCH	Terör eylemleri sayısı, borsa endeksi	Terör eylemleri hisse senedi piyasalarını olumsuz olarak etkilemektedir.
Mutan ve Topçu (2009)	1990-2009; Türkiye; Olay çalışması	Türkiye'de ve dünyada meydana gelen ekonomik, politik, çevresel, askeri ve terör olayları, BIST 100 endeks getirileri	Öngörülmeleyen olaylar BIST 100 getirisini olumsuz yönde etkilemektedir.
Christofis vd. (2010)	1997-2009; Türkiye; Olay çalışması	BIST 100, Terör olayları	Terör eylemleri hisse senedi piyasasını negatif etkilemektedir, ancak yüksek büyüme ve artan güven sayesinde bu etki kısa sürmektedir.
Drakos (2010)	1994-2004; Brezilya, Kolombiya, Mısır, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hindistan, Endonezya, İsrail, Lübnan, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Rusya, İspanya, Sri Lanka, Tayland, Türkiye, İngiltere, Amerika ve Venezuela; Havuzlanmış Panel ARCH	Borsa günlük kapanış verileri	Terör eylemlerinin hisse senedi getirini düşürdüğü görülmektedir.

Chesney vd. (2011)	1994-2005 Pakistan; Olay çalışması, Parametrik olmayan istatistik, GARCH-EVT	Terör eylemleri sayısı, hisse senedi, tahvil altın, emtia piyasası	Terör eylemlerinin finansal piyasalar üzerinde negative etkileri vardır, riskten korunmak için portföy çeşitlendirmesi yapılmalıdır.
Kollias vd.(2011)	2003-2005; İspanya ve İngiltere; Olay çalışması, GARCH modelleri	2004 Madrid ve 2005 Londra eylemleri, hisse senedi piyasası günlük kapanış serileri	İspanya piyasasının terör eylemlerinden olumsuz olarak etkilendiği görülmüştür. İngiltere hisse senedi piyasasının tepkisinin İspanya piyasasına göre çok daha hızlı olduğu gözlenmiştir. Terörün hisse senedi getirileri ve oynaklığı üzerindeki etkisinin uzun süre devam etmediği tespit edilmiştir.

Bilal vd. (2012)	2005-2010; Pakistan; GARCH, GARCH-EVT ve Eşbütünleşme	Faiz oranı, enflasyon oranı, KSE 100, terör eylemleri	Terör eylemleri ve faiz oranı KSE100 negatif etkilemektedir. Enflasyon oranı anlamlı bir etkiye sahip değildir.
Aurangzeb and Dilawer (2012)	2004-2010; Pakistan; Regresyon analizi, Granger nedensellik	KSE 30 endeksi, terör eylemleri	Borsa getirileri terör eylemlerinden negative olarak etkilenmektedir.
Graham ve Ramiah (2012)	1999-2007; Japonya; Olay çalışması	Günlük borsa endeksleri, Japonya'daki 3 aylık hazine bonusu ve ABD ile Avrupa için 10 yıllık tahvil	New York'da ikiz kulelere yapılan terör saldırılarının hem kısa hem de uzun dönemde sektörlerin sistematik riskinin arttığı gösterilmiştir. Bununla birlikte, Japonya'daki sektörlerin Mumbai ve Londra'daki saldırılara duysuz olduğunu saptamışlardır.
Essaddam ve Karagianis (2014)	1995-2010; Amerika Olay çalışması	Amerika'da faaliyetlerde bulunan firmalara ait getiriler	Terör eylemleri borsa getirilerinin oynaklığını açıklamada önemli bir faktördür.
Ağırman vd. (2014)	2003-2011; 35 ülke; Panel Pedroni, Kao eşbütünleşme,	Ülkelere ait borsa endeksleri, terör eylemleri	Borsa endeksi ile terör eylemleri arasında uzun dönemli ilişki ve çift yönlü nedensellik vardır. Terör eylemlerinin kısa dönemde borsa üzerindeki negatif etkisi uzun dönemde ortadan kalkmaktadır.

Literatür incelendiğinde terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde kısa dönemde olumsuz etkisi olduğu görülmektedir.¹²² Buna benzer olarak altın piyasasının da terör olaylarına karşı aynı tepkiyi verdiğini söyleyebiliriz. Emtia piyasası açısından konuyu ele aldığımızda, terör faaliyetlerinin altın piyasası üzerindeki etkilerinin daha uzun sürdüğünü söyleyebiliriz.¹²³ Dolayısıyla literatür incelendiğinde, terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye için konuyu ele aldığımızda, terör olaylarının borsa piyasası üzerinde benzer etkiyi gösterdiğini ancak uzun vadede etkisini yitirdiğini söyleyebiliriz.¹²⁴

Chen ve Siems (2004), araştırmalarında terör olaylarının küresel sermaye piyasaları üzerindeki etkilerini olay çalışması yöntemi ile incelemiştir. Çalışmasında, terör olaylarının ABD sermaye piyasaları üzerindeki etkilerini görmek için 1915

¹²² Aurangzeb Dr. & Tasfaura Dilawer, "Impact of Terrorism on Stock Returns: Evidence From Pakistan", *Universal Journal of Management and Social Sciences*, 2012, 2(8), s.1-23.

¹²³ Marc Chesney & Ganna Reshetar & Mustafa Karaman, "The Impact of Terrorism on Financial Markets: An Empirical Study", *Journal of Banking & Finance*, 35, 2011, s. 253-267.

¹²⁴ Özge Korkmaz & Deniz Erer & Elif Erer, "Terör Olaylarının Finansal Piyasalar Üzerine Etkisi", *Sosyoekonomi*, 2017, Vol. 25(31), s.11-30.

yılından itibaren 11 Eylül 2001 ikiz kuleler saldırılarını da kapsayacak şekilde 14 terör olayının Dow Jones Endüstriyel Ortalama Endeksi üzerindeki etkisini analiz etmiştir.¹²⁵ Gerçekleşen bu 14 terör olayının 12' sinin getirileri negatif yönde etkilemiştir. 7 Ağustos 1998 yılında Kenya'daki ABD elçilik binalarının bombalanması ve 19 Nisan 1995 yılında Alfred P. Murrah Federal Binasının bombalanması olaylarının ise pozitif etki yarattığı görülmüştür. Bu çalışmanın ardından 11 Eylül saldırılarını ve Irak'ın Kuveyt'e saldırmasının küresel sermaye piyasaları üzerine etkilerini incelemişlerdir. 11 Eylül saldırılarının bilançosunu görmek adına, Dünya çapında 33 sermaye piyasası incelenmiş ve 11 Eylül saldırılarının bu piyasalar üzerinde negatif bir etki meydana getirdiği saptanmıştır. Irak'ın Kuveyt'e saldırısı sonrası durumu anlayabilmek için ise, 18 sermaye piyasası incelenmiş ve bunlardan 17 tanesinin 11 Eylül saldırılarından negatif etkilendiği saptanmıştır. En büyük negatif etkinin Avrupa ve Asya piyasalarında görüldüğü, ancak ABD piyasasında diğer sermaye piyasalarına göre daha düşük bir etki görüldüğü saptanmıştır.¹²⁶

Arin vd. (2008), araştırmalarında 2002-2006 yılları arasında Endonezya, İspanya, İsrail, Türkiye, Tayland ve İngiltere gibi ülkelerde terör olaylarının hisse senedi piyasası üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yurtiçi faiz oranı(90 günlük hazine bonusu) ve uluslararası hisse senedi piyasası endeks değerleri değişken olarak alınmıştır. Terör endeksi insan kayıpları, yaralı insan sayısı ve terörist saldırı sayılarının toplamından oluşan günlük olayların doğal logaritması alınarak tanımlanmıştır. Çok değişkenli GARCH yönteminin uygulandığı çalışmada ülkelerde yaşanan terör olaylarının sayısı ve borsa endeksleri kullanılmıştır. Çalışmanın neticesinde terör olaylarının hisse senedi piyasaları ve hareketleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu ve bu etkinin gelişmekte olan piyasalarda daha fazla olduğu belirtilmiştir.¹²⁷

Mutan ve Topçu (2009), çalışmalarında 1990-2009 yılları içinde Türkiye'de ve dünyada yaşanan ekonomik, politik, çevresel, askeri ve terör gelişmelerinin Türkiye hisse senedi piyasası üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bundan dolayı BIST 100 endeks getiri verileri kullanılmış ve Brown ile Werner (1985)'in olay çalışması

¹²⁵ Kormaz & Erer & Erer, *age.*, s.11-30.

¹²⁶ Andrew H. Chen & Thomas F. Siems, "The Effects of Terrorism on Global Capital Markets", *European Journal of Political Economy*, 2004, 20, s.349-366.

¹²⁷ K.Peren Arin & Davide Ciferri & Nicola Spagnolo, "The Price of Terror: The Effects of Terrorism on Stock Market Returns and Volatility", *Economic Letters*, 2008, 101,s.164-167.

yönteminden faydalanılmıştır. Çalışma neticesinde beklenmeyen durumların borsa üzerinde olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir.¹²⁸

Christofis vd. (2010), 1997-2009 yıllarını kapsayan çalışmalarında Türkiye’de yaşanan terör eylemlerinin BIST 100 endeksi üzerindeki etkilerini olay çalışması yöntemi ile incelemiştir. Terör olaylarının meydana geldiği günleri kukla değişken olarak alan bu çalışma, terör eylemlerinin borsa üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu ve buna ek olarak büyüme ile artan istikrar nedeniyle kısa süreli bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır.¹²⁹

Drakos (2010), 1994-2004 yıllarını arasında Brezilya, Kolombiya, Mısır, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hindistan, Endonezya, İsrail, Lübnan, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Rusya, İspanya, Sri Lanka, Tayland, Türkiye, İngiltere, Amerika ve Venezuela ülkelerinde, terör eylemlerinin ülke borsa endeksleri üzerindeki etkisini incelemiş ve bu ülkelerde borsa günlük kapanış verilerini kullanmıştır. Bu araştırmada panel ARCH modellerinden yararlanılmış ve analizler sonucunda terörist faaliyetlerin hisse senedi getirilerinin azalmasına sebep olduğu belirtilmiştir.¹³⁰

Chesney vd. (2011), 1994-2005 yılları arasında Pakistan’da yaşanan terör eylemlerinin, hisse senedi, tahvil, altın ve emtia piyasaları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu araştırmada olay çalışması, parametrik olmayan istatistik ve GARCH-EVT yöntemleri kullanılmıştır. Netice olarak terör eylemlerinin adı geçen piyasaları etkilediği ancak altın piyasası üzerindeki etkisinin daha uzun sürdüğünü belirtmişlerdir.¹³¹

Kollias vd. (2011), 2003-2005 yıllarını kapsayan çalışmalarında 2004 Madrid ve 2005 Londra bombalı eylemlerinin İspanya ve İngiltere borsaları üzerine etkilerini incelemişlerdir. Bu ülkelerdeki borsaların günlük kapanış verileri kullanılmış ve olay

---

¹²⁸ Oya Mutan& Ayhan Topçu, “Türkiye Hisse Senedi Piyasasının 1990-2009 Tarihleri Arasında Yaşanan Beklenmedik Olaylara Tepkisi”, *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*, 2009, s.32.

¹²⁹ Nikos Christofis. & Christos Kollias & Stephanos Papadamou & Apostolos Stagiannis, “Terrorism and Capital Markets: The Effects of the Istanbul Bombings”, *Economics of Security Working Paper Series*, 2010, 31,s.1-16.

¹³⁰ Kostansinos Drakos, “Terrorism Activity, Investor Sentiment, and Stock Returns”, *Review of Financial Economics*, 2010, 19, s.128-135.

¹³¹ Chesney & Reshetar & Karaman, *age.*, s.253-267.

çalışması ile GARCH modellerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında İspanya borsasının terör olaylarından negatif yönde etkilendiği saptanmıştır. Bunun yanı sıra İngiltere borsasının olaylardan etkilenme hızının çok daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte terör eylemlerinin borsa ve borsa hareketleri üzerindeki etkilerinin uzun süre devam etmediği görülmüştür.¹³²

Bilal vd. (2012), 2005-2010 dönemi için Pakistan'da terör olaylarının etkisini GARCH, GARCH-EVT ve eşbütünleşme yöntemleriyle incelemiştir. Çalışmada faiz oranı, enflasyon oranı, terör ve Karachi Borsası (KSE) endeksleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda terör eylemleri ile faiz oranının borsa endeksi üzerinde etkiye sahip olduğu ancak enflasyon oranının borsa üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı saptanmıştır.¹³³

Aurangzeb ve Dilawer (2012), 2004-2010 yıllarını kapsayan Pakistan terör eylemleri ile ilgili çalışmalarında, terör olayları ve borsa endeks değerleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada regresyon ve Granger nedensellik testi analizlerinden yararlanmışlardır. Karachi 30 endeksinde yer alan 30 şirketin borsa kazançları ile suikast, rehin alma ve altyapı saldırıları değişken olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, terör olaylarının borsa getirilerini olumsuz olarak etkilediği belirtilmiştir.¹³⁴

Graham ve Ramiah (2012), 1999-2007 yıllarını kapsayan çalışmalarında, New York Dünya Ticaret Merkezi, Bali, Madrid Londra ve Mumbai'de gerçekleştirilen terör eylemlerinin Japon finans piyasaları üzerindeki etkilerini olay çalışması yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada değişken olarak, günlük borsa endeksleri, Japonya'daki 3 aylık hazine bonosu, ABD ile Avrupa için 10 yıllık tahvil getirisi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Japon finans piyasalarının, 11 Eylül saldırılarından etkilendiği saptanmıştır. Japon piyasalarında saldırının yaşandığı günün ardından işlemlere başlanmasıyla aşağı yönlü bir hareket başladığı ve piyasa aktörlerinin bir kısmının ise olaydan sonraki 5 gün boyunca olumsuz etkilendiği görülmüştür. Ayrıca bu terör saldırılarının hem kısa hem uzun dönemde sektörlerin sistematik riskini artırdığı

¹³² Kollias & Papadamou & Stagiannis, *age.*, s.532-541.

¹³³ Ahmet R. Bilal & Noraini B. Talip & Inam U. Hag & Mohd N. Kahan & Talat Islam, "How Terrorism and Macroeconomic Factors Impact on Returns: A Case Study of Karachi Stock Exchange", *World Applied Sciences Journal*, 2012, 19(11), s.1575-1584.

¹³⁴ Aurangzeb, D. & T. Dilawer, *age.*, s.1-23.

görülmüştür. Buna ek olarak Japon piyasalarının Mumbai ve Londra'daki saldırılardan etkilenmediği gözlemlenmiştir.¹³⁵

Essaddam ve Karagianis (2014), 1995-2010 yıllarını kapsayan araştırmalarında, ABD'de terör olaylarının borsayı nasıl etkilediğini belirtmeye çalışmışlardır. Çalışmada sadece şirketleri hedef alan, dinsel, politik, ekonomik, çevresel ve bilinmeyen olarak adlandırılan terör eylemleri temel alınmış ve olay çalışması yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, terör olaylarının borsa hareketlerini açıklamada önemli bir etken olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak, terör saldırılarının şirketlerin kâr oranı üzerindeki etkilerinin, olayın yaşandığı ülkenin özelliklerine göre değiştiği gözlemlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan terör olaylarının finans piyasalarını daha çok etkilediği, ancak gelişmekte olan ülkelerde belirsizlik durumunu etkilemediği belirtilmiştir.¹³⁶

Ağırman vd. (2014), çalışmalarında 2003-2011 yıllarını kapsayan ve 35 ülkede terör olaylarının borsa hareketleri üzerindeki etkilerini Pedron ve Kao eşbütünleme yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışmalarında değişken olarak küresel terörizm ve yıllık ortalama borsa verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, terör eylemlerinin borsa üzerindeki kısa dönem negatif etkisinin uzun dönemde piyasa mekanizması ile düzeltildiği belirlenmiştir.¹³⁷

Terör ve ekonomi arasındaki ilişki ilgili olarak literatür çalışması ilk olarak 1973 yılında Benoit tarafından az gelişmiş 44 ülkenin savunma giderleri ve ekonomik durumları incelenerek başlamıştır. Bu çalışmalarda Benoit, savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında pozitif hareket olduğunu saptamıştır. Benoit'in çalışmalarında yapılan savunma harcamaları ve benzeri harcamaların ekonomiyi olumlu etkilediği saptanmıştır. O dönemden sonra konu hakkından birbirinden farklı sonuçlara ulaşan birçok çalışma yapılmıştır. Bugün için ortak bir görüş olmasada ilgi uyandıran

---

¹³⁵ Michael Graham & Vikash Ramiah , “Global Terrorism and Adaptive Expectations in Financial Markets: Evidence from Japanese Equity Market”, *Research in International Business and Finance*,2012, s.97-119.

¹³⁶ Naceur Essaddam & John M. Karagianis, “Terrorism, Country Attributes, and the Volatility of Stock Returns”, *Research in International Business and Finance*, 2014, s.87-100.

¹³⁷ Ensar Ağırman & Muhammet Özcan & Ömer Yılmaz, “Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 2014 , 8(2),s. 99-117.

iktisadi konu haline gelmiştir. Benoit'e göre terör olaylarının ekonomi üzerinde 3 pozitif etkisi vardır. Birincisi, askerlik, halkın modern beceriler ve davranışlarını geliştirmesine yardımcı olmaktadır. İkincisi yollar, köprüler, havaalanları gibi askeri harcamalar alternatif sivil kullanım alanlarına sahiptirler. Üçüncüsü, askeri harcamalar, ülkedeki üretim kapasitesinin artmasına yol açarak ılımlı bir enflasyona neden olmaktadır. Neticede Benoit'e göre terörle mücadele veya güvenlik amaçlı yapılan savunma harcamalarının ekonomi üzerindeki olumlu etkileri olumsuz etkilere göre daha fazladır.¹³⁸

Yapılan araştırmalarda, savunma ve güvenlik harcamalarının ekonomi üzerinde etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak bu etkinin tam niteliği saptanamamıştır. Terör olaylarına karşı yapılan harcamaların ekonomik etkileri, harcamaların şekli, hükümet politikaları, gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Literatürde, terörle mücadele kapsamında yapılan harcamaların ekonomik etkilerini ampirik olarak inceleyen birçok çalışma vardır. Benoit (1973, 1978), Ward vd. (1991), Brumm (1997), Sezgin (1997, 2000) ve Yıldırım ve Sezgin (2003) gibi isimlerin yaptıkları çalışmalarda, savunma harcamalarının toplam talepte ortaya çıkardığı artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönünde sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Değer ve Smith (1983), Değer (1986), Huang ve Mintz (1990), Dunne vd. (2001) ve Klein (2004) ise bu değişkenler arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu belirten çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalardan farklı olarak Smith (1980), Özsöy (2000) savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir bağlantı olmadığını saptamıştır.

İlgili çalışmalarda, incelenen gelişmekte olan ülkeler iki gruba ayrılmıştır. Zengin doğal kaynaklara sahip gelişmekte olan ülkelerde yapılan savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği ortaya konmuştur. Diğer gelişmekte olan ülkelerde ise bu etkinin negatif olduğu saptanmıştır. Bu konu üzerinde yapılan çalışmalara göre, terörle mücadele kapsamında yapılan harcamaların modernizasyon yoluyla ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu ancak yapılan savunma

---

¹³⁸ Selami Sezgin "Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi", *Stradigma Aylık Strateji ve Analiz Dergisi*, 2003.

harcamalarının yatırım ve tasarruf üzerinde yarattığı olumsuz etkinin daha fazla olduğu saptanmıştır.

Cappelen vd. (1984) çalışmalarında, 17 OECD ülkesi üzerinde çalışarak, bu iki değişkenin arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışma 1960-1980 yılları arasında yapılmıştır. Terörle mücadele kapsamın yapılan harcamaların büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olmasına rağmen yatırım ve tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla olduğu yönünde sonuca varmıştır.

Yine buna benzer bir şekilde, Brempong (1989) benzer ilişkiyi 1973-1983 yılları arasında 39 Afrika ülkesinin verilerini incelemiştir. Bu çalışmada savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığını belirtmiştir. Ancak yatırım düzeyini ve kalifiye iş gücü arzını etkilediği için olumsuz bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir.

Ülkemiz açısından bu konunun anlaşılması için incelenecek çalışmalardan biri olan Dunne vd. (2001) çalışması Türkiye ve Yunanistan üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma neticesinde ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki tespit edilmiştir. Yıldırım vd. (2005) Türkiye'nin de içinde yer aldığı Orta Doğu ülkeleri üzerine yaptığı araştırmalarda pozitif bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Sadece Türkiye için yapılan çalışmalara bakıldığında, Sezgin (2001) ve Palaz (2004) savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğe rastlandığı görülmektedir.

Bunun yanında terörizmin ekonomik etkilerini araştıran Blomberg vd. (2004a ve 2004b) 1968-2000 yıllarını kapsayan bir dönem için 177 ülke ile ilgili panel veri analizi gerçekleştirmişlerdir. Blomberg yaptığı bu çalışmada, terörizm gibi siyasal alanda sorunlara yol açan durumların etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada terör olaylarının iç ve dış çatışmalara göre ekonomik büyüme üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca terörizmin yatırım ve tasarruftan kamu harcamalarına doğru olumsuz bir sapmaya neden olduğu ortaya çıkarılmıştır. Terör faaliyetlerinin ekonomi üzerindeki etkilerinin, ülkenin gelişmesi ile ters orantılı olduğu tespit edilmiştir. Terör değişkeninin GSYİH üzerin küçük ama önemli bir yere sahip olduğu üzerinde durmuşlardır.

Tavares (2004) ise, terörün ekonomi üzerindeki etkisini, ekonomik dalgalanmalar, doğal felaketler ve terör eylemlerini birbiri ile karşılaştırarak araştırmıştır. Terör eylemleri ile siyasi ve hukuki kurumların durumlarının üretim maliyetlerini etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Yaptığı kesit-ülke analizi, demokratik şekilde yönetilen ülkelerin diğer ülkelere göre teröre daha az meyilli olduğunu ve zengin ülkelerin saldırılara daha çok açık olduğunu ortaya çıkardı. Ancak birçok çalışma göz önüne alındığında Blomberg ve diğerlerinin (2004a ve 2004b) bulgularını onaylamıştır; terörizmin büyüme üzerinde önemli bir etkisi yoktur.

Son dönemde ekonomik literatürde, sosyoekonomik gelişmelerin borsa üzerinde yol açtığı etkiler önemli derecede yer kaplamaya başlamıştır. Daha detaylı bir değerlendirme yapmak gerekirse terör olayları ve sıcak savaş gibi büyük çaplı olayların, sermaye piyasasını ve döviz parametrelerini etkilediği ortaya çıkartılmıştır. Özellikle önceden tahmin edilmesi zor olan sosyopolitik olaylar, sermaye piyasaları için dış kaynaklı şoklar olarak değerlendirilebilir. Bunlar piyasa riski primlerini doğrudan etkileyebilir ve değişkenliğin artmasına yol açabilir.

11 Eylül saldırıları, Mart 2004 ve Temmuz 2005’de Madrid ve Londra yapılan bombalı saldırılar gibi dünya çapında geniş yankı uyandıran eylemler, sermaye piyasalarını ve ülkeler arasındaki yatırımları doğrudan etkileyecek şoklar oluşturmaktadır. Abadie ve Gardeazabal’in da bu konuda çıkarımları aynen bu şekildedir. Terör olaylarının ardından belirsizlik ortamı oluşmasından dolayı, yatırım dönüşlerinin beklenen düzeyde olmadığı ortaya çıkmıştır. Bruck ve Wickstrom’un çıkarımlarına göre, terör olayları beklenen kârı etkileyebilir ve döviz fiyatları bu değişimlerden etkileneceği için, borsayı, borsa yoluyla da ekonomiyi etkileyecektir.¹³⁹

Terör eylemleri, insanların hayatlarını kaybetmelerinin yanı sıra özel ve kamuya ait mallara da zarar vererek ekonomiye doğrudan zarar vermektedir. Bu zararların dışında pazar yapısını ve ekonomik faaliyetlerin uzun vadede işleyişini bozarak doğrudan olmayan zararlarda vermektedir. Örneğin turizm sektörüne yönelik yapılan terör eylemleri sonucunda ülkenin turizmden elde ettiği geliri düşürerek ekonomisine

---

¹³⁹ Tilman Bruck & Bengt Wickstrom “The Economic Consequences of Terror: A Brief Survey”, *HiCN Working Paper*, School of Social Sciences and Cultural Studies University of Sussex, 2004, s.3.

doğrudan zarar vermektedir. Bunun yanı sıra eylemlerin rutin hale gelmesi uzun vadede turistlerin tercihlerini etkileyeceği için dolaylı yoldan da etki etmiş olacaktır. Terör olayları yaşanan ülkelerde, tüketim, yatırım, hükümet harcamaları ve birikimler gibi temel ekonomik birimler zarar görmektedir. Örnek olarak terör olaylarının yaşandığı ülkelerde istikrarsız bir ortam oluşmakta ve planlanan yatırımlar ertelenmekte veya iptal edilmektedir. Çünkü zararların karşılanması ve güvenliğin sağlanması için harcanan kaynaklar diğer yatırımlara ayrılan kaynaklardan kullanılabilir. Güvenlik harcamalarının artması, eğitim, sağlık, altyapı gibi harcamalarının kısılmasına neden olarak ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır.¹⁴⁰

Abadie ve Gardeazabal yaptığı çalışmalar sonucunda uluslararası terör saldırılarının, uluslararası yatırımların geri dönüşünü etkileyerek, kazanç ve ticari akışın küresel düzeyde düşüşüne neden olduğunu saptamıştır.¹⁴¹ Terör sebebiyle uluslararası ticaretin sektöre uğraması demek; para akışının yavaşlaması anlamına gelmektedir ki bu da ekonominin olumsuz etkilenmesine sebep olur. Çünkü büyüme için uluslararası ticaret önemli bir kalemdir.

Eckstein ve Tsiddon (2004) ise farklı bir ülke üzerinde çalışmalar yaparak bu konuya bir yanıt aramıştır. İsrail makroekonomisi ile terörizm arasındaki bağlantı incelenmiştir. Bu bağlamda, 1980-2003 zaman aralığını içeren vektör otoregresif (VAR) modellenmesi kullanılmışlardır. VAR denklemindeki değişkenler gerçek GSMH, yatırım, ihracat ve dayanıksız tüketim mallarıdır. Terörizmin ihracat ve yatırım üzerindeki etkisinin, dayanıksız tüketim mallarındakinden 3 kat ve GSMH oranından 2 kat daha fazla olduğunu belirlemişlerdir.

Literatürde makroekonomik bazda incelemelerin yanında sektör bazında da çalışmalar olmuştur. Bu bağlamda özellikle turizm sektörü de bu araştırmalara konu olmuştur. Bunun sebebi, önceki bölümlerde açıklansada, dünya çapında ses getirmesi, diğer ülkeleri etkilemesi gibi etmenlerdir.

---

¹⁴⁰ S. Brock Blomberg & Gregory D. Hess & Akila Weerapana. "Economic Conditions And Terrorism", *European Journal of Political Economy*, 2004, s.463-478.

¹⁴¹ Alberto Abadie & Javier Gardeazabal. "The Economic Costs Of Conflict A Case Study Of The Basque Country", *American Economic Review*, 2003, s.113-132.

Turizm ve terör ile ilgili çalışmalar yapan Enders ve Sandler (1991) terörizmin İspanya'ya gelen turistler üzerindeki etkisini vektör otoregresif bir çerçevede değerlendirmişlerdir. Bu çalışma, terör olaylarının bir turistin tatil yapacağı yer seçimini, olaylarının üzerinden uzun zaman geçse ve istikrar tekrar sağlansa bile etkileyeceğini ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan Fleischer ve Buccola (2002) İsrail otel endüstrisinin yurtiçi ve yurtdışı kesimlerini ayrı tutarak, arz ve talep modelini geliştirmiştir. İsrail'de otel arzileri için yabancı talebin fiyatla esnek ve bölgesel terörizme karşı hassas olduğunu bildirmiştir.

Literatürde terör olaylarının turizm sektörüne olan etkileriyle ilgili yapılmış bilimsel araştırmaların bir kısmı aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

3.2 Terörün Turizm Sektörü Üzerine Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Yazar	Dönem- Ülke- Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Emsen ve Değer (2004)	1984-2001, Türkiye, En Küçük Kareler Yöntemi	Reel döviz kuru, terör eylemleri sayısı, yabancı ülke gelirlerini temsilen OECD ülkelerinde kişi başına düşen gelir, Türkiye'nin yıllık turizm geliri, tüketici fiyat endeksi	Yabancı ülke kişi başına gelir düzeyindeki artışlar Türkiye'nin turizm gelirlerini pozitif yönde; terör eylemlerindeki artışın turizm gelirleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Feridun (2011)	1986-2006, Türkiye, ARDL Sınır Testi	Terör eylemi sayısı, ülkeye giren turist sayısı	Turizm ve terror eylemleri arasında uzun dönemli negatif bir ilişki vardır.
Güvenek ve Alptekin (2015)	1993-2008, Türkiye, Müdahale Analizi	Terörü eylemi sayısı, ülkeye giren turist sayısı	Terör eylemlerinin ülkeye gelen turist sayısı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.
Parida vd.(2015)	1980-2011, Hindistan, ARDL Sınır Testi	Terör eylemlerinin sayısı, ülkeye giren turist sayısı, kişi başına düşen gelir, sabit telefon abone sayısı, turizmden elde edilen gelir	Terör eylemleri ve ülkeye gelen turist sayısı arasında negatif, ekonomik kalkınma ve turist sayısı arasında ise pozitif bir ilişki vardır.
Ahmet ve Anwar (2016)	1989-2011, Pakistan, Doğrusal regresyon	Terör eylemi sayısı, ülkeye gelen turist sayısı, sosyal sabit sermaye	Terör eylemleri ülkeye gelen turist sayısı üzerinde negatif etkiye sahipken, sosyal sabit sermaye turizm endüstrisini olumlu olarak etkilemektedir.
Feridun (2016)	1980-2006, Türkiye, ARDL Sınır Testi, VECM	Terör eylemi sayısı, okullaşma oranı, yoksullaşma oranı	Terör eylemleri ile okullaşma oranı arasında uzun dönemli bir ilişki mevcutken, yoksullaşma ile terör eylemleri arasında bir ilişki yoktur.
Serçek ve Serçek (2016)	2009-2014, Türkiye, Trend Analizi ile talep tahmini	Yerli ve yabancı turist sayısı	Çözüm süreci Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne olan turizm talebini yerli turist sayısı dikkate alındığında olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tabloda da görüldüğü gibi terör olaylarının yaşandığı ülkelerde yapılan araştırmalara göre, terör eylemleri turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmaların tümü turizm ve terör arasında negatif bir ilişki saptamıştır.

Greenbaum ve Hultquist (2006) 1995-1997 yıllarını kapsayan il bazında veri kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, terör faaliyetlerinin sağlık sektörü üzerindeki etkilerini incelemiştir. Terör saldırılarının olduğu dönemlerde, sağlık sektörünün olumsuz etkilendiği ancak diğer dönemlerde böyle bir etki gözlemlenmediği sonucuna varmışlardır.

Bunun yanı sıra, turizm sektörünün kendine göre dinamikleri nedeniyle, bir ülkeden yaşanan terör saldırısı, o ülkedeki turist akışını başka bir ülkeye kaydırabilir. Bölgedeki huzursuzluk ve terör olayları, bu tür şiddet olaylarının henüz yaşanmadığı komşu ülkelere sıçrayabilir. Bu da bulaşma etkisiyle veya dışarıya düşüşle sonuçlanabilir. Bu ilişkiden hareketle, Drakos ve Kutan (2003) Yunanistan, İsrail ve Türkiye'nin turizm sektöründeki bölgesel bağılıklarını araştırmışlardır. Araştırmada hem ikame hemde bulaşma etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Mansfeld (1996), Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin, Orta Doğu ülkelerine göre daha güvenli olduğu için ve Orta Doğu dokusunu barındırdığı için Orta Doğu tarzını arayan insanların bu ülkeleri tercih ettiğini belirtmiştir. Bu çalışmaya göre, ilgili ülkeler Orta Doğu ülkelerinde yaşanan terör olaylarından sonra ülkelere daha çok turist çekerek bu sektörden daha fazla kazanç elde etmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarını göre, terör olaylarının yaşandığı ülkelerde turizm sektörü olumsuz etkilenmiştir.

Nitsch ve Schumacher (2004) ticaret hacmine teröristlerin etkisini üçe ayırmıştır. İlki, terörizm güvensizliğe sebep olur bunun sonucunda da insanların kafası karışabilir veya daha güvensiz hissedebilirler ve maliyetler artar. İkincisi, terörist eylemlerine tepki olarak güvenlik önlemleri artırılır bu da ticareti daha maliyetli hale getirir. Üçüncüsü ticari malların teröristler tarafından yok edilmesidir.

Nitsch ve Schumacher (2004) çekim modeli çerçevesinde, 1968-1979 zaman aralığında 200 ülke arasında terörizmin ticaret üzerindeki etkisini araştırmıştır. Terör örgütlerinin hedefi olan ülkelerin, terör olaylarının yaşanmadığı ülkeler ile daha az ticaret yaptığı saptanmıştır. Bu konuya benzer olarak, Blomberg ve Hess (2006) de

terörizm ve benzeri ulusal ve uluslararası çatışma durumlarının dış ticaret alanındaki etkilerini 1968-1979 zaman aralığında 177 ülkeyi kapsayan bir çekim modeli kullanarak incelemişlerdir. Nitsch ve Schumacher (2004)' in saptamalarını doğrulamışlar ve bölgesel veya uluslararası yaşanan şiddet olaylarının, ticari faaliyetlere geleneksel gümrük kısıtlamalarından daha çok zarar verdiği sonucuna ulaşmışlardır. Özellikle uluslararası çatışmaların, uluslararası ticarete olumsuz etki ettiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, yabancı yatırımcılara yönelik yapılacak terör saldırılar, yatırımcıların yatırım fikrinden vazgeçmesine sebep olabilir. Bundan dolayı terör olaylarının yaşandığı ülkeye yabancı yatırımcılar gelmeyebilir. Yatırımlarını terör olaylarının yaşanmadığı ülkelere kaydırabilirler ve bunun sonucunda yabancı sermaye akışı söz konusu ülkede durabilir.

Buna ek olarak, terör faaliyetlerinin, yurt içi tasarruf ve tüketim gibi kalemleri de önemli ölçüde etkilediği literatürde araştırılmıştır. Araştırmalara göre terörizmin tasarrufu azalttığı yönde bazı bulgulara rastlanmıştır. Fielding (2003) İsrail'de politik istikrarsızlığın yaşandığı dönemlerde, halkın tasarruf etmeyi bırakıp daha çok tüketim harcaması yaptığını gözlemlemiştir. İsrail'in 1970 den beri tasarruf oranında görülen düşüşün sebebini, politik istikrarsızlığa bağlamıştır. Politikada yaşanan belirsizliklerin ülkedeki sermayenin yurtdışına kaydığını iddia etmiştir. Terörizmin olumsuz etkilerinin sadece tüketim ve tasarruf bazlı olmadığı dolaylı yoldan ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Gelişme düzeyinin etkisi ve terörizme karşı alınan siyasi tavır Weinberg ve Eubank (1998), Abadie (2004), Piazza (2004), Li (2005), Bravo ve Dias (2006) tarafından da araştırılmıştır. Ancak ekonomik parametreler ve terör olayları arasında bir bağlantı olduğunun ortaya çıkmasına rağmen ne yönde olduğuna dair bir fikir birliğine varılamamıştır. Bazı deneysel çalışmalar sonucuna göre; ülkenin demokratik yapısı ve sivil özgürlüğün tanımı, siyasi kavramlar, eğitim, eşitsizlik, fakirlik gibi sosyo-ekonomik kavramlardan çok daha önemlidir. Terörün tekrar etme olasılığı ve bireylerin terör örgütlerine eğilimleri, konusunu araştıran çalışmalarda yapılmıştır.

Krueger ve Maleckova (2003) ve Piazza (2003), kişi başı GSMH ve ya GSMH büyümesi gibi ekonomik etkenlerle terörün tekerrür oranı arasında ufak bir korelasyon bulmuştur. Abadie (2004), bir ülkede terörizm riskinin, kişi başı gelirden

kaynaklanmadığını fakat siyasi haklarla monoton olmayan bir ilişkisi bulunduğunu bildirmiştir.

3.3. Terörün Makroekonomik Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Yazar	Dönem-Ülke-Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Persitz (2007),	1980-2003 dönemi; İsrail; VAR analizi	Kişi başına düşen GSYİH, özel nihai tüketim harcamaları, yatırımlar, kamu harcamaları, ihracat, ithalat, nüfus yoğunluğu, sektörlere göre GSYİH oranı değişkenleri	Çalışmada İsrail’de terörün olduğu durum ile olmadığı durum karşılaştırılmış ve 1994’ten sonra Filistin’in şiddet eylemlerinin olmaması durumunda ülkenin 2003:03 dönemindeki kişi başı GSYİH oranının %8.6 daha fazla olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
Caruso ve Schneider (2011),	1994- 2007 dönemi,12 Batı Avrupa ülkesi; Panel veri analizi	Kişi başına düşen gelir, işsizlik, genç işsizlik ve enflasyon	Ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik ile terör eylemleri arasında negatif ancak genç işsizlik ile terör saldırıları arasında pozitif bir ilişki vardır.
Freytag vd. (2011),	1971-2007 dönemi için 110 ülke; Panel veri analizi	Kişi başına düşen GSYİH, tüketim düzeyi, ticari açıklık, yatırım, politik istikrarsızlık, reel GSYİH içinde kamunun büyüklüğü, nüfus, din değişkenleri	Analiz sonucunda ülkelerin terör eylemlerini azaltmak için ekonomik büyüme ve kalkınma düzeylerinin yüksek olması gerektiği tespit edilmiştir.
Shahbaz (2013),	1971-2010 dönemi için Pakistan; ARDL sınır ile VECM Granger nedensellik testleri	Terör, ekonomik büyüme ve enflasyon	Enflasyon, ekonomik büyüme ve terör arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. Enflasyon ve terör eylemleri arasında pozitif bir ilişki vardır ve en büyük etkiyi ekonomik büyüme sağlamaktadır.
Altay vd. (2013),	1996-2010 dönemi için Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan ; Panel veri analizi	Terör eylemleri sayısı, ihracat, ithalat, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar, turizm, kişi başına düşen gelir ve işsizlik	Terör eylemleri makroekonomik değişkenler üzerinde negatif etkilidir.
Akıncı vd. (2015),	2002-2011 dönemini 45 gelişmiş, 77’si gelişmekte olan ve 30’u azgelişmiş ülkeler için Panel iki aşamalı en küçük kareler yöntemi, Pao ve Kadroni eşbütünleşme testin ve Granger nedensellik analizi	Global terör endeksi, enflasyon oranı ve Amerikan doları bazında GSYİH değişkenleri	Terör eylemleri, doğrudan ve dolaylı yatırımları olumsuz etkilemektedir ve, değişkenler arasında uzun dönemli ve tek yönlü bir ilişki mevcuttur.

Kurt ve Karagöl (2015),	1989-2002 dönemi için düşük ve yüksek gelire sahip ülkeler için panel veri analizi	Büyüme oranı, sabit sermaye oluşumu, savunma harcamaları, terör eylemlerinin sayısı ile nüfus artış oranı	Analiz sonucuna göre savunma harcamaları ve terör ekonomi üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.
-------------------------	--	---	---

Terör eylemlerinin ekonomiye etkileri konusunda sıkça gündeme gelen konulardan birisi de, savunma harcamaları ve askeri harcamalardır. Bu harcamaların ekonomiye etkisi uzun ve kısa dönemde ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile bu etkilerin birbirinden ayrı olarak incelenmesi gerekmektedir. Araştırmalarda kullanılan zaman serileri analizi yöntemi, yapılan savunma harcamalarının ekonomiye doğrudan etki yaptığı ortaya çıkmıştır. Ancak kesit verileri analizleri, bu iki değişkenin birbirini etkilediğini fakat hangisinin diğerini ne şekilde etkilediğini tam olarak ortaya koyamamıştır.¹⁴²

Bunun neticesinde araştırmacılar, zaman serileri analiz yöntemleri kullanarak, değişkenler arasındaki uzun süreli ilişkileri araştırma yöntemine başvurmuşlardır. Neoklasik akımına göre savunma harcamaları üzerinde etkili olan en önemli faktör güvenlidir. Güven ortamını sağlamak için ülkede en iyi yapılacak iş güvenlik politikalarını maksimize etmektir. Keynezyen ve Marksgil iktisada göre savunma harcamalarını belirleyen en etkili faktör savunma ve sanayinin karışımıdır. Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi genellikle dolaylıdır ve zaman gecikmesi ile meydana gelmektedir. Bundan dolayı araştırma yöntemleri, kısa ve geçici gözlem birimleri ile uygulanırsa, harcamaların uzun dönemdeki negatif etkileri ve kısa dönemdeki pozitif etkileri ortaya çıkar.¹⁴³

Savunma harcamalarının kısa dönemdeki etkisi, talep, üretim ve istihdam oranlarının artışı şeklinde ortaya çıkar. Savunma harcamaları doğrudan ve dolaylı etkilerinin net sonuçları birlikte değerlendirilerek ele alınmalı ve araştırmalarda; modernizasyon etkileri, sermaye birikimi, ödemeler dengesi veya ihracata yönelik

¹⁴² Steve Chan, "Military Expenditures and Economic Performance", U.S. A.C.D.A., *World Military Expenditures and Arms Transfer*, 1987, s.34.

¹⁴³ David R. Davis and Steve Chan, "The Security Welfare Relationship : Longitudinal Evidence from Taiwan", *Journal of Peace Research*, Vol 77, No 1, 1990,.

büyüme modeli, teknolojik sapma gibi başlıca dört temel faktör göz önünde tutulmalıdır.¹⁴⁴

Birinci faktör "modernizasyon etkileri" dir. Benoit savunma harcamalarının GSYİH'yi düşürdüğünü kamu sektörünün özel sektöre göre verimliliğini kaybettiğini ve savunma harcamalarının özel yatırımları azaltan üç negatif etkiye sahip olduğunu belirtmektedir.

İkinci faktör ‘ sermaye birikimi’ modelidir. Bu faktör büyüme için en önemli belirleyici olan özel yatırımlar üzerinde durmaktadır. Savunma harcamalarının finans ihtiyacı arttıkça hükümetler, vergileri arttıracak ve piyasadan borç almak zorunda kalacaktır. Bundan dolayı yatırım için harcanması planlanan fonlar savunma harcamalarına kayacaktır.

Üçüncü faktör, "ödemeler dengesi" veya "ihracata yönelik büyüme" modelidir. Savunma harcamalarına ayrılan finans kaynakları, makine, ulaşım ve elektronik gibi ihracat yapılan alanlara ayrılan kaynaklardan karşılanmaktadır. Bu durumda ihracatta yaşanan düşüş, ülkenin gelecekteki ticari gücünü zayıflatmaktadır. Ticari gücün zayıflaması neticesinde, ekonomik büyüme yavaşlayarak ödemeler dengesinin bozulmasına yol açacaktır.¹⁴⁵

Dördüncü faktör "teknolojik sapma" olarak adlandırılan modeldir. Teknolojik silah sanayinin, AR-GE amacıyla tükettiği iş gücü ve finans kaynaklarının önemli miktarlarda olduğu belirtilmektedir. Bu durum ise ülkenin verimliliğini düşürmekte ve teknolojik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etki askeri teknolojiler için yapılan AR-GE'nin sivil hayata aktarılması ile bir miktar hafiflemektedir. Savunma sanayi için yapılan harcamaların teknolojik gelişmeyi olumlu yönde etkilediği, araştırmacılar tarafından kabul görülmektedir. Bu etki genellikle silah, uzay ve Ar-Ge çalışmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Chan (1987), ihracata dayalı büyüme modeli tarafından öne sürülen teknolojik rant kavramına göre, savunma harcamaları ülkenin uluslararası ticaret gücünü ve endüstriyel verimliliğini düşürmektedir.

---

¹⁴⁴ Muammer Şimşek, "Askeri Harcamaların Ekonomik Etkileri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 338, 1993, s.8-11.

¹⁴⁵ Şimşek, *age.*, s.8-11.

Sanayisi gelişmiş ülkelerde, savunma sanayisi alanındaki AR-GE çalışmaları devlet tarafından finanse edilmekte ve teşvik edilmektedir.¹⁴⁶

Ekonomik büyüme ve savunma harcamaları arasında ilişkinin yönü hakkında iki temel yaklaşım vardır. Bunlar Neo-Klasik ve Keynesci yaklaşımdır. Keynesci yaklaşıma göre, savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, pozitif dışallığa neden olduğu için olumludur. Savunma harcamaları toplam talepte artışa neden olur ve özellikle alt yapı, teknolojik gelişme açısından savunma harcamaları pozitif dışsal etkiye sahiptir. Tüketim, yatırım ve ekonomik büyümeye doğrudan etkisi olmayan kaynaklardan savunma sanayine yapılan yatırımlar sayesinde istifade edilir. Neo-Klasik yaklaşıma göre ise, savunma harcamalarının büyüme üzerindeki etkisini, negatif dışallıkları temel alarak talep yanlı faktörlerle ortaya koyar ve negatif bir etki öngörür.¹⁴⁷

Bu konu üzerine yapılan araştırmalar, savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi, çok çeşitli yollarla hem negatif hem de pozitif olarak etkilediğini göstermektedir. Savunma harcamaları, ekonomiyi özel sektörü dışlama etkisi ile negatif ya da toplam talebi artırıcı etkisinden dolayı pozitif olarak etkilemektedir. Ancak savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki neden-sonuç ilişkisi literatürde geniş bir şekilde tartışılmaktadır.¹⁴⁸

Günümüze kadar yapılan çalışmalar, savunma harcamalarının ekonomiler üzerinde olumlu etkisinin mi, olumsuz etkisinin mi daha fazla olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Hangi yönde etkisinin daha kuvvetli olduğu tam olarak belirgin olmasada ekonomi üzerindeki etkisinin önemli derece olduğu kesindir.

Benoit, güvenlik sebebiyle yapılan alt yapı yatırımlarının ve uzmanlaşan iş gücünün, ülkenin gelişmesinde yani; modernizasyonunda ve sanayileşmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. Savunma harcamalarının, modernizasyon etkisiyle teknolojiyi geliştirdiğini ancak yatırım ve tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁶ Emin Ergin, *Savunma sanayi Yatırımları ve Ekonomik Büyüme(Ekonometrik Bir Model)*, Ankara, Savunma sanayi Müsteşarlığı Yayını, 1991, s.38.

¹⁴⁷ Filiz Giray, "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme", C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 5, sayı 1, 2006.

¹⁴⁸ Giray, *age.*, s.181-196

Bu konu hakkında bu zamana kadar yapılan değerlendirmeler göstermiştir ki, güvenlik, terör ve savaşlardan korunmak için yapılan savunma harcamaları, ülkelerin ekonomik büyümesine ve sektörel bazda çeşitli etkilere sebep olmuştur. Konu hakkında net olarak görüş birliği sağlanamamış ve bölgeden bölgeye, dönemden döneme veriler değişkenlik göstermesine rağmen ekonomi ve terör arasında ilişki olduğu görülmüştür.

Savunma harcamalarının, istihdamı artırmada hükümet harcamalarının etkisi tartışılmaktadır. Çünkü savunma harcamalarının istihdam yaratmadaki pozitif etkisi, bu harcamaların yarattığı negatif etkiyi gidermektedir. Bu etkiler sonucunda hükümet daha fazla harcama yaparak tüketim ve yatırım talebini azaltmakta, bunu takiben yüksek faiz oranları ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁹

Sweezy ve Baran'ın (1975) yaptığı çalışmalarda, savunma harcamaları veya terörle mücadelede yapılan harcamalar efektif talebi artırmaktadır. Dolaylı yoldan bu da istihdamı olumlu yönde etkilemektedir. Sweezy ve Baran ilgili çalışmalarında, ikinci dünya savaşı sonrasında yapılan askeri ve savaş sanayi harcamaları önemli ölçüde istihdam yarattığını belirtmiştir.¹⁵⁰

Ülke içinde veya dışında yaşanan çatışmaları ve terör olaylarını önlemek amacıyla güvenlik güçlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli, niteliksiz iş gücü ülkenin istihdam politikalarına olumlu yansiyabilir. Savunma sanayi ileri teknoloji kullanarak üretim yapar. Ayrıca teknolojik üretim yapan savunma sanayi sermaye yoğun yatırım yaptığı için nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyar.¹⁵¹

Savunma harcamalarının ekonomiyi etkilediği bir diğer alan ise ödemeler dengesidir. Terör, iç ve dış çatışmalar gibi durumları engellemek için yapılan savunma harcamaları ülkenin bütçe açığını veya fazlasını etkilemektedir. Savunma sanayisi ithalata dayalı olan ülkeler ya da silah ithalatçısı durumunda olan ülkeler, bu işlemi gerçekleştirmek için dış kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Bu durumda ülkenin ödemeler dengesinde olumsuz etki ortaya çıkar.¹⁵²

---

¹⁴⁹ Giray, *age.*, s.11.

¹⁵⁰ Sweezy Baran Magdoff, *Çağdaş Kapitalizm Bunalımı*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1975.

¹⁵¹ Şimşek, *age.*, s.197-198.

¹⁵² Erdal Karagöl, "Defence Expenditures and External Debt in Turkey", *Defence and Peace Economics*, vol. 16, no.2, 2005, s. 117-118.

Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye bir diğer etkisi ise, bütçe gelirleri üzerinde baskı yaratarak hükümetin borçlanması şeklindedir. Bu durumda hükümetin borçlanma gereksinimi ortaya çıkar ve bu gereksinim dış kaynaklardan karşılanarak dolaylı bir etki yaratmış olur. Ülkeler savunma sanayinde ithalatı azaltmak için yerli üretim sanayine yatırım yapmaktadır. Ödemeler dengesinde verimliliği artırmak için Türkiye gibi terörle mücadele eden ve içsel huzursuzluklarla uğraşan ülkeler için yerli sanayiye yatırım yapmak önemlidir. Terör faaliyetlerini engellemek için birçok ülkenin savunma harcaması yapması ve savunma sanayisini geliştirmesi önemli hale gelmektedir. Bu durum ülke ekonomisine dolaylı yoldan katkı sağlayabilmektedir.

Savunma harcamalarının, ekonomideki etkileri uzun ve kısa vadede farklı özellikler gösterebilir. Savunma sanayisine yapılacak olan yatırımlar, AR-GE ve üretim tesislerinin kurulması gibi nedenlerle kısa dönemde ödemeler dengesi üzerinde baskı yaratabilir. Ancak uzun dönemde bu etki olumlu hale gelebilir.¹⁵³

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, döviz ihtiyacı doğurduğu için savunma sanayine yapılan yatırımlar, ödemeler dengesinde bozulmaya yol açarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiye sahip olmuştur. Ancak ilerleyen dönemlerde savunma sanayine yapılan yatırımların ülkenin döviz açığını kapatmada rol oynadığı görülmüştür.¹⁵⁴ Bu etki ülkelerin savunma sanayisini geliştirdikten sonra diğer ülkelere ihraç etmesi ile mümkün hale gelmiştir. Chan'a (1987) göre; gelişmekte olan ülkelerde yapılan savunma harcamaları, diğer harcamalara göre daha çok ithalata bağımlıdır. Bundan dolayı savunma harcamalarının olumlu etkisi olumsuz etkilerine göre daha azdır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler savunma sanayisine yapacakları yatırımlarda ithalatı azami düzeye indirecek tedbirler almak zorundadır.¹⁵⁵

---

¹⁵³ Karagöl, *a.g.e.*, s.117-118.

¹⁵⁴ Muammer Şimşek, *age.*, s.195.

¹⁵⁵ Steve Chan, "Military Expenditures and Economic Performance", U.S.A.C.D.A., *World Military Expenditures and Arms Transfer*, 1987.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.TERÖR VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

4.1 Terör ve Genel Ekonomi

Terör eylemleri sadece can kaybı ile sonuçlanmaz, terör aynı zaman demokratik kurumlara gözdağı vererek ekonomilerin altını oymakta ve bölgeleri istikrarsızlaştırmaktadır.¹⁵⁶ Ekonomistler uzun yıllardan beri savaş ve barış durumunda ülkelerin ekonomik durumlarındaki farklılıkları incelemektedir. Birinci Dünya Savaşından İkinci Dünya Savaşına kadar, aralarında Keynes, Pigou, Meade ve Robbins gibi önemli ekonomistler, savaş ve barış dönemlerinin ekonomik yapılarını ve bu dönemlerin birbiri ile olan etkileşimlerini incelemiştir. Terör olaylarına ve terörün ekonomik etkilerine ise savaşlara göre daha az önem verilmiştir. Ancak bu durum son yıllarda yaşanan küresel boyuttaki terör eylemleri nedeni ile değişmiştir.¹⁵⁷

Son 35 yıl içerisinde dünyada 20.000 den fazla terör eylemi gerçekleştirilmiş, bu eylemler sonucunda 90.000 ölü ve yaralı olduğu saptanmıştır. Terör hedef değiştirmese de, yıllar içinde teknolojinin gelişmesiyle daha karmaşık ve şiddetli eylemler gerçekleştirmiştir.¹⁵⁸

Terörün önemli özelliklerinden birisi, olağandışı bir şekilde gelişmesidir. Terör eylemlerinin nerde ve ne zaman gerçekleşeceğini belirlemek zordur. Bu durum, iktisadi durumlar için kavramsal sorunlar ortaya çıkarır. Bundan dolayı, terörün ekonomik sonuçları net bir şekilde ortaya koymak uzun çabalar gerektiren bir iştir. Terörün birçok etkisinin yanı sıra ekonomik etkilerini de ortaya koymak önemlidir. Çünkü terör ile başarılı bir mücadele vermek için terörün niteliği, yapısı ve etkilerini analiz etmek gerekir.

Terör toplumu bir arada tutan hassas değerlere saldırarak dengeyi bozmakta ve ekonomik yapıya zarar vermektedir. Ekonominin terör tarafından hedef alınmasının sebebi ekonomik durumun devletin en önemli başarı göstergesi olmasıdır. Bir ülkede

¹⁵⁶ Charles Tilly, "Terror, Terrorism, Terrorist", *Sociological Theory*, 2004, Vol. 22, No. 1.

¹⁵⁷ *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt: 4 (1)

¹⁵⁸ James.R. Barth & Tong Li & Don McCarthy & Triphon Phumiwasana & Glenn Yago, *Economic Impacts of Global Terrorism: From Mucih to Bali*, 2006.

ekonominin sorunsuz bir şekilde işlemesi tek başına devletin sürdürülebilirliği için yeterli bir sebeptir. Devlet yöneticileri meşruiyetlerini ancak bu şekilde devam ettirebilmektedir.¹⁵⁹

Bir ülkenin ekonomik yapısının zayıf olması, terör örgütlerinin o ülkenin toplumunu ve siyasal yapısını istedikleri yönde manipüle etmesine olanak sağlayacak, batan bir ekonomide panik ve anarşinin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Terör ve ekonomi arasında doğrudan veya dolaylı ilişki olduğu bir gerçektir. Ancak bu ilişkinin yönü karşılıklı etkileşimi gösterecek şekilde çift yönlü olabilir. Terörün zayıf ekonomiden mi faydalandığı yoksa zayıf ekonominin mi terörden fayda sağladığı sorusu net bir şekilde cevap bulmamakla beraber ikisinin de birbiri üzerinde etkileri olduğu kesindir. Bu nedenle terörle mücadele yöntemleri arasında ekonomide incelenmelidir. Terör örgütleri etkin bir şekilde faaliyet gösterdikleri bölgelerde ekonomik durumu direkt olarak etkilemekle beraber üretim açısından da olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Ayrıca ekonomiyi yönetenlerin aldıkları üretim, yatırım, tasarruf ve tüketim kararlarını belirsizleştirerek ekonomik yapıda negatif dışsallıklara sebebiyet verirler.¹⁶⁰

Son dönemlerdeki terör eylemleri tek tek ülkelerin ekonomik yapılarına zarar versede, dünyadaki genel ekonomik durumuda etkilemektedir. Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund) tarafından yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, terör eylemleri son dönemlerde yeni stratejilere göre düzenlenmekte ve askeri hedefler ile bireysel ve işletme faaliyetleri de dâhil olmak üzere sivil hedeflere yönelmektedir.¹⁶¹

Gökbunar'a (2010) göre terör olayları ekonomiyi dört farklı biçimde etkiler:

- *Öncelikle terörist saldırıları ülkenin sermaye stokunu (hem fiziksel, hem de şahsi) azaltır. Örnek olarak 11 Eylül 2001 ve son dönemlerdeki petrol boru hatlarına yapılan saldırıların etkileri gösterilebilir.*
- *Terörist faaliyetleri özellikle turizm endüstrisi ve doğrudan yabancı yatırımlar alanlarında yabancı sermayenin kaçmasına neden olur.*

¹⁵⁹ Serpil Açıkalin, "Terör'ün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği", **USAK Raporları**, No:10-1, Ankara, 2010, s. 1-20.

¹⁶⁰ Süleyman Özeren & Oğuzhan Başbüyük, "Kendi Dilinden KCK: Sivil Siyaset mi, Yeniden PKK mı?", **Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Ankara, Karınca Yayınları, 2011.

¹⁶¹ Barry R. Johnston & Oana M. Nedelescu, "The impact of terrorism on financial markets", **Journal of Financial Crime**, 2006, 13(1), s.7-25.

- *Terörist faaliyetler bireylerin tasarruf, yatırım ve tüketim alışkanlıklarını etkilediği için kaynak dağılımında bozulmaya neden olur.*
- *Yüksek güvenlik önlemleri, hareket maliyetlerini arttırır ve kaynakların verimli kullanılmasını engeller. Daha da fazlası terörizm insanların refah seviyelerini düşüren bir korku iklimi yaratır ki bu ekonomik maliyetlerin de ötesindedir.¹⁶²*

Terör olaylarının ekonomiler üzerindeki etkisini artıran önemli faktörlerden biriside terörün küreselleşmesidir. Uluslararası terör kavramı, bir ülke sınırları içinde olmasının dışında birden çok ülke sınırları içinde faaliyet gösteren terör örgütleri için kullanılabilir. Günümüzde terör örgütleri genel olarak uluslararası bir yapıya sahiptir. Terörizmin küresel bir boyut kazanması, küreselleşmenin terör örgütlerine sunduğu fırsatlardan biridir.

Ülkelerin küreselleşen terör nedeniyle yaptığı savunma harcamalarının boyutuna bakarak küresel terörün bilançosunu daha rahat görebiliriz.

Tablo 9: Ülkelerin Savunma Harcamalarının GSYİH'nın Payları

Yıllar	Türkiye	Fransa	Almanya	ABD	İspanya	İtalya
	%	%	%	%	%	%
1985	3,5	3,7	2,7	5,9	2,8	2,0
1986	3,7	3,7	2,7	6,1	2,5	2,1
1987	3,3	3,7	2,6	5,9	2,4	2,2
1988	2,9	3,5	2,5	5,6	2,3	2,2
1989	3,1	3,4	2,4	5,4	2,2	2,1
1990	3,5	3,3	2,4	5,1	2,1	1,9
1991	3,8	3,3	2,1	4,5	2	1,9
1992	3,9	3,2	2,0	4,7	1,9	1,9
1993	3,9	3,2	1,8	4,3	1,9	1,9
1994	4,1	3,2	1,6	3,9	1,9	1,8
1995	3,9	3,0	1,6	3,6	1,8	1,6
1996	4,1	2,9	1,6	3,4	1,7	1,7
1997	4,1	2,8	1,5	3,2	1,6	1,8
1998	3,2	2,7	1,5	3,0	1,6	1,8
1999	3,9	2,6	1,5	2,9	1,7	1,9
2000	3,7	2,5	1,4	2,9	1,7	1,9
2001	3,6	2,4	1,4	2,9	1,6	1,8

¹⁶² Ramazan Gökbunar & Diğerleri, *Terör Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010

2002	3,8	2,4	1,4	3,2	1,4	1,9
2003	3,3	2,5	1,4	3,6	1,4	1,9
2004	2,7	2,5	1,3	3,8	1,4	1,9
2005	2,4	2,4	1,3	3,8	1,3	1,8
2006	2,4	2,3	1,3	3,8	1,3	1,7
2007	2,3	2,3	1,2	3,8	1,3	1,6
2008	2,2	2,3	1,3	4,2	1,3	1,7
2009	2,5	2,5	1,4	4,6	1,3	1,7
2010	2,3	2,3	1,4	4,7	1,3	1,7
2011	2,1	2,3	1,3	4,6	1,3	1,6
2012	2,1	2,2	1,3	4,2	1,4	1,6
2013	2,0	2,2	1,2	3,8	1,2	1,5
2014	1,9	2,2	1,2	3,5	1,2	1,4
2015	1,8	2,3	1,2	3,3	1,2	1,3
2016	1,7	2,3	1,2	3,3	1,2	1,5

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, 30.11.2018

Tablo-9'a göre GSYH'daki en büyük pay ABD'nindir. GSYİH'daki savunma harcamalarının oranına göre en çok savunma harcaması oranı olan ülke Türkiye'dir. Türkiye açısından durumun böyle olmasının birçok nedeni vardır. Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konumundan dolayı bölgesel karışıklıkların ve istikrarsızlıkların olduğu bir yerde bulunması Türkiye için savunma harcamalarını önemli hale getirmektedir. Savunma harcamalarını belirleyen faktörler genel olarak ikiye ayrılır. Bunlardan ilki ülkenin finansal ve ekonomik olarak bulunduğu noktadır. İkincisi ise ülkenin dışında gelişen olaylardan kaynaklanmaktadır. Komşu ülkelerin veya rakip ülkelerin silahlanmaları ülkemizde savunma harcamalarını artırmasına neden olacaktır.¹⁶³ Sezgin ve Yıldırım (2002)'nin yaptıkları bir araştırmaya göre, 1951-1998 yılları arasındaki veriler Türkiye'nin savunma harcamaları üzerinde, NATO ve Yunanistan'ın yaptıkları savunma harcamalarının büyük etkisi olduğu gözlemlenmiştir.¹⁶⁴

¹⁶³ Özer Özçelik & Hüseyin Önder, Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi: Ampirik Bir Uygulama. *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (47), 2016.

¹⁶⁴ Selami Sezgin & Jülide Yıldırım, "The Demand for Turkish Defence Expenditure", *Defence and Peace Economics*, Vol: 13, No: 2., s.121-128, 2002.

4.2 Terör ve Ekonomik Büyüme

Genel olarak birçok ülkenin iktisat politikalarındaki amaçları arasında en önemli yeri, ekonomik büyüme almaktadır. Ekonomik büyüme bir ülkede belli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışı ifade eder. GSYİH'deki artış yüzdesi ile belirlenir. GSYİH ise üretim, gelir ve harcama yöntemleri ile ölçülebilmektedir. GSYİH'i ölçmede kullanılan en yaygın yöntem olan harcama yöntemi ile iktisadi birimler tarafından belli bir dönemde nihai ürünlere yapılan ödemelerin hesaplanması ile GSYİH ölçülür.

$$Y = C + I + G + (X - M)$$

Yukarıdaki toplam harcama fonksiyonunda Y milli geliri, C tüketim harcamalarını, I yatırım harcamalarını, G kamu harcamalarını ve (X-M) net ihracatı göstermektedir. Terör eylemlerinin, ekonomi, politika ve çevre üzerinde baskı yaratması, milli geliri belirleyen unsurlar vasıtasıyla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler oraya çıkarabilmektedir. Örnek olarak terör eylemlerinden sonra oluşan güvensizlik ortamı, tüketim ve yatırım davranışlarında görülen değişiklikler, GSYİH'e yansıtılabilmektedir.¹⁶⁵

Yukarıda belirtilen milli gelir unsurları ve terör ile bağlantıları aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır.

4.3 Terörün Tüketici Davranışları, Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri

Terör olaylarının toplam tüketim ve tasarruf üzerindeki etkileri de ülke ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. Terör olayları yatırım düzeyini etkileyerek ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kuzey İrlanda üzerinde yapılmış bir çalışmaya göre terör olaylarının engellenmesi karşılığında, bireyler gelirlerinin %41 lik bölümünden vazgeçmeye razı olmuşlardır.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Doğan Uysal & Mehmet Mucuk. & Mustafa Gerçekler, "Terörizmin Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği", <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/teror/teror6.pdf>, (20.11.2018), 2009.

¹⁶⁶ Bruno Frey & Simon Luechinger & Alois Stutzer, *Calculating Tragedy: Assessing the Costs of Terrorism*, *Journal of Economic Surveys*, 2007, (21).

Tüketim ve tasarruf oranı, terör olaylarından çeşitli şekillerde etkilenebilir. Terör eylemleri, risk algısını artırabilir. Bu durumun tüketiciyi kaygılandırması, hizmet sektörünü, turizmi, ulaşım ve sigorta sektörünü etkilemektedir. Risk algısının yüksek olmasından dolayı adı geçen sektörlerde tüketim eğilimi düşmektedir. Bunun beraberinde bu sektörlere aktarılan yatırım kaynaklarının çekilmesi ve dolayısıyla ekonomik büyümenin etkilenmesi gelmektedir. Ayrıca terör olaylarının yaşandığı ülkelerdeki insanlar paralarını tüketim için harcamaktansa vergi cenneti olarak adlandırılan ülkelerde tasarruf edebilirler.

Tüketim, ekonomide hane halkının belirli bir dönem içerisinde ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler için yapmış olduğu harcama anlamına gelmektedir. Keynes toplumun tüketim amaçlı yaptığı harcamaların miktarını gelire, mevcut diğer koşullara ve söz konusu harcamaları yapan bireylerin öznel ihtiyaçlarına, psikolojik eğilimlerine, alışkanlıklarına ve gelirin aralarındaki dağılımı belirleyen ilkelerine bağlı olduğunu belirtmiştir. Terör olaylarının özel tüketimi etkileyeceği düşünülmese de, somut olarak hangi şekilde etkileyeceği tartışılmaktadır. Ancak genel kanı, terör olaylarının tüketimi azaltan etkiye sahip olacağı yönündedir.¹⁶⁷

4.4 Terörün Yatırım Harcamaları Üzerindeki Etkileri

Terörün ekonomik maliyetleri araştırıldığında akla gelen ilk unsurlardan biri, terör olaylarının ekonomide yarattığı belirsizlik ortamıdır. Bu durum ekonominin hemen hemen tüm alanlarında kendini hissettirmektedir. Üretimin küresel bir boyut kazanmasıyla, uluslararası ticaret ve yabancı sermaye yatırımları ekonomiler için önemli hale gelmiştir. Mal ve hizmet ticaretinin yaygınlaşması ve önündeki engellerin kaldırılması ile ciddi bir liberalizasyon gerçekleşmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının uluslararası ticaret ile birlikte yakaladığı hızı yavaşlatan en önemli nedenlerden biri terördür. Ülkeler arasında yapılan ticarete bakıldığında genel olarak yatırımların, güven ve istikrar ortamının daha çok geliştiği ülkelere yapıldığı görülmektedir.

---

¹⁶⁷ Uysal & Mucuk, & Gerçekler, *age.*, s.41.

Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi konusu üzerinde çalışma yapan Sezgin (2003)'e göre ülkelerin güven ve istikrar ortamını sağlaması ekonomik açıdan kalkınma için ön koşullardan biridir. Yatırım planlaması yapan şirketler veya kişilerin yatırımı yapmadan önce araştıracağı ilk konulardan biri bölgenin herhangi bir risk içerip içermediğidir. Bundan dolayı yatırım yapacak olan şirket veya kişilerin kendilerini güvende hissetmediği bölgelerde yatırım yapması pek mümkün değildir. Bundan dolayı güvenliği sağlamak için ülkelerin yapacakları savunma harcamaları ekonomiyi baskı altına alacaktır ve sosyal olumsuzlukları beraberinde getirecektir.¹⁶⁸

Konuya işletmeler açısından bakacak olursak, hammaddeden nihai mala kadar olan üretim sürecinin hemen hemen tüm aşamaları terör sabotajına açıktır. Simon'a göre (2002:56), uluslararası ticaret yapan şirketlerin terör riski daha fazladır. Çünkü büyük şirketler ve kurumsal yapılar, teröristler için daha ilgi çekicidir. Gelişmiş finans merkezleri, havalimanları, petrol dağıtım kanallarının da benzer olarak terörden etkilenme riski yüksektir. Fabrikalara, üretim ve dağıtım merkezlerine bilgi işlem sistemlerine, dağıtım kanallarına ve yazılımlara yapılacak olan bir saldırı telafisi güç sonuçlar doğurabilir.¹⁶⁹

Ayrıca terör eylemlerinin yapıldığı bölgelerde nakliyat işleri risk taşıdığı için ücretlerinde bir artış olacaktır. Bu durum sigorta primlerinin yükselmesi ile yatırım maliyetlerini artıran bir başka unsur olarak karşımıza çıkacaktır.

Terör olayları, yatırımların sadece miktarını değil bölgelere dağılımında etkilemektedir. Terör finans kaynaklarının yatırımlardan çekilip güvenlik harcamalarına aktarılmasına neden olmaktadır. Bu durum her ne kadar kamu kaynaklarını daha çok etkilesede özel sektör kaynakları için geçerlidir. Avrupa'daki özel şirketlerin %36'sı şirketin veya çalışanlarının terör eylemlerinden etkileneceklerine inanmakta ve şirketlerin %77'si güvenliği sağlamak için yıllık gelirlerinin %2'lik kısmı kadar güvenliğe bütçe ayırmaktadır. Ayrıca terör eylemlerinin gerçekleşme olasılığı ne kadar yüksek olursa ödemek zorunda kalacakları sigorta primleri o kadar yüksek olacaktır. Konuya kamu açısından bakacak olursak, kaynakların yatırımdan savunma

¹⁶⁸ Şennur Sezgin & Necmi Gündüz & Selami Sezgin, "Güneydoğu Terör Olaylarının Ekonomik Sonuçları", *Akademik İncelemeler Dergisi*, c. 3, s. 1, Sakarya, 2008.

¹⁶⁹ Herbert Simon, Terrorism Hurts World Trade, *Transatlantic International Epolitik*, 2002 (3).

harcamalarına doğru kayması dış borçlanmanın artması anlamına gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerde terör eylemleri sonucunda güvenlik için harcanan kaynaklar, dış rezervlerin satılması ve emisyonla gidilmesi ile sonuçlanmaktadır.¹⁷⁰

Terör olayları aynı zamanda yatırımların türünü de değiştirmektedir. Terör eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde yatırımlar azalmakta ve kısa vadeli yatırımlara dönüşmektedir. Şirketler artan belirsizlik ortamı nedeniyle planlarını kısa vadeli yapmakta ve kısa zaman içerisinde başka bir bölgeye taşınabilecek tarzda işletmeler kurmaktadır.

4.5. Terörün Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri

Güvenlik hizmetleri ülkelerin vatandaşlarına sağlaması gereken en önemli görevlerinden biridir. Kamu harcamalarından, güvenlik hizmetlerini sağlaması için ayrılan kaynaklara savunma harcamaları denmektedir. Güvenlik ise iç ve dış tehditlerin, sosyo-politik istikrarsızlığın ortadan kaldırılması, rejimin devam ettirilmesi ve devletin politik meşruiyetini devam ettirmesi anlamına gelmektedir. Özellikle terör ile yoğun mücadele yürüten ülkeler, kamu kaynaklarının önemli bir kısmını savunma harcamalarına aktarmakta ve bu harcamalar ülkenin gelişmesine önemli ölçüde engel olmaktadır. Genel olarak ülkelerde savunma harcamaları bütçe içerisinde önemli yere sahiptir. Eğitim ve sağlık harcamalarına göre ülkelerde savunma harcamaları daha fazla yer tutmaktadır. Öyle ki dünyada toplam askeri harcamalar, 2001 yılında 839 milyar düzeyindeyken 1 milyar insan sağlık hizmetlerinden faydalanamamaktadır. Buna benzer olarak eğitimde de dünya genelinde her dört kişiden biri okuma yazma bilmemektedir. Yine gelişmekte olan ülkelere, savunma harcamalarının yarısından az bir maliyet ile yılda bir temel sağlık tedavi hizmetleri paketi ile ancak 10 milyon kişi sağlıklı bir yaşam standardını yakalayabilmektedir.¹⁷¹

Terör olaylarını azami seviyeye indirmek isteyen ülkeler için önlerinde iki seçenek vardır. İlki savunma harcamalarını artırarak daha yüksek güvenlik seviyesine çıkmak, ikincisi ise terör örgütlerine katılabilecek potansiyele sahip insanların yaşadığı bölgelerde eğitim, sağlık ve refah seviyesini yükselterek terörden uzak durmalarını

¹⁷⁰ Rand Europe, Businesses Indicate Significant Growth in Fear of Terrorist Attacks, *Study Show*, 2004.

¹⁷¹ Giray, *age.*, s. 181-196.

sağlamak. Terör ile mücadele eden ülkelerin borçlarına yardım ederek ikinci durumun gerçekleşmesi daha faydalı olacaktır.¹⁷²

4.6. Terörün Dış Ticaret Üzerine Etkileri

Dünyanın büyük bir hızla küreselleşmesinin ardından, dünya ticaretinin GSYH'ye oranı %27'den, %45 e yükselmiştir. Uluslararası ticaretin bu kadar geniş çapta gerçekleşmesi ise terör örgütlerinin amaçlarına ulaşmada sabotaj edecekleri en önemli unsurlardan biride dış ticaret olmuştur.

Terör olayları uluslararası ticareti çeşitli şekillerde etkileyebilir.

İlki terör olayları güvensizlik ortamı yarattığından dolayı yapılan ticari faaliyetlerin maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı ülkelerin tüketim ve üretim alışkanlıkları değişerek uluslararası ticaret davranışları farklı bir hal alacaktır. Terörün neden olduğu güvensizlik ortamı ticaret için olumsuz etkiler doğurmaktadır. Terör olaylarının yaşandığı bölgeler yatırımcılar için cazibesini yitirir.

İkinci olarak, terör olaylarından korunmak için yapılan güvenlik düzenlemeleri bazı durumlarda ticaretin maliyetini artırmaktadır. Örneğin; 11 Eylül 2001 Amerika'da yaşanan terör olaylarından sonra Kanada sınırından geçiş yapan kamyonların birkaç dakikalık bekleyiş süreleri 20 saati bulmuştur.

Üçüncü durum ise, terör örgütleri tarafından, ticareti yapılan malların doğrudan ortadan kaldırılması durumudur. Yani terör örgütleri ülkelerin ana ticaret kalemini oluşturan mallara ya da ulaşım yoluna zarar vererek, endüstri arzının bozulmasına ve ulaştırma durumlarının sekteye uğramasına neden olmaktadır. Örnek olarak Saddam Hüseyin'in devrildiği zamanlarda petrol sevkiyatını sağlayan boru hatlarına yapılan saldırılar, petrol ihracatının durmasına sebep olmuştur.

1960–1993 döneminde 200'den fazla ülke üzerinde yapılan bir araştırmaya (Nitsch ve Schumacher, 2004:178) göre, terör olaylarının yaşandığı ülkeler birbirleri ile daha az ticaret yapmaktadır. Çalışmanın başka bir sonucuna göre, terör eylemlerinin %100 artması, karşılıklı dış ticaret oranını %4 azalmaktadır. Çalışmada, anti-terör

---

¹⁷² Sezgin &Gündüz, & Sezgin, *age.*, 2008, s.44.

politikalarının işlem maliyetlerini düşürmesi amacıyla ülkelerin gümrük ve polis idareleri arasında uluslararası teknik işbirliğine gidilebileceği belirtilmektedir¹⁷³.

4.7 Terörün Turizm Hareketlerine Yansımaları

Turizm gelirleri, gelişmekte olan ülkelerin birçoğu için ekonominin temel döviz kaynağıdır. Turizm gelirlerinin yüksek çarpan etkisinden dolayı bu sektörde yaşanacak herhangi bir daralma, ekonominin genelinde sert etkilere sebep olacaktır.¹⁷⁴ Terör örgütleri de, turizmin ekonomik anlamda önemi zaman içinde anlamaya başlamıştır. Uluslararası basında büyük yer bulması ile turistler, terör örgütlerinin önemli hedefleri haline gelmektedirler. Bu yolla terör örgütleri medyanın ilgisini çekerek propaganda amaçlarına ulaşmış olurlar. Terör örgütleri turistlerin gözünü korkutarak ülkeye döviz girişini azaltıp hükümeti baskı altına almaya çalışmaktadır.

Temelinde insan olan ve onu amaç edinen turizm; barış, sevgi, hoşgörü ve anlayış gibi değerlere dayanan bir uygarlıktır. Eğer bir ülkede terör olayları yaşanıyorsa turistler bu ülkeye gitmekten endişe duyacaklar ve tatil planlarından vazgeçmek isteyeceklerdir. Doğal olarak tatil yapmak için ziyaret edecekleri bölgelerde şiddet ve terör olaylarına karşı hassastırlar.¹⁷⁵

Turizm sektörü özellikle gelişmekte olan ülkeler için döviz kaynağının temelini oluşturur. Dünya Turizm Organizasyonu'nun yapmış olduğu bir çalışmaya göre turizm gelirleri, çalışmaya konu olan ülkelerin en az %38'inde ülke gelirlerinin temel kaynağını oluşturmaktadır. Yine bu araştırma sonucuna göre turizm, çalışma kapsamına alınan ülkelerin %83'ünde ihracat kategorileri arasında ilk beşte yer almıştır. Dünya Turizm Örgütüne (WTO) göre dünya genelinde silahlanmaya harcanan kaynakların iki katı turizm sektörüne aktarılmaktadır. Turizm sektörü dünyanın verimliliği en yüksek ve en büyük sektörlerinden biridir. Turizm sektörü 126 milyondan fazla insanı istihdam etmekte ve ülke ekonomileri için yüksek miktarlarda döviz girdisi sağladığı için her

¹⁷³ Volker Nitsch & Dieter Schumacher, Terrorism and International Trade: An Empirical Investigation, *European Journal of Political Economy*, 2004.

¹⁷⁴ Murat Yeşiltaş & İlker Öztürk & Fatih Türkmen, Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1),2008.

¹⁷⁵ Eric Neumayer, "The Impact of Political Violence an tourism: Dynamic Cross-National Estimation", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.48, No.2., 2004.

zaman desteklenen sektörlerdendir. Verilere göre turizm dünya ekonomisinin en büyük ve en hızlı gelişen endüstrilerinden birisi olduğu açıktır. Bu yönüyle dünya ekonomisi ile iç içe olma anlamına gelen turizm “ geleneksel” geçimlik tarım sektöründen “modern” sektörlerle insan hareketleri için birçok imkân sunmaktadır. Bu imkânlar arasında istihdam yaratma, döviz kazandırma, hükümete gelir sağlama, ileri ve geri bağlantılar sağlama ile gelir ve istihdam çarpanı etkisi sayılabilir.¹⁷⁶

11 Eylül 2001 tarihinde, ABD’de Dünya Ticaret Merkezi ve ABD Savunma Bakanlığı binası Pentagon’a yapılan terör saldırıları ve ardından patlak veren şarbon(Antrax) krizlerinin sonuçlarına göre; uluslararası turizm, dünya siyaseti ve dünya ekonomisi üzerinde terör olaylarının ne kadar etkili olduğu görülebilir. 11 Eylül saldırıları, dünya turizmini daraltmış ve geriletmiştir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi’nin (World Travel & Tourism Council – WTTC) raporuna göre, bu eylemlerin etkisi ile dünya turizm talebinde %7,4 oranında düşüş yaşanırken, dünya genelinde 10 milyon kişi işsiz kalmıştır. Yine 11 Eylül saldırılarının etkisi ile havayolu ulaşımı sektörü maddi açıdan büyük zararlara uğramıştır. Ticari havayolu ulaşımını doğrudan etkilemesine ek olarak gelecekteki saldırıların yapılma ihtimalinden dolayı potansiyel yolcuların kaybedilmesine sebep olmuştur. Olayların ardından yaşanan panik durumunun geçmesine rağmen artırılan güvenlik önlemleri, zaman kayıplarına ve maliyetlerin artmasına neden olarak, havayolu ulaşımına olan talebi düşürmüştür. Bu durumların sonucunda birçok havayolu şirketi finansal kriz yaşamış ve maliyet azaltma çalışmaları yapmıştır. Doğrudan veya dolaylı olarak tüm dünya ülkelerinin bu saldırılardan etkilenmesi sonucunda ülke sınırlarında olağanüstü güvenlik önlemleri alınmıştır. ABD borsasında havayolu ve eğlence sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin hisse değerleri düşmüş, havayolu yolcusu ve otellerin doluluk oranı azalmış ve turizm alanında çalışan insanların işsiz kalması ile terör ve turizm arasındaki bağlantı ortaya çıkmıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Ö.Selçuk Emsen & M.Kemal Değer, “Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (7)*, Antalya, ss. 68-80,2004.

¹⁷⁷ Burcu S. Yılmaz & Özgür D. Yılmaz, “Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,4, s. 39–58,2005.

Tablo-10: Turistik Bölgelere ve Turistik Tüketicilere Yönelik Terör Saldırıları

YIL	BÖLGE	OLAY
1985	Atlantik	Air India havayolları uçağının Atlantik Okyanusunda düşürülmesi, 329 ölü
1985	İsrail	Achille Lauro kruvaziyer gemisinin İsrail kıyılarında kaçırılması, 1 ölü
1985	İspanya	ETA'nın turistlere yönelik çeşitli saldırıları
1985	Viyana	Turistlere yönelik çeşitli terörist saldırılar, 2 ölü, 37 yaralı
1985	Roma	Turistlere yönelik çeşitli terörist saldırılar, 16 ölü, 73 yaralı
1986	Atina	TWA havayollarına ait uçağın Atina'ya giderken bombalanması, 4 ölü
1986	Londra	Heathrow Havaalanı'nda El Al havayolları uçağının bombalanması girişimi
1986	İspanya	ETA'nın turistlere yönelik çeşitli saldırıları
1986	Seul	Abu Dabi üzerinden Seul'a giden Kore uçağının düşürülmesi, 115 ölü
1986	Paris	Orta Doğulu teröristlerin turistlere yönelik saldırıları
1987	İspanya	ETA'nın turistlere yönelik çeşitli saldırıları
1987	Mısır	Luxor'da turistlere yönelik saldırı, 57 ölü
1988	İskoçya	Pan Am havayollarına ait uçağın İskoçya üzerinde düşürülmesi, 270 ölü
1993	ABD	Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması, 6 ölü ve 1000 yaralı
1993	Peru	Ayachucho bölgesinde Avrupalı turistlere yönelik saldırılar, 2 ölü
1993	Türkiye	8 değişik olayda PKK tarafından Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde 19 batılı turistin kaçırılması Antalya'daki bombalı saldırı sonucu 26 turistin yaralanması
1994	Mısır	Kahire yakınlarında bir turist otobüsüne yapılan silahlı saldırı, 18 ölü
1994	Türkiye	Sultan Ahmet Meydanı'nda turistlere yönelik bombalı saldırı PKK tarafından Kapalı Çarşı'ya bombalı saldırı, 2 ölü, 17 yaralı
1996	ABD	Atlanta Olimpiyatları sırasında Centennial Olympic Park'a bombalı saldırı, 2 ölü, çok sayıda yaralı
2002	Endonezya	Bali'deki bombalı Otel saldırısında 180'den fazla ölü ve yüzlerce yaralı

Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde sosyoekonomik açıdan çok yönlü etkilere sahip olan turizm sektörü, siyasi istikrarsızlıklardan da etkilenmektedir. Bu çerçevede turizm, terör olaylarından ve askeri darbelerden diğer faktörlere göre daha çok etkilenmektedir. Turizm sektörünü etkileyen bu siyasal unsurlardan terörizm genel olarak mevcut düzene karşı yapılan her türlü eylem anlamına gelmektedir. Ancak terörizm günümüzde, mevcut yönetime karşı ayaklanmadan öte, uluslararası özellik taşımaya başlamıştır. Bu yüzden terör olayları turist sayısını önemli ölçüde azaltarak turizme ve ekonomiye büyük zararlar vermektedir.¹⁷⁸

Terörün turizm üzerindeki etkileri yapılan akademik çalışmalar sonucu rakamsal olarak da ele alınmıştır. Enders ve Sandler tarafından 1991 yılında İspanya üzerinde yapılan bir çalışmada (1991:49-58), terör olayları ve 1970-1988 arasında İspanya'ya gelen yabancı turist sayıları aylık olarak ele alınmıştır. Yapılan araştırmaya göre İspanya'da yapılan bir terör saldırısı dışardan gelen turist sayısını 140.000 azaltmaktadır. 1988 yılında İspanya'ya 5 milyon 392 bin yabancı turist gelmiş ve bu yıl içerisinde 18 terör eylemi gerçekleşmiştir. Yapılan tahminlere göre eğer bu eylemler olmasaydı ziyarete gelen turist sayısı 1,5 kat fazla olacaktı.

Çalışmalarda genel olarak terörün turizmi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmış olsada, bazı durumlarda farklı etkiler gösterebilir. Örneğin bir ülkede yaşanan terör olayı nedeni ile turistler ziyaretten vazgeçebilir ve başka bir ülke tatil yapmaya karar verebilir.

Yapılan bir diğer çalışmada (Emsen ve Değer, 2004:79), 1984–2001 yılları arasındaki yıllık veriler kullanarak Türk turizm sektörünün terör eylemlerine karşı verdiği tepkiler araştırılmıştır. Terör olaylarının başlamasının ardından 1988 yılından itibaren turizm gelirlerindeki büyüme hızının yavaşladığı görülmektedir. 1998-1999 yılları arasında terörün yükselişe geçmesi ile turizm gelirlerinin ani olarak düşmesi bu durumu daha iyi açıklamaktadır.

---

¹⁷⁸ Emsen & Değer, *age.*, s. 68-80.

4.8 Terörün Göç Üzerine Etkileri

Terör ile mücadele kapsamında güvenlik zafiyeti oluşturduğu için oluşturulan tampon bölgeler ve tahliye edilen köylerde tarım ve hayvancılık yapmak mümkün olmamıştır. Ayrıca terör örgütleri tarafından tuzaklanan bomba düzenekleri çok sayıda hayvanın telef olması, örgüt tarafından hayvanların alıkonulması, çobanların soyulması gibi faktörler hayvancılığın gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Terörün tarım ve hayvancılık üzerindeki tahribatını rakamsal olarak hesaplamak zordur. Tarım ve hayvancılık bölge halkının önemli geçim kaynağı olması ve terörden olumsuz etkilenmesi sonucunda zarar gören bitkisel ve hayvansal üretimin, fiyatlara yansımaları ve dolaylı olarak üretici ve tüketici alışkanlıklarını etkilediği söylenebilir.

Ayrıca terör olaylarının bir sonucu olarak hayvan sayısındaki azalma, eksiği gidermek için ülkeleri ithalata zorlamaktadır. Konuyla ilgili ülkemiz açısından bir değerlendirme getirecek olursak;

“Et Balık Kurumu Genel Müdürü Bekir Ulubaş TRT Haber’e yaptığı açıklamalarında, et fiyatlarındaki artışta dolaylı olarak terörün de etkili olduğunu, terör sebebiyle yaylaların boşaldığını bu sebepten dolayı 40 milyon olan küçükbaş hayvan sayısının, 20 milyona düştüğünü, bu sebeple büyükbaş hayvana alternatif küçükbaş hayvan sayısının azaldığını söyledi. Doğru olanın yerli üretim olduğunu belirten Bekir Ulubaş, arz-talep dengesi sağlanmadığı takdirde et fiyatlarında spekülasyon olacağını ifade etti. İthal edilen hayvanlar sayesinde Et Balık Kurumu'nun et fiyatlarını Türkiye’de dengelediğine vurgu yaptı”

Bu ve benzeri sebeplerden dolayı terörün turizm sektöründen sonra en çok zarar verdiği sektör tarım ve hayvancılık sektörü olduğu söylenebilir.

Bunların yanı sıra yine terör olaylarının tarım sektörüne verdiği zararlar araştırıldığında; Eylemler nedeniyle Adıyaman’da 6, Ağrı’da 8, Bingöl’de 137, Bitlis’te 125, Elazığ’da 3, Hakkari’de 45, Muş’ta 31, Tunceli’de 100, Van’da 33, Batman’da 37, Diyarbakır’da 134, Mardin’de 129, Siirt’te 96, Şırnak’ta 61 olmak üzere 945 köy toplamda 2925 mezra olmak üzere yaklaşık 4000 civarında yerleşim birimi boşalmıştır. Bu veriler resmi rakamlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bazı sivil toplum kuruluşlarının verilerine göre 1 ila 3 milyon arası insan yerleşim yerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Yine araştırmalar sonucu tarım ve hayvancılığa elverişli 30.000 kilometre kare alan terör örgütleri yüzünden atıl durumda kalmıştır. Göç etmek zorunda

kalan insanların gittikleri bölgelerde yaşadıkları ve yaşattıkları problemler ise sosyal boyutu ile ayrıca incelenmelidir. 30 Kasım 2004 tarihi itibarıyla 128.085 kişi eski yerleşim yerlerine geri dönüş yapmıştır.¹⁷⁹

Terör örgütlerinin bir başka zararı ise tarım da verimliliği artırmak için kullanılan azot gübrelerine olmuştur. Özellikle 15-20 Kasım 2003 tarihinde gerçekleştirilen bombalı eylemde tarım gübrelerinin kullanılması ve PKK terör örgütünün mayın ve bombalama eylemlerinde kullanması, azot oranı %28-%32 arası gübrelerin kullanımının yasaklanmasına sebep olmuştur. Tarım ürünlerinin verimliliğini artırmada %30 gibi bir etkisi olan bu gübreler yerine azot oranı daha düşük gübrelerin kullanılması tarım ürünlerinin üretiminde düşüş yaşanmasına sebep olmuştur.¹⁸⁰

4.9 Terörün Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri

İktisat biliminde genel olarak bir ülkenin ekonomik yapısı sadece ekonomik faktörlerle incelenmeye çalışılır. Ancak ekonomik yapı sadece ekonomik verilerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. İktisat bilimi, iktisadi olay ve davranışların içinden ekonomiyi direk olarak etkileyen faktörleri alarak analiz yapmaktadır. Başka bir ifadeyle geleneksel iktisat, iktisadi analizlerde ekonomiyi etkilediği dolaylı yoldan etkilediği için bu faktörleri dışsal veya sabit olarak kabul eder. Ancak bu dışsal veya sabit olarak kabul edilen faktörler, ekonomiyi önemli ölçüde etkileyen faktörler olabilir. Dışsal olarak kabul edilen bu faktörlere, politik istikrarsızlık, adaletsiz yargı kararları, askeri darbe ve terör eylemleri örnek olarak gösterilebilir. Ekonomi ile ilgili görünmeyen bu faktörler ekonomik yapıyı derinden etkileyebilir. Bundan dolayı Türkiye ekonomisinin, bu faktörlerden etkilenmediği söylenemez. Türkiye ekonomisinin sağlıklı bir analizinin yapılabilmesi için bu faktörlerin sabit veya dışsal olarak kabul edilmemesi gerekmektedir. Aksi halde ekonomi için yapılacak yorumlar sağlıklı olmayacaktır. Özellikle Türkiye’de, ekonomi politikalarının yanı sıra politik kararlar, adaletsiz yargı kararları, askeri darbeler ve terör olayları ekonomik performans üzerinde etkili olan faktörler olmuştur.¹⁸¹

¹⁷⁹ Tülin İçli, “Terörizmin Sosyal Yapıya Etkileri”, *TCMB Yayınları*, 2009.

¹⁸⁰ <http://www.toros.com>, Erişim Tarihi: 30.11.2018

¹⁸¹ Arif Özsağır, ‘Askeri darbe ve müdahalelerin ekonomik performans üzerine etkisi: Türkiye Örneği’, *Gaziantep University Journal of Social Sciences 12(4)*, 2013, s.759-773.

. Türkiye’de yıllara göre yaşanan terör olayları ve temel ekonomik göstergeler aşağıda verilmiştir.

Tablo-11: Türkiye’ye Yönelik Terör Saldırıları ve Temel Ekonomik Göstergeleri

Yıllar	Terör Olayı Sayısı	Büyüme (%)	Savunma Harcamaları 1 (Milyon \$	Borsa Endeksi	Yabancı sermaye yatırımı (Milyon\$)
1980	95	-2,4	6.978		18
1981	8	4,9	7.873		95
1982	5	3,6	8.607		55
1983	5	5,0	8.143		46
1984	19	6,7	7.916		113
1985	2	4,2	8.399		99
1986	7	7,0	9.436		125
1987	43	9,5	9.012		106
1988	42	2,3	7.938		354
1989	114	0,3	9.185	9,799	663
1990	195	9,3	11.098	40,193	700
1991	293	0,7	11.409	37,547	783
1992	514	5,0	12.000	39,906	779
1993	-	7,7	13.267	112,187	622
1994	300	-4,7	12.971	210,83	559
1995	133	7,9	13.326	417,22	772
1996	54	7,4	14.919	704,290	612
1997	44	7,6	15.544	2.117	554
1998	23	2,3	16.287	3.224	573
1999	109	-3,4	17.983	6.125	138
2000	35	6,6	17.404	14.044	112
2001	19	-6,0	15.955	10.386	2,855
2002	5	6,4	16.976	10.814	939
2003	19	5,6	15.321	12.507	1,222
2004	27	9,6	13.982	20.110	2,005
2005	41	9,0	13.237	30.063	8,967
2006	40	7,1	14.203	40.010	19,261
2007	29	5,0	13.656	49.155	19,941
2008	32	0,8	13.809	36.960	17,302
2009	13	-4,7	14.777	38.482	7,032
2010	20	8,5	14.478	59.567	7,617
2011	51	11,1	14.619	60.195	13,812
2012	189	4,8	14.939	64.982	9,522
2013	42	8,5	15.310	77.314	9,269
2014	94	5,2	15.397	76.306	5,781
2015	417	6,1	15.881	79.900	12,455
2016	540	2,9	14.974	77.586	9,148

Kaynak: Dünya Bankası, SIPRI Military Expenditure Database, TÜİK, Global Terrorism Index, 06.12.2018

Terörizmin küreselleşmesi ile Türkiye için yıllar geçtikçe terörle mücadele kapsamında yapılan savunma harcamalarında bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Terör olaylarının ardından belirsiz ve istikrarsız bir ortamın oluşması, borsa üzerindeki risk primlerini etkilemiş ve yatırımcıların daha istikrarlı finansal araçlara yönelmesine sebep olmuştur. Terör olaylarının ithalat ve ihracat üzerindeki etkilerini incelediğimizde, terör olaylarının ortaya çıkardığı ortam nedeniyle maliyetlerdeki artış fiyatlara da yansdığından, daha az malı yüksek fiyattan satmış olacağız ki bu durum satış rakamlarının düşük olmasından dolayı ihracat gelirlerinin düşmesine neden olacaktır.

4.9.1 Terörün Türkiye’de Ekonomik Büyümeye Etkisi

Terör örgütlerinin kısa dönemde gerçekleştirmek istedikleri hedeflerden biri ekonomik büyümeyi durdurmaktadır. Terör faaliyet gösterdiği her ekonomide mevcut dengeleri bozmakta ve istikrar ortamını aşamalı olarak yok etmektedir.

Terör örgütlerinin başlıca amaçları arasında ekonomik büyümeyi yavaşlatmak ve dengeli büyümeyi sekteye uğratmak vardır. Terörün ekonomi üzerinde yarattığı etkilerin makroekonomik tarafı reel GSYH ile doğrudan bağlantılıdır. Terörün genel olarak negatif etkilediği ekonomik değişkenlerden biri de GSYH’dir. Terör olaylarının büyümeyi ne derece etkilediğini daha doğru analiz etmek için sadece terör olaylarının yaşandığı dönemler değil daha geniş zaman aralığını hesaba katmak, sonuçların daha güvenilir olmasını sağlayacaktır.

Gerçekten de terör eylemleri, ekonomideki mevcut dengeleri bozar ve istikrar ortamını zamanla yok etmek için çabalar. Piyasadaki belirsizlikleri artırır, yatırımlardan vazgeçilmesine neden olur. Ülke ekonomisi için hayati öneme sahip sektörler, oluşan bu ortamdan doğrudan etkilenir. Bundan dolayı yaşanan gelişmeler sonucu büyüme oranları negatif etkilenir. Terör ve ekonomi arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda birbirinden farklı yöntemler kullanılmıştır. Ancak her ne kadar farklı yollarla yapılsada çalışmalar, varılan sonuçlar birbirinin benzeridir; Terör ekonomik büyüme üzerinde negatif etki yaratmaktadır. Ülkemizde gerçekleşen terör olaylarının yıllara göre dağılımı ve büyüme rakamları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-12: Terör Olayları Sayısı ve Büyüme Oranları

Yıllar	Terör Olayı Sayısı	Büyüme (%)
1980	95	-2,4
1981	8	4,9
1982	5	3,6
1983	5	5,0
1984	19	6,7
1985	2	4,2
1986	7	7,0
1987	43	9,5
1988	42	2,3
1989	114	0,3
1990	195	9,3
1991	293	0,7
1992	514	5,0
1993	-	7,7
1994	300	-4,7
1995	133	7,9
1996	54	7,4
1997	44	7,6
1998	23	2,3
1999	109	-3,4
2000	35	6,6
2001	19	-6,0
2002	5	6,4
2003	19	5,6
2004	27	9,6
2005	41	9,0
2006	40	7,1
2007	29	5,0
2008	32	0,8
2009	13	-4,7
2010	20	8,5
2011	51	11,1
2012	189	4,8
2013	42	8,5
2014	94	5,2
2015	417	6,1
2016	540	2,9
2017	178	7,4

Kaynak: TÜİK

Terör olayları ekonomi, politika, toplumsal çevrede belirsizliklere ve istikrarsızlıklara neden olduğu için büyüme üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Büyüme oranlarını incelediğimizde genel olarak bir artış olmuştur ancak 1999, 2006, 2016 yıllarında bir azalma olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde terör örgütlerinin

sivilleri hedef alması etkili olmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında terör olaylarında büyük bir artış yaşanmış ve büyüme oranında %4'lük bir düşüş yaşanmıştır. Ancak 2017 yılında terör olaylarında düşüş yaşanması ile birlikte büyüme oranının tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir.

4.9.2 Terörün Türkiye’de Kamu Harcamalarına Etkisi

Terör eylemlerinin ekonomi üzerindeki etkilerini artıran en önemli nedenlerden biride terör eylemlerine karşı önlem almak ve verdiği zararları onarmak için yapılan kamu harcamalarının artmasıdır. Ülkemizde 1984 yılından beri PKK terör örgütünün eylemlerini sürdürmesi, terör için ayrılan bütçenin ciddi rakamlara ulaşmasına neden olmuştur. Bundan dolayı bütçe açık vermekte ve bu açığı kapatmak için dış borçlanma yoluna gidilmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllara göre terör olayları sayısı ve kamu harcamaları verilmiştir.

Tablo-13: Terör Olayları Sayısı ve Kamu harcamaları

Yıllar	Terör Olayları Sayısı	Kamu Harcamaları Milyon TL
2000	35	53537
2001	19	85493
2002	5	107579
2003	19	142043
2004	27	155616
2005	41	170413
2006	40	164847
2007	29	195919
2008	32	328665
2009	13	381949
2010	20	429328
2011	51	460416
2012	189	553516
2013	42	618966
2014	94	701867
2015	417	801532
2016	540	939333
2017	35	1085294

Kaynak: Global Terrorism Index, Kalkınma Bakanlığı

Kamu harcamaları rakamları yıllar içinde düzenli olarak bir artış göstermiştir. 2016 ve 2017 yıllarında kamu harcamaları en yüksek noktalarına ulaşmıştır. Bu yıllarda tablodan da görülebileceği gibi terör olaylarında da bir artış görülebilmektedir. Terör olaylarının arttığı dönemlerde, savunma harcamalarında da artış olması ve savunma harcamalarına ayrılan bütçenin kamu harcamalarını artırdığı düşünülebilir.

Terör eylemlerinin ekonomi üzerindeki makro etkilerinden en önemlisi kamu harcamalarının artmasıdır. Ülke içerisinde terör örgütlerinin devamlı olarak faaliyetlerini yürütüyor olması, terör ile mücadele kapsamında ayrılan bütçenin ciddi rakamlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı bütçe açıkları ortaya çıkmakta, borçlanma yoluna gidilmektedir. Bu durumda adeta domino etkisi yaratarak faiz oranlarını yükseltmekte, faizlerin artması ise yatırımların düşmesiyle sonuçlanmaktadır.

4.9.3 Terör Örgütlerinin Türkiye'ye Doğrudan Maliyeti

Yapılan bir araştırmaya (Mutlu, 2008:1) göre; 1990-2005 yılları arasında Türkiye'de artan güvenlik harcamalarının konsolide bütçe açığına etkileri araştırılmıştır. 1999 yılında %14,17 oranında etkileyen harcamalar, terör olaylarının azalmasıyla, 2004 yılında %7,79'a kadar düşmüş ancak terör olaylarının tekrar tırmanması ile 2005 yılında %24,55'e kadar yükselmiştir. Yine buna bağlı olarak araştırmada güvenlik harcamalarının terör kaynaklı artışının tahmini de yapılmıştır. Güvenlik harcamaları bu sebeple 39 milyar dolar kadar artmıştır. Çalışmada PKK terör örgütünün 1984-2005 yılları arasında doğrudan ve dolaylı olarak maliyeti 2005 fiyatlarına göre 159 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Terörün doğrudan maliyeti 63 milyar dolar, dolaylı maliyeti ise 95 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.¹⁸²

Yine Mutlu tarafından yapılan bir tespite göre Nisan 2001 tarihine kadar PKK terör örgütü tarafından tahrip edilen bina ve araçların maliyeti 223,5 milyon TL olmuştur.

---

¹⁸² Servet Mutlu, "Ayrılkçı PKK Terörünün Ekonomik Maliyeti", *21. Yüzyıl*, 2008, s.63-88

Tablo-15: 2001 Yılına Kadar PKK Tarafından Tahrip Edilen Bina ve Araçlar

	Kısmen Tahrip Edilen	Tamamen Tahrip edilen	Birim Maliyet	Toplam Kayıp	
				2005 Yılı Dolar olarak	2005 Yılı TL olarak (Milyon)
I. Araç ve İş Makineleri	584	540		55499,5	74.4
i) Minibüs	105	90	22100	1577.7	2.1
ii) Binek Araba	23	20	11350	217.9	0.3
iii) Karayolu Dışı Damperli Araç	129	120	289000	26822.8	35.9
iv) Dizel Kamyon	105	95	80500	5918.5	7.9
v) İş Makineleri	200	194	110000	16171.0	21.7
vi) Otobüs	22	21	295000	4791.6	6.4
II. Tren Vagonu	40	45	113000	3652.0	4.9
III. Köprü	21	5	102000	1581	2.1
IV. Karakol	80	9	860000	42140	56.5
V. Okul	127	114	108800	19300.0	25.9
VI. Sağlık Ocağı	8	6	223400	2234.0	3.0
VII. Diğer (Cami, TEK,v.b)	193	112	226800	42287	56.7
TOPLAM				166694	223.5

Kaynak: www.21yyte.org/tr, Erişim Tarihi: 02.12.2018

Tahrip olan mal, eşya ve yapıların tamir edilmesi zor olduğundan, diğer ekonomik faktörleri ve üretim tesislerini olumsuz yönde etkilemekte ve zararlar çok büyük olmaktadır.

PKK terör örgütü tarafından tahrip edilen ve ekonomik maliyet oluşturan yapıların bazıları, okullar, sağlık ocakları, postaneler, trafolar, yollar, köprüler, bankalar, bankamatikler, güvenlik kuvvetlerine ait binalar, araçlar, vatandaşlara ait iş merkezleridir.

Diyarbakır ilinde 28 Mart 2006 tarihinde meydana gelen, 4 gün boyunca devam eden çevre il ve ilçeleri etkileyen terör olaylarında örgüt üyeleri, sadece kamu binaları

ve araçları değil aynı zamanda banka şubeleri, bankamatikler, kaldırımlar, trafik levhalarını da tahrip etmiştir.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) tarafından yapılan araştırmalarda 2006 Diyarbakır olaylarında araçlara verilen zararlar 200-250 bin, işyerlerine verilen zarar 10 milyon, müşterek kullanım alanlarına verilen zararlar 75-100 bin, bankalara verilen zarar 35 milyon, resmi işyerlerine verilen zararlar 100 bin TL olarak hesaplanmıştır. Sadece batman ilindeki bankaların gördüğü zarar 20 milyon doları aşmıştır.¹⁸³

Terör örgütlerinin ve eylemlerinin Türkiye ekonomisine getirdiği bir başka yük ise terör örgütlerinin eylemleri neticesinde hayatını kaybeden ve yaralanan insanlara verilen tazminatlardır. Terör olaylarında kamu personelleri ve normal vatandaşlar terör örgütleri tarafından hedef alınabilmektedir. Bu gibi durumlarda hayatını kaybedenlerin ailelerine, sakat kalanların ise kendilerine tazminat ve aylık bağlanabilmektedir. Bu konu 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda düzenlenmiştir.

“... kamu görevlilerinden yurtiçinde ve yurtdışında görevlerini ifa ederlerken veya sıfatları kalkmış olsa bile bu görevlerini yapmalarından dolayı terör eylemlerine muhatap olarak yaralanan, engelli hâle gelen, ölen veya öldürülenler hakkında 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.”

Ayrıca (a) fıkrasında: “Malul olanlarla, ölenlerin aylığa müstehak dul ve yetimlerine bağlanacak aylığın toplam tutarı, bunların görevde olan emsallerinin almakta oldukları aylıklardan; emekli olanların öldürülmeleri halinde ise, dul ve yetimlerine bağlanacak aylığın toplam tutarı ve Kanuna göre kendisine bağlanabilecek emekli aylığından az olamaz. Yaşamak için gereken hareketleri yapamayacak ve başkasının yardım ve desteğine muhtaç olacak derecede malul olanlar ile ölenlerin dul ve yetimlerine en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden, diğerlerine mevcut aylıkları üzerinden, 30 yıl hizmet yapmış gibi emekli ikramiyesi ödenir. Bu bent hükümlerine göre ilgililere fazla olarak yapılan ödemeler, faturası karşılığı ilgili sosyal güvenlik kuruluşlarınca Hazineden tahsil edilir.” denilmektedir.

Bu kapsamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında alınan verilere göre terörden mağdur olup aylığa bağlanan kişilerin sayısı tabloda gösterilmiştir.

---

¹⁸³ Bal, *age.*, s.21.

Tablo 16: SGK'dan 3713 Sayılı Kanun Kapsamında Aylık Alanlar

Aylık Türü	Sayı
3713 Kapsamında Şehit Aylığı Alanlar(ER)	8543
3713 Kapsamında Şehit Aylığı Alanlar (İŞTİRAKÇI*)	6483
3713 Kapsamında Şehit Aylığı Alanlar (KÖY KORUCUSU)	5034
TOPLAM	20060

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2011 Verileri

2330 sayılı Kanunun kapsamında yer alan İçişleri Bakanlığı mensupları ile geçici köy korucuları, gönüllü köy korucuları, güvenlik ve asayişin korunmasında hizmetlerinden yararlanması zorunlu olan ve yetkililerce kendilerine bu amaca yönelik görev verilen kamu görevlileri ve sivilleri, iç güvenlik ve asayişin korunmasında veya kaçakçılığın men, takip ve tahkiki ile ilgili olarak güvenlik kuvvetlerine kendiliklerinden yardımcı olmuş ve faydalı oldukları yetkililerce tevsik edilmiş şahısları, Devlet güçlerini sindirme amacına yönelik olarak yaralanmaları, sakatlanmaları ve ölmeleri ile bunların eş, furu, ana, baba ve kardeşleri ile ilgili iş ve işlemler İller idaresi Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir.

Tablo 17: 2330 sayılı Kanun Kapsamında 2011 Yılına Kadar Görüşülen Dosya Sayısı

KONU	SAYI
İncelenen Dosya Sayısı	3927
Kabul Edilen Dosya Sayısı	3167
Reddedilen Dosya Sayısı	760
Önceden Jandarma Genel Komutanlığı Tarafından Karara Bağlanan Dosya Sayısı	1070
Önceden Personel Genel Müdürlüğüne Karara Bağlanan Dosya Sayısı	37
Toplam Karara Bağlanan Dosya Sayısı	5034
Ödenen Toplam Tazminat	18.755.197 TL

Kaynak: İçişleri Bakanlığı 2011 Yılı Faaliyet Raporu

Tablo 18: 2330 sayılı Kanun Kapsamında 2012 Yılında Görüşülen Dosya Sayısı

KONU	SAYI
İNCELENEN DOSYA SAYISI	71
KABUL EDİLEN DOSYA SAYISI	43
REDDEDİLEN DOSYA SAYISI	28
ÖDENEN TOPLAM TAZMİNAT	1.877.456 TL

Kaynak: İçişleri Bakanlığı 2012 Yılı Faaliyet Raporu

2011 ve 2012 yıllarının toplam verilerine göre 2330 sayılı Kanun kapsamında İçişleri Bakanlığı tarafından 3998 dosya incelenmiş, 3210 dosya kabul edilmiş, 788 dosya reddedilmiş ve toplam olarak 20.632.653 TL ödeme yapılmıştır.

Terör eylemlerinden dolayı sadece hayatını kaybedenler veya sakat kalanların değil aynı zamanda mal kaybı yaşayanların zararları da devlet tarafından karşılanmaktadır. 2004 yılında terör ile mücadele kapsamında terörden zarar görenlerin zararlarının tespiti ve karşılanması için 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması kanunu çıkarılmıştır. Kanuna göre başvuru olması halinde zarar tespit komisyonları oluşturulur.

Aşağıdaki tabloda 5233 sayılı Kanun kapsamında komisyonlara yapılan başvurular ve bu başvuruların sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 19: 5233 sayılı Kanunun Uygulanmasına Yönelik Sayısal Veriler

KONU	SAYI
Toplam Başvuru Sayısı	361256
Karar Verilen Başvuru Sayısı	318575
Olumlu Karar Sayısı	171249
Olumsuz Karar Sayısı	147326
Komisyonlara Gönderilen Ödenek Miktarı	2.952.905.049 TL

Kaynak: İçişleri Bakanlığı verileri

Terör olaylarının ülkemizde başlaması sonucunda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan vatandaşlar buldukları bölgeleri terk etmek zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan göç olgusunun ardından göç alan illerde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunların çözümü için 1994 yılında Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRO) uygulanmaya başlamıştır.

Proje kapsamında;

- Sosyal ve rehabilitasyon içerikli projeler (toplum merkezi, gençlik merkezi, spor merkezi, kadın ve çocuk eğitim merkezi vb.)
- Meslek edindirme ve istihdam projeleri,
- Yurt projeleri,
- Yol, su, elektrik, kanalizasyon ve vb. altyapı yatırımları,
- Tahrip olan okul, sağlık ocağı ve diğer tesislerin onarılarak kullanılabilir hale getirilmesi,
- Geri dönen vatandaşlarımıza kendi konutlarını yapabilmeleri için inşaat malzemeleri verilmesi
- Tarım ve hayvancılık faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Terör olayları nedeniyle göçe zorlanan vatandaşlar ile KDRP kapsamında köyelerine dönen vatandaşlar ve yapılan ödemeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 20: Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) Verileri

KONU	VERİ
Köyelerinden Göç Etmek Zorunda Kalan Hane Sayısı	62.448
Köyelerinden Göç Etmek Zorunda Kalan Kişi Sayısı	386.360
KDRP Sayesinde Köyelerine Dönen Hane Sayısı	28.384
KDRP Sayesinde Köyelerine Dönen Kişi Sayısı	187.861
1999-2011 Arasında Aktarılan Ödenek Miktarı (TL)	128.360.000

Kaynak: İller İdaresi Verileri

4.9.4 Terörün Türkiye Dış Ticaretine Etkileri

Cumhuriyet'in ilanından itibaren 1980'li yıllara kadar Türkiye'de ithal ikameci politikalar uygulanmıştır. Bu politikalara uygun olarak planlı kalkınma dönemleri ile ülkenin kalkınması hızlandırılmıştır. 1973-1974 petrol şokları Batı'da görülen enflasyon, dış ticaret hadlerinin bozulmasına, ödemeler dengesinde açıklara neden olmuştur. Uygulanan sabit ancak ayarlanabilir kur politikaları, TL'nin aşırı değerlenmesini durduramamıştır. Bu dengenin sağlanması için ithalat, bütün araçlar kullanılıp kısıtlanarak baskı altına alınmış, döviz kontrolleri sıkılaştırılmış, ihracata ağırlık veren politikalar ihmal edilmiş, Türkiye dünyaya kapalı bir ekonomik model hali almıştır. 1980 ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte, bu tarihe dek yürütülen politikalar tamamıyla terk edilmiş, ithal ikameye dayanan sanayileşme yerine dışa açık ve liberal politikalar uygulanmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin gerekleri sağlanmaya çalışılarak, ithalat ve döviz kontrollerine son verilmiş, ihracatı teşvik eden politikalar tercih edilmiştir.¹⁸⁴

Terör olaylarının toplumda ortaya çıkardığı gerginlik ve baskı ortamı, alışveriş, turizm, ulaşım gibi faktörleri etkileyerek ülkenin tüketim ve üretim alışkanlıklarını ve dış ticaret politikalarını değiştirmektedir. Örnek olarak Kuzey Irak'tan Türkiye'ye petrol sevkiyatı yapan Irak-Türkiye boru hattının Irak tarafında kalan bölümü devamlı olarak saldırılara maruz kalmakta ve petrol akışı sekteye uğramaktadır. Yapılan saldırılar sonucunda Irak'tan Türkiye'ye gönderilen petrol miktarı neredeyse yarı yarıya düşmüş ve Irak'ın o dönemlerde ihraç ettiği petrol miktarı 300-350 bin varile kadar düşmüştür. Terör olayları sonucu 350 bin varil petrolün ihraç edilememesi Irak için günlük 35 milyon dolar kayıp ortaya çıkarmaktadır.

Terör olaylarının Dış ticaret üzerindeki etkileri zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir. Bunu yanında terör olayları ve çatışma ortamı ticaret faaliyetlerine ek maliyetler yüklemektedir.

---

¹⁸⁴ Rıdvan Karluk, *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

Türkiye’de yaşanan terör olaylarının dış ticaret üzerindeki etkilerini incelemek için yıllara göre terör olayları sayısı ve dış ticaret hacmi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-21: Terör Olayı Sayısı ve Dış Ticaret Hacmi

Yıllar	Terör olayı sayısı	Dış ticaret hacmi (Bin \$)
1980	95	10 819 486
1981	8	13 636 308
1982	5	14 588 639
1983	5	14 962 836
1984	19	17 890 636
1985	2	19 301 386
1986	7	18 561 497
1987	43	24 347 856
1988	42	25 997 422
1989	114	27 416 835
1990	195	35 261 413
1991	293	34 640 476
1992	514	37 585 684
1993	-	44 773 436
1994	300	41 375 891
1995	133	57 346 052
1996	54	66 851 107
1997	44	74 819 792
1998	23	72 895 344
1999	109	67 258 497
2000	35	82 277 727
2001	19	72 733 299
2002	5	87 612 886
2003	19	116 592 528
2004	27	160 706 919
2005	41	190 250 559
2006	40	225 110 850
2007	29	277 334 464
2008	32	333 990 770
2009	13	243 071 034
2010	20	299 427 551
2011	51	375 748 545
2012	189	389 006 877
2013	42	403 463 887
2014	94	399 787 275
2015	417	351 073 230
2016	540	341 147 819
2017	178	390 792 592

Kaynak: Global Terrorism Index, Tük

Terör olaylarının sayısı ve dış ticaret hacmi incelendiğinde özellikle dış ticaret hacminin belirgin bir şekilde düştüğü yıllarda terör olaylarının artış gösterdiği söylenebilir. 1990 yılında terör olaylarının artmasıyla bir sonraki yıl olan 1991 yılında dış ticaret hacminde düşüş gözlemlenmiştir. 1993 yılında terör olaylarının bitme

noktasına gelmesi ile daha önceki yıllarda gözlemlenmeyen bir artış yaşanmıştır. Ancak bir sonraki yılda terör olaylarının tekrar yoğunlaşması ile birlikte dış ticaret hacminin düşüşe geçtiği gözlemlenmektedir. Yine terör olaylarının yoğun yaşandığı 2009, 2015 ve 2016 yıllarında dış ticaret hacminin daraldığı görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda terör olayları ile dış ticaret hacmi arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

Suriye’de yaşanan iç karışıklık ve devamında Türkiye ile yaşanan kriz iki ülke arasındaki ticareti bitirme noktasına getirmiştir. Krizin ortaya çıkması ile birlikte iki ülke arasındaki ticaretin hızlı bir düşüşe geçtiği görülmektedir. 2010 Temmuz ayında Hatay’dan Suriye’ye gerçekleşen ihracat rakamı 12.485.507 Dolar’dan, 2011 Temmuz ayında 13.628.098 Dolar’a yükselmişken, 2012 Temmuz ayında 3.333.272 Dolar’a düşmüştür. TÜİK’in hazırladığı verilere göre, özellikle Hatay ilinde, ulaşım ve dış ticaret/ihracat rakamlarında 2008-2011 yılları arasında devamlılık arz eden bir artış yaşandığı ve 2011 yılının yarısından sonra ise ulaşım ve ihracat rakamlarının ciddi bir şekilde düştüğü görülmektedir.

4.9.5 Terörün Türkiye Turizmine Etkileri

Ülke içinde ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmelerin yabancı turist sayısının azalmasına neden olması muhtemeldir. Dolayısıyla bu durum, ülkenin turizm gelirlerini azaltan bir faktör olarak ortaya çıkacaktır. Terör olaylarının, dışarıdan gelecek olan turistler üzerindeki etkisi daha yıkıcı olacaktır.¹⁸⁵

2000 yılı Türkiye ekonomisinin hem canlandığı hem de çöküşe geçtiği bir dönem olarak görülmekteydi. Marmara depremi sonrası Türkiye’nin dış politikasında olumlu gelişmeler yaşanmış ve “ güçlü ekonomiye geçiş ve ekonomi programı” adı altında yapısal reformlara yer verilmiştir. Reformların gerçekleştirilmesi sonucunda ve hükümetteki istikrar sonucunda dolaylı olarak turizm sektörü de bir ivme yakalamıştır.

¹⁸⁵ Konstantinos Drakos & M.Ali Kutan; (2003), “Regional Effects of Terrorism on Tourism: Evidence From Three Mediterranean Countries”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 47, No. 5, pp. 621-641

Tablo-22:Türkiye'ye Gelen Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Kişi Sayısı	Yabancı Turistlerden Elde Edilen Turizm Gelirleri (1000 Dolar)	Artış Oranı (%)
1997	9.689.004	-	13
1998	9.752.697	-	1
1999	7.487.285	-	-23
2000	10.428.153	-	39
2001	11.618.969	7.386.246	11
2002	13.256.028	9.235.506	14
2003	14.029.558	10.141.116	6
2004	17.516.908	13.061.118	25
2005	21.124.886	15.725.813	21
2006	19.819.833	13.918.757	-6
2007	23.340.911	15.936.347	18
2008	26.336.677	19.612.296	13
2009	27.077.114	19.063.702	3
2010	28.632.204	19.110.003	6
2011	31.456.076	22.222.454	10
2012	31.782.832	22.410.365	1
2013	34.910.098	25.322.291	10
2014	33.059.187	27.778.026	-5
2015	36.837.900	25.438.923	11

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Merkez Bankası, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo-21'de yer alan Türkiye turizminin son 15-20 yıllık verileri incelendiğinde 1997 yılındaki turist sayısının önceki yıla göre %13 artışından sonra 1998 ve 1999 yıllarında turist sayıları keskin bir şekilde düşüşe geçmiştir. Bu sert düşüşün en önemli nedeni o yıllarda yaşanan terör olaylarının artması ve batı kamuoyunda Türkiye imajına ilişkin karama kampanyalarının desteklenmesi olarak görülmektedir. Söz konusu karalama kampanyaları sonucu Türkiye'de tatil yapmayı planlayan ülke vatandaşlarının, örneğin Almanya'nın yaklaşık %40-50, Fransa'nın %25, Belçika'nın %30 civarında vatandaşı rezervasyonlarını iptal etmiştir. Ayrıca terör olaylarının etkisi dışında 1999 en çok turist çeken bölgelerden biri olan Marmara bölgesinde yaşanan deprem sonucu ülke ekonomisinde birçok sektörün maliyeti artmış ve turizm sektörü bu afetten olumsuz etkilenmiştir.

Tablo-23: 1990 - 2012 Yıllarında Turistlere Yönelik Düzenlenen Saldırıları

Tarih	Yer	Failler	Olay
09.04.1991	İstanbul	-	Yunan tur otobüsüne yönelik gerçekleştirilen ve 35 kişinin ölümüyle sonuçlanan silahlı saldırı
12.09.1991	İğdır	PKK	Otomatik silahlı PKK terör örgütü mensuplarının 2 ABD vatandaşını yaklaşık 3 saat süreyle alıkoyması
02.08.1992	Bitlis	PKK	Otomatik silahlı PKK terör örgütü mensuplarının 13 Alman vatandaşını alıkoyması
29.06.1994	Marmaris	-	İngiliz turist John Kettel'in öldürülmesi
21.04.1995	İstanbul	-	Turistik lokasyonda 1 kişinin ölümüyle sonuçlanan bomba yüklü bir aracın infilak etmesi
21.05.1995	Alanya	-	Rus ve Hollandalı 1 bayan turistin yaralanması ve 2 bayan turistin ölümüyle sonuçlanan alıkoyma eylemi
13.07.1995	Siirt	PKK	1 Japon turistin kaçırılması ve 5 gün süreyle alıkonulması
14.07.1995	İstanbul	SKG ²	31 kişinin 1 gün boyunca alıkonulması eylemi
27.08.1995	İstanbul	KİB ³	Turistik bölgede 2 kişinin ölümü, 30 kişinin yaralanması ile sonuçlanan bombalı eylem
10.04.1998	İstanbul	PKK	Sultanahmet Meydanı'na bomba atılması neticesinde 2 Hintli, 1 Yeni Zelandalı turistin ve 6 Türk vatandaşının yaralanması
10.09.2001	Taksim	DHKP/C	1 kadın canlı bombanın kendisini infilak ettirmesi neticesinde 2 polis memurunun hayatını kaybetmesi ve 11'i polis olmak üzere 16 kişinin yaralanması
10.07.2005	Çeşme	TAK ⁴	Çeşme'de sahil beldesinde meydana gelen ve en az 20 sivil vatandaşın yaralanmasıyla sonuçlanan bombalı eylem
16.07.2005	Kuşadası	-	5 kişinin ölümü 13 kişinin yaralanması ile sonuçlanan ve TAK'ın üstlendiği; fakat doğruluğunun teyit edilemediği otobüse gizlenen bombanın infilak etmesi
24.07.2005	İstanbul	-	Galata Köprüsü altındaki bir restoranda, bomba patlaması neticesinde 3 kişinin yaralanması
02.08.2005	Antalya	-	4 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan çöp kutusuna yerleştirilmiş ses bombasının patlaması
06.02.2012	Diyarbakır	PKK	Yolcu otobüsünün durdurulması ve bir İngiliz turistin kaçırılması

Kaynak: Global Terrorism Index, 24.11.2018

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak ciddi boyutlarda dış ticaret açığı vermekte ve bu açıktan dolayı doğan döviz ihtiyacının önemli bir bölümünü turizm sektörü karşılamaktadır. Son dönemlerde Türkiye'nin uluslararası ilişkileri gözden geçirildiğinde Rusya ile olan ticaretin önemli bir kaleminin turizm oluşturmaktadır. Almanya'dan sonra Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülke Rusya'dır. Ancak son dönemlerde Rus uçağının düşürülmesi ve Rusya dış işleri bakanının "terör nedeniyle Türkiye'ye gitmeyin" uyarısından dolayı Rusya'dan gelen turist sayısında önemli

derecede düşüş olmuş ve Türkiye'nin cari açığı etkilenmiştir. 2015 yılı incelendiğinde bir önceki yıla göre %9,3'lük bir düşüş yaşanmıştır.

Özellikle Alman ve Rus turistlerin tercih ettikleri Türkiye, 2015 yılında yaşanan siyasi kriz ve terör olaylarından olumsuz etkilenmiştir. Turist hareketleri üzerinde büyük öneme sahip olan güvenlik kaygısı bu durumu açıklamaktadır. Türkiye'ye dışardan en çok turist gönderen ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Genel olarak Alman turist sayısı yıllar içinde artış göstermiştir. Ancak 2016 yılında Almanya'dan 6 milyon turist beklenirken, yaşanan terör saldırılarından dolayı Alman turist sayısı beklentileri karşılayamamıştır.

Terör olayları ve Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrası, turizm sektörü darboğaza girmiştir. Turizm sektöründe Türkiye'nin yatak kapasitesini 1,1 milyona çıkarması, devam eden 40 bin yataklık yatırımlar ve 1 milyonun üzerinde sigortalı çalışanın olması turizm sektörünün Türkiye için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. 2015 yılında yaşanan birçok olumsuzluğa rağmen yaklaşık 36,2 milyon turist ve %1,6'lık bir kayıpla sezonu kapatan turizm sektörü, TÜRSAB tarafından hazırlanan hasar tespit raporu ile çözüm önerileri için mevcut hükümet ile görüşmelerde bulunmuştur.

TÜRSAB tarafından hazırlanan 2016 yılı turizm sektörünün hasar tespiti raporu ve mevcut hükümete yollanan çözüm önerileri mektubunda aşağıdaki konulara değinilmiştir (TÜRSAB, 2016):

- 2015'te Türkiye'ye gelen turist sayısında %1,6'lık düşüş yaşandığı, dolayısıyla turizm, 32 milyar dolar seviyesinin altına gerilediği belirtilmektedir. En çok düşüşün, Rus turist destinasyonlarında yaşandığı, yabancıların 2015 yılında kartla yaptığı konaklamalarda, harcamaları dolar bazında % 6 gerilediği tespit edilmiştir.
- Dünyada, 2015'te uluslararası turist sayısında, rekor kırıldığı, turistlerin, kur volatilitesi ve güvenlik kaygısıyla gelişmiş ülkeleri tercih ettikleri belirtilmiştir.
- 2016 yılı için hedef, Rusya'nın açığını kapatacak yeni destinasyonlar ve daha çok harcama yapacak turist çekmek olmalıdır. Dolayısıyla, ABD'den

1 milyon, Latin Amerika'dan 500 bin turist hedeflenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

- Yerli turisti hareketlendirmek için, etkili erken rezervasyon kampanyaları amaçlanmalıdır.
- Tüm turizm hizmetlerinde KDV oranı %8'e düşürülüp, SGK primlerinde 2016 yılına özel indirim sağlanmalıdır.
- Vergi ödemelerinde 1 yıl erteleme sağlanmalıdır.

TÜRSAB ve diğer turizm örgütlerinin çözüm önerileri doğrultusunda, mevcut hükümet tarafından hazırlanan 2016 Yılı Turizm Eylem Planı aşağıdaki gibidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016):

- Tüm dünyadan Türkiye'ye turist getiren A Grubu Seyahat Acentalarına uçuş başına destek verilmesi hükümete bağlanmıştır. Buna göre, 1 Nisan-31 Mayıs 2016 tarihleri arasında, tüm ülkelerden turist getiren A Grubu Seyahat Acentalarına uçuş başına 6 bin dolar verilecektir
- Türkiye'ye turist getiren A Grubu Seyahat Acentalarına kredi garanti fonu teminatı ile kredi kullanma imkânı sağlanacaktır. Önceki yıl, bu destekten yararlanacak firmalara için turist getirecek ülke sayısı 13 olarak belirlenmişken, 2016'da bu destek sayısı 26 ülkeye çıkacaktır. Böylece, Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Türkmenistan, Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsviçre, Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Norveç ve Romanya'dan kendi kredi başvuru tarihinden bir önceki yıl en az 400 bin turist getiren A Grubu Seyahat Acentalarına kredi garanti fonu kefalet desteğiyle 100 milyon TL'ye kadar kredi imkânı sağlanacaktır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli deniz turizmi tesisleri, Ekonomi Bakanlığı'nın teşviklerinden faydalanacaktır. Özellikle, yüksek gelir grubuna mensup turistlere hizmet veren deniz turizmi tesisleri yani kurvaziyer limanlar ve yat limanları, rıhtım yerleri bu çerçevede bunlarla ilgili yasal düzenlemeler daha işler hale getirilecektir. Böylece, belgeli deniz turizmi tesisleri, yeni yatırım ve tesis yenileme işlemlerinde

buldukları bölge teşviklerinden tıpkı konaklama tesisleri gibi yararlanacaklardır.

- Bakanlıktan belgeli konaklama ve deniz turizmi tesisleri, ihraca açık kapsamına alınacaktır. Buna göre, konaklama ile deniz turizmi tesislerinden bir önceki yıl 750 bin dolar döviz getirenler bundan sonra ihraca açık sayılacaktır. Daha önce var olan 1 milyon dolar şartı 750 bin dolar olacaktır. Böylece, bu destek kapsamına giren şirketler Eximbank kredilerinden yararlanma, kredi işlemlerinde kolaylık gibi avantajlardan doğrudan istifade edeceklerdir.
- Çevreye duyarlı konaklama tesisi belgeli işletmeler, halen verilmekte olan enerji desteğine ek olarak, su, atık su ve katı atık bedellerinin buldukları bölge itibariyle en düşük tarife uygulanarak aradaki fark hazine tarafından karşılanacaktır.
- Bakanlık belgeli konaklama tesislerinin ecri misil bedellerinin 2016 yılı ödemelerinin ertelenmesi ve takip eden 3 yılda 3 eşit taksitte ödenmesi hususunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Bu konuda, Bakanlık belgeli tesislerden deniz kıyısında bulunanların tesiste kalan turistlerin denize girme ve güneşlenme amaçlı kullandıkları Hazine mülkiyetindeki alanların, kumsal alanın yüz ölçümü üzerinden özellikleri ecri misil bedellerle de uygulanacaktır.

4.9.6 Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Terörün Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri

Geçmiş dönemlerde ve günümüzde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri birçok sorunla yüz yüzedir. Bunlardan en önemlileri terör, istihdam, göç ve eğitim gibi olgulardır. Bu sorunların birbiriyle bağlantılı olmasının yanı sıra en başta önlem alınması gereken sorun terörün bu bölgelerde yoğun olarak faaliyet göstermesidir. Bu bölgelerin gelişmişlik düzeyinin ülkemizin diğer bölgelerine göre daha düşük seviyede olmasının nedeninin belirtilen faktörlerin dışında kaynaklarının doğru kullanılamaması ve coğrafi konumu olduğu söylenebilir. Bu gelişmişlik farkının söz konusu iki bölge için hazırlanan projeler ile kapatılması öngörülmektedir. Bu projeler geliştirilip uygulandıkça işsizliğin azalacağı düşünülmektedir. Bir diğer olgu göç ve ortaya

çıkardığı sorunlar ise teröründe eklenmesi ile zaman içinde büyük bir sorun haline gelmiştir. Zaten bölgenin önemli bir sorunu olan göç, terör olaylarının artması ile paralel olarak artmaya başlamıştır. Terör olaylarının söz konusu bu iki bölgenin göç ve eğitim durumuna etkileri aşağıdaki tabloda incelenebilir.

Tablo-24: Terör Olayları Sayısı, Göç ve Okuma Yazma Oranı Artış Yüzdesi

Yıllar	Terör Olayı Sayısı	Göç (Bin)	Okuma Yazma Oranı Artış Yüzdesi(%)
2008	22	433459	-
2009	5	385992	1.41
2010	13	394532	3.29
2011	35	448451	1.67
2012	149	425137	0.94
2013	26	434623	0.40
2014	81	470024	0.18
2015	354	506730	0.15
2016	446	480098	0.48
2017	147	470664	0.79

Kaynak: Global Terrorism Index, Tük

Tablo-23 terör olaylarının yoğun yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin illerindeki vatandaşların diğer illere yaptıkları göçü ve yıllar itibariyle gerçekleşen terör olaylarının sayılarını vermektedir. Tablo ya göre terör olaylarının arttığı yıllarda göç hareketlerinde artış olduğu görülmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında terör olaylarının artması ile göç miktarı önemli derecede artmıştır. Bu duruma göre terör olayları ile göç arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yine terör olaylarının arttığı yıllarda okuma yazma oranının artış hızındaki düşüşü de tabloda gözlemlemek mümkündür.

Terör olaylarının yaşanmasından dolayı köyler boşaltılmak zorunda kalmış ve buna bağlı olarak göç olgusu önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu bölgelerde yaşayan insanların bir kısmı terör örgütlerin baskısı ile bir kısmı ise terörle mücadele yürüten

güvenlik güçlerinin talimatı ile köylerini bırakarak, il ve ilçe merkezlerine taşınmak durumunda kalmıştır. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi Verilerine göre, köyden kente göç etmeye zorlanan hane sayısı 62.448, göç etmek zorunda kalan insan sayısı ise 386.360'tır.¹⁸⁶

Terör olaylarının en çok etkilediği alanlardan biride dış ticarettir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin ihracata olan katkısı, bu bölgelerde yaşanan terör olayları nedeniyle zaman zaman olumsuz olarak etkilenmiştir. Aşağıdaki tabloda terör olaylarının sayısına ve bu bölgelerin ihracat rakamlarına bakılarak terörün dış ticaret üzerindeki etkisi görülebilir.

Tablo-25: Terör Olayları Sayısı ve İhracat Rakamları

Yıllar	Terör Olayı Sayısı	İhracat(1000 \$)
2002	-	825286
2003	3	1171092
2004	10	1809112
2005	28	2241394
2006	16	2835216
2007	19	3910133
2008	22	5093121
2009	5	5285329
2010	13	6072969
2011	35	7849386
2012	149	8989130
2013	26	10504065
2014	81	10456890
2015	354	9731426
2016	446	9403514
2017	147	9443199

Kaynak: Global Terrorism Index, Tük

Tablo-24'de terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı Doğu ve Güneydoğu illerinde 2002-2017 yıllarını kapsayan terör olaylarının sayısı ve bu illerin ihracat miktarı verilmiştir. Tabloya göre bu illerin ihracat miktarı yıllar içerisinde genel olarak artmıştır. Ancak terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı 2015-2016 yıllarında ihracat miktarının düştüğü görülebilmektedir. 2017 yılında terör olaylarının azalması ile ihracat miktarının tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu durum göz önünde

¹⁸⁶ Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, *Cilt: 4 (1)*

bulundurulduğunda terör olayları ve ihracat miktarı arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Güvenlik konusunda yaşanabilecek en küçük sorun, ticaret planlarını etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı bölgelerden diğer bölgelere yapılan nakliyatın maliyeti güvenlik problemlerinin artması ile paralel olarak artacaktır. Aynı zamanda sigorta primlerini de yükseltecektir.

Saldırıya uğrayan enerji kaynaklarından ham madde sağlayan işletmelerin üretimlerini durdurması veya ham maddeleri yüksel fiyatlarla elde etmesi oluşan zararın katlanarak artması anlamına gelmektedir. PKK terör örgütünün ülkemizde daha önce bu tür eylemleri sık sık yaptığı görülmüştür.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesine Yönelik Kurulan Alt Komisyon'un Ocak 2013 tarihli Taslak Raporuna göre, terör örgütü PKK tarafından uygulanan bir yöntemin de halkın geçim kaynaklarını yok ederek örgüte mahkûm etme olduğu vurgulanmıştır.¹⁸⁷

Terör olaylarının Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde en çok zarar verdiği faaliyetlerden biride tarım ve hayvancılık sektörüdür. Söz konusu bölgelerin en önemli geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık gelmektedir. Terör örgütlerinin bu bölgelerde yoğun olarak eylem yapmasının sonucunda yerleşkeler ve köyler güvenlik amacıyla boşaltılmak zorunda kalmıştır. Köylülerin en önemli geçim kaynakları olan tarım arazileri atıl durumda kalmaktadır. Terör örgütlerinin Doğu ve Güneydoğuda tarıma verdiği zararı daha açık bir şekilde incelemek için yıllara göre terör olaylarının sayısını ve ekilen arazi miktarını karşılaştırmak bu konu hakkında yorum yapabilmemizi sağlayacaktır.

---

¹⁸⁷ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesine Yönelik Kurulan Alt Komisyonu Taslak Raporu, 2013, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/index.htm>, Erişim Tarihi: 29/11/2018.

Tablo-26: Terör Olayı Sayısı ve İşlenen Tarım Arazisi Miktarı(hektar)

Yıllar	Terör Olayı Sayısı	İşlenen Tarım Arazisi(hektar)
1995	25	4290316
1996	18	4391497
1997	15	4473670
1998	7	4553405
1999	34	4541843
2000	4	4425454
2001	1	4508027
2002	-	4753050
2003	3	4510492
2004	10	4670177
2005	28	4676806
2006	16	4565102
2007	19	4466251
2008	22	4346901
2009	5	4277096
2010	13	4309854
2011	35	4081939
2012	149	4093553
2013	26	4154393
2014	81	4145103
2015	354	4110951
2016	446	3971486
2017	147	4019178

Kaynak: Global Terrorism Index, Tük

Tablo-25’de yıllar içinde işlenen tarım arazilerinin miktarı incelendiğinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terör olaylarının hiç yaşanmadığı 2002 yılında işlenen tarım arazisi miktarı en yüksek noktaya çıkmıştır. Ancak terör olaylarının 2003 yılında tekrar başlamasıyla söz konusu bölgelerde işlenen tarım arazisi miktarı düşüşe geçmiştir. Terör olaylarının en yoğun olduğu 2015-2016 yıllarında ise işlenen tarım arazisi miktarı en düşük seviyeye gelmiştir. Bu duruma göre terör olayları ile işlenen tarım arazisi miktarı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan terör, devletlere ve toplumlara karşı kullanılan, bir çeşit şiddet biçimidir. Terör eylemleri dünyanın neresinde yapılırsa yapılsın, toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bundan dolayı terör günümüzün en önemli sorunlarından birisidir. Bu sorunun belirlenmesi ve çözüm üretilmesi için birçok çalışma yapılmıştır. Terör örgütleri ülkeler tarafından veya ideolojik görüşlü gruplar tarafından yönlendirilebilmekte ve eylem yapması için finanse edilebilmektedir. Bunun nedeni terör örgütlerinin, hedef ülkeler üzerindeki isteklerin, kabul ettirmek için kullanılan bir araç olmasıdır.

Zaman içerisinde her yönüyle küresel bir nitelik kazanan terör, artık belli bir bölgeyi değil tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesi ile medya üzerinden terör eylemlerinin yankıları tüm dünyada hissedilmektedir. Bu durum terör örgütlerinin hedeflerine ulaşmasını daha kolay hale getirmektedir.

Terör örgütlerinin ortadan kaldırılmasının önünde birçok engel vardır. Bu engellerden belki de en önemlisi dünya genelinde terör suçunun ortak bir tanımının yapılamamasıdır. Bir ülkenin terör örgütü olarak tanımladığı yapıyı, başka bir ülke özgürlük savaşçısı olarak tanımlayabilir. Tanım konusunda yaşanan bu boşluktan dolayı, bazı ülkeler veya ideolojik gruplar terör olgusunu kendi çıkarları için kullanabilmektedir. Menfaatleri uğruna terörü kullanan, grup ve devletlerin önüne geçmek adına terörün uluslararası hukukta tanımının net bir şekilde yapılması önem arz etmektedir.

Terör olaylarının birçok sosyal ve siyasal etkilerinin dışında belki de en çok zarar verdiği alanlardan biride ekonomidir. Terör eylemleri hem küresel boyutta hem de yerel boyutta birçok ekonomik sonuç doğurmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda da ortaya çıkan sonuçlara göre terör eylemleri turizm, yatırım, göç ve tarım gibi kanallarla ekonomilere ağır darbeler vurmaktadır. Terör eylemlerinin ekonomilere verdiği zararlar finansal olarak milyon dolarla ölçülmektedir. Eylemler sonucu oluşan tahribatın ve güvenlik önemlerinin oluşturduğu maliyet ülke ekonomileri için ağır bir yük olmaktadır.

Terör olayları sonucunda ülkede güven ortamının zedelenmesinden dolayı en çok etkilenen sektörlerin başında turizm gelmektedir. Terör örgütleri eylemlerini genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gerçekleştirmiştir. Ancak ülkemizin diğer kesimlerinde de eylem gerçekleştirmeleri sonucu yabancı turist sayısında önemli düşüşler görülmüştür.

Yine terör örgütlerinin eylemleri sonucu Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde göç artmış. Buna bağlı olarak tarım ve hayvancılık sektörü önemli derecede gerilemiştir. İşlenen tarım arazileri azalmış, köyler ve meralar boşaltıldığı için hayvancılık sektörü beklenen verime ulaşamamıştır. Bu bölgelerden batıya göçen insanların istihdam edilmemesi de ayrıca işsizliği artıran sebepler arasında gösterilebilir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör olaylarından dolayı resmi rakamlara göre 400.000 kişi göç etmek zorunda kalmış sivil toplum kuruluşlarının araştırmalarına göre 1,5 ila 3 milyon arasında insan bu durumdan etkilenmiştir. PKK terör örgütünün daha çok kırsal alanda barınması ve bu bölgeler faaliyet göstermesinden dolayı 1990'lı yıllarda bu bölgelerde göç daha fazla yaşanmıştır.

Terör ile mücadele kapsamında terör örgütlerinin finans kaynaklarının tespit edilmesi önemlidir. Terör örgütlerinin finans kaynağı elde etme yöntemleri genel olarak birbirine benzemektedir. Ancak terör örgütlerinin faaliyet gösterdikleri bölge ve ulaşmaya çalıştıkları hedefe göre bu durum değişmektedir.

Ülkemizde faaliyet gösteren PKK terör örgütü ile verilen mücadelenin amacı bu terör örgütünün tamamen yok edilmesidir. Bu bağlamda PKK terör örgütünün finans kaynaklarının tespit edilerek, kurutulması bu örgütün yok edilmesi için önemlidir.

Türkiye terörün finansmanı ile hukuki mücadelede son dönemlerde önemli yol kat etmiştir. Ancak PKK terör örgütünün yasa dışı gelir kaynakları, yasal görünümlü gelir kaynakları ve dışardan aldığı desteğin tespit edilerek, bu kaynakların kesilmesi örgüt ile mücadelede oldukça önemlidir. Özellikle Avrupa'dan aldığı desteğin yanında Suriye ve Irak'tan aldığı destek kesilmelidir. Söz konusu terör örgütünün kampları ve yönetici kadrosu halen Irak'ın kuzeyinde bulunmaktadır. BM Güvenlik Konseyinin yaptırımlarına rağmen örgüt Irak'ın kuzeyinde varlığına devam ederek ülkemiz için

tehdit oluşturmaya devam etmektedir. PKK terör örgütünün en önemli gelir kaynağı kaçakçılıktır. Ülkemizde gerçekleştirilen hemen hemen bütün kaçakçılık faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin bir kısmı PKK terör örgütüne aktarılmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetlerinin tümü ile mücadele etmek yine bu örgütün yok edilmesinde önemli olacaktır.

Ülkemizde terör ile mücadele kapsamında uluslararası iş birliği ve yasalar esas alınmalıdır. Bu mücadele sadece güvenlik konusuyla ele alınmamalı, siyasal, sosyal ve ekonomik boyutları da incelenmelidir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı temel esaslar etrafında oluşturulacak bir vatandaşlık bilinci ile teröre karşı topyekûn bir mücadele yürütülmelidir. İnsan haklarına gereken saygı gösterilmelidir. Çünkü terör insan haklarına karşı işlenen en büyük suçlardan birisidir.

Terör ile mücadele kapsamında alınabilecek bazı önlemler şu şekilde sıralanabilir:

- Uluslararası düzeyde iş birliği yapılmalıdır.
- Terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı, ulusal ve yerel yönetimler güvenlik önlemlerini artırmalıdır.
- Halk güvenlik güçleri tarafından teröre karşı bilgilendirilmelidir.
- Yapılan terör eylemleri sonrası zarar gören ekonomik birimler devlet tarafından teşvik edilerek ekonomi tekrar canlandırılmalıdır.
- Terör eylemleri sonucunda olumsuz etkilenen bölge halkının göç ettiği bölgelerden geri dönmesi için teşvikler uygulanarak tarım ve hayvancılık sektörü verimli hale getirilmelidir.
- Yine terörün beslendiği kaynaklardan biri olan eğitimsizlik konusuna el atılarak bilinçli nesil yetiştirilmelidir.
- Terör eylemlerinin yoğun olarak gerçekleştiği bölgelere yapılan yatırımlar artırılmalı ve bölge halkı bu yatırımlar konusunda bilgilendirilmelidir.
- Terör örgütleri ile bölgede yaşayan halkı birbirinden ayıran politikalar artırılmalıdır.

- Terör ile mücadelede önemi büyük olan istihbarat teşkilatı geliştirilmelidir.
- PKK terör örgütünün gösterilerde kadın ve çocukları kullanmasıyla ilgili tuzaklara düşülmemelidir.
- Kent merkezlerinde terör eylemlerinin olası etkilerini azaltacak kentsel tasarım projelerine ağırlık verilmelidir.
- Kent merkezlerinde terör eylemlerinin gerçekleştirilebileceği kamu binaları kolay ulaşılamayacak şekilde düzenlenmelidir.

Terör konusunda daha fazla araştırma ve çalışma yapılması terör ile etkili mücadele edilmesi konusunda yardımcı olacaktır. Ülkemizin terör nedeni ile yaşadığı, sosyal olumsuzluklar ve ekonomik kayıpları daha detaylı incelenerek kamuoyuna sunulması terör ile mücadelede destek sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadie**, Alberto & **Gardeazabal**, Javier, “The Economic Costs Of Conflict A Case Study Of The Basque Country”, *American Economic Review*, 2003, s.113-132.
- Açıklalın**, Serpil, “Terör’ün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği”, *USAK Raporları*, No:10-1, Ankara, 2010, s.1-20
- Adams**, James, *The Financing of Terror*, Simon & Shuster, New York, 1986.
- Ağırman**, Ensar & **Özcan**, Muhammet & **Yılmaz**, Ömer “Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* 2014 , 8(2), s.99-117.
- Ahmed**, M. & A.M. **Anwar** , “The Nexus between Terrorism, Infrastructure and Tourism Industry in Pakistan” *International Journal of Economics and Empirical Research*, 4(1), 2016,s.25-31.
- Akın**, Engin, *Anayasa Mahkemesi - Yargıtay Kararları ve Uluslararası Hukuk Metinleri Çerçevesinde Terör ve Terörün Finansmanı Suçu*, Ankara, Adalet Basım Yayım, 2009.
- Akıncı**, M. G.Y. **Akıncı** & **Ö. Yılmaz**, “Terörizmin Doğrudan ve Dolaylı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Dış Yatırımlar Ne Kadar Telafi Edici?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 2015, s.1-33.
- Alkan**, Necati, *Gençlik ve Terörizm*, Emniyet Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002.
- Alkan**, Necati, *Gençlik ve Terörizm*, TEMÜH Daire Başkanlığı yayınları No:9, Ankara, 2000, s.29
- Altay**, H., **Ekinci**, A., & **Peçe**, M., Ortadoğu’da terörün ekonomik etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 2013, s.267-288.
- Arin**, K.Peren. & Ciferri, **Davide** & **Spagnolo**, Nicola , “The Price of Terror: The Effects of Terrorism on Stock Market Returns and Volatility”, *Economic Letters*, 2008, 101, s.164-167.
- Atik**, Selda. "Terör Ekonomisi", H. Çakmak ve T. Altunok (Ed.), *Terörizmin Finansmanı ve Ekonomisi*, Ankara, Barış Platin Kitap, 2008,
- Aurangzeb**, Dr. & **Dilawer**, Tasfaura, “Impact of Terrorism on Stock Returns: Evidence From Pakistan”, *Universal Journal of Management and Social Sciences*, 2012, 2(8),s.1-23.

- Aydın**, Nurullah, *Küresel Terör, Terörizm*, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2009.
- Aykın**, Hasan, & **Sözmen**, Kevser, *Terörün Finansmanı*, Ankara, Masak Yayını, 2008.
- Bal**, İhsan, *Terörizm*, Ankara, USAK/Güvenlik Dizisi, 2006.
- Barth**, James R. & **Li**, Tong & **McCarthy**, Don, & **Phumiwasana**, Triphon., **Yago**, Glenn., *Economic Impacts of Global Terrorism: From Mucih to Bali*, 2006.
- Baybaş**, Şükrü, *Türkiye'deki Terör ve Terörle Mücadele Yöntemleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.
- Bilal**, Ahmet B. & **Talip**, Noraini B. & **Hag**, Inam & M.N. **Kahan** & T. **Islam**, "How Terrorism and Macroeconomic Factors Impact on Returns: A Case Study of Karachi Stock Exchange", *World Applied Sciences Journal*, 2012, 19(11), 1575-1584
- Blomberg**, Brock. S. & **Hess**, Gregory D. & **Weerapana**, Akila, "Economic Conditions And Terrorism", *European Journal of Political Economy*, 2004, s.463-478.
- Brempong**, Kwabena Gyimah; "Defense Spending and Economic Growth in Sub- Saharan Africa: An Econometric Investigation" **Journal of Peace Research**, Vol 26, No1, 1989.
- Bruck**, Tilman & **Wickstrom**, Bengt. "The Economic Consequences of Terror: A Brief Survey", HiCN Working Paper, *School of Social Sciences and Cultural Studies University of Sussex*, 2004, s.3.
- Brumm**, J. Harold; "Military spending, government disarray and economic growth: a cross-country empirical analysis". **Journal of Macroeconomics** no 19, yıl 4, 1997.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1986, s. 1144
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.S, Librairie Larousse, 1986. s. 9049.
- Blind**, M. Arnaud & Chailand, **Gerard**, "The History of Terrorism", Londra, *Universty of California Press*, 2007
- Cappelen**, Adne; **Gleditsch** Nils Petter, **Bjerkholt** Olav "Military Spending and Economic Growth in the OECD Countries", **Journal of Peace Research**, Vol.21, No.4,1984.

- Caruso, R. & F. Schneider**, “The Socio-Economic Determinants of Terrorism and Political Violence in Western Europe”, *European Journal of Political Economy*, 27(1), 2011, s.27-49.
- Caşın**, Mesut Hakkı, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.
- Chan**, Steve “Military Expenditures and Economic Performance”, U.S. A.C.D.A., *World Military Expenditures and Arms Transfer*, 1987, s.34.
- Chen**, Andrew H. & **Siems**, Thomas F., “The Effects of Terrorism on Global Capital Markets”, *European Journal of Political Economy*, 2004, 20, 349-366
- Chesney**, Marc & Reshetar, **Ganna** & M. Karaman (2011), “The Impact of Terrorism on Financial Markets: An Empirical Study”, *Journal of Banking & Finance*, 35, 253-267.
- Christofis**, N. & C. Kollias & S. Papadamou & A. Stagiannis, “Terrorism and Capital Markets: The Effects of the Istanbul Bombings”, Economics of Security Working Paper Series, 2010, 31, 1-16.
- Çaglar**, Ali, “Türkiye’deki Terör Örgütlerinin Yapısal Özellikleri”, *Strateji Dergisi*, Ankara, Sayı. 9, 1995, s.124.
- Çakmak**, H. ve M. Kurum. "Terörizmin Finansman Boyutu ve Terörizmle Mücadeledeki Yeri", Ankara, Barış Platin Kitap, 2008
- Çeken**, Hicran, *Terör Olaylarının Turizme Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- David R. Davis** and **Chan**, Steve “The Security Welfare Relationship : Longitudinal Evidence from Taiwan”, *Journal of Peace Research*, Vol 77, No 1, 1990,.
- Dilmaç**, Sabri, Terörizm sorunu ve Türkiye, E.G.M, .D.B Yayınları 55. Ankara, 1997, s. 65.
- Dilmaç**, Sabri, “Global Tehdit, Terörizm Ve Türkiye Ye Etkisi” , *Polis Dergisi*, Sayı 40, 2004, s.360.
- Donohue**, Laura, ‘ Anti-Terrorist Finance in The Kingdom and United States’’, *Georgetown Universty Law Center*, 2006, s.310
- Drakos**, Kostantinos, “Terrorism Activity, Investor Sentiment, and Stock Returns ”, *Review of Financial Economics*, 2010, 19, 128-135.
- Drakos**, Konstantinos & M.Ali **Kutan**, “Regional Effects of Terrors on Toourism: Evidence From Three Mediterranean Countries”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 47, No.5, pp. 621-641

- Dunne, Paul, Nikolaidou Eftychia, Vougas Dimitrios;** “Defence spending and economic growth: a causal analysis for Greece and Turkey”. **Defence and Peace Economics**, 12/ 5, 2001.
- Emsen, Ö. Selçuk & Değer, M.Kemal.,** “Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (7)*, Antalya, ss. 68-80,2004
- En Yeni Büyük Türkçe Sözlük**, Rafet Zaimler Kitapevi, İstanbul, s. 579.
- Ergin, Emin,** *Savunma sanayi Yatırımları ve Ekonomik Büyüme(Ekonometrik Bir Model)*, Ankara, Savunma sanayi Müsteşarlığı Yayını, 1991.s.38
- Eren Hasan, Vd.,** *Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988,s.1459.
- Europol Police Office,** EU Terrorism Stiuation and Trend Report, TE-SAT 2012, s.9-10
- Esen, Kadir,***Türkiye’de Terörizm ve Terörist Profili*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Essaddam, Naceur. & Karagianis, John M.,** “Terrorism, Country Attributes, and the Volatility of Stock Returns”, *Research in International Business and Finance*, 2014 31, s.87-100.
- FATF** resmi internet sitesi, "Raporlar", 2014 <http://www.fatfgafi.org/countries/s-t/turkey/>.
- Feridun, M.,** “Impact of terrorism on Tourism in Turkey: Emprical Evidence from Turkey”, *Applied Economics*, 43, 2011, s.3349–3354.
- Feridun, M.,** “Imoact of Education and Poverty on Terrorism in Turkey: An Empirical Investigation”, *Applied Research Quality Life*, 11, 2016, s.41-48.
- Frey, Bruno, & Luechinger, Simon, & Stutzer, Alois,** *Calculating Tragedy: Assessing the Costs of Terrorism*, *Journal of Economic Surveys*, 2007, (21).
- Freytag, A. & J. Krüger & D. Meierrieks & F. Schneider,** “The Origins of Terrorism: Cross-Country Estimates of Socio-Economic Determinants of Terrorism”, *European Journal of Political Economy*, 27, 2011, s. 5-16.
- Giray Filiz,** “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 5, sayı 1, 2006.
- Global Terrorism Index**, 24.11.2018 (çevrimiçi)
- Gökbunar, Ramazan ve diğerleri,** *Terör Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

- Graham, Michael. & Ramiah, Vikash**, “Global Terrorism and Adaptive Expectations in Financial Markets: Evidence from Japanese Equity Market”, *Research in International Business and Finance*,2012, 26: s.97-119.
- Güçlü İdris**, “Ülkemizde Faaliyet Gösteren Din Eksenli Terör Örgütlerinin Şiddet Anlayışı Üzerine Bir İnceleme”, *Polis Dergisi*, EGM Basımevi Şube Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 247, Ankara, Temmuz-Ağustos-Eylül ,2005, sayı,45, s. 115.
- Gürses, Emin** (1997), *Ayrılkçı Terörün Anatomisi/Ira-Eta-PKK*, 2.Baskı İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Güvenek, B. & V. Alptekin**, “Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17(1), 2015, s.21-38.
- Hafizoğlu, Dinçer**, “Terörist Grupların Örgütlenmesi ve Yönetimi”, içinde, Ü. Özdağ ve O.M. Öztürk, *Terörizm İncelemeleri*, Ankara: ASAM,2000, s.29.
- <http://www.toros.com>, Erişim Tarihi: 30.11.2018
- Hoffman, Bruce**. *Inside Terrorism*, New York, Colombia University, 2006.
- Parlatır İsmail, Hamza Zülfikar, Nevzat Gözaydın**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 603, *Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 2*, Ankara, Türk Tarih
- İşeri, Reyhan**, Türkiye'de Etnik Terör: Asala ve Pkk Örneği, Ankara, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- İçli, Tülin**, “Terörizmin Sosyal Yapıya Etkileri”, *TCMB Yayınları*, 2009.
- Jenkins, Philip**, *Images of Terror*, New York, Walter de Gruyter, 2003, 1994, s. 752.
- Johnston, R. Barry & Nedelescu, Oana M.**, “The impact of terrorism on financial markets”, *Journal of Financial Crime*, 2006, 13(1),s.7-25
- Karluk, Rıdvan**, *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.
- Karagöl Erdal**, “Defence Expenditures and External Debt in Turkey”, *Defence and Peace Economics*, vol. 16, no.2, 2005, s. 117–118
- Keles, Rusen & Ünsal, Artun**, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara, Turhan Kitapevi.
- Kuyaksil, Ali**, (2004) “Türkiyede Terör ve Terörün Kaynakları”, *Polis Dergisi*, 1982, Sayı 40.

Kılıç, Zafer, *Küreselleşme İle İvme Kazanan Uluslararası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007.

KOM Daire Başkanlığı Resmi internet sitesi, "Raporlar", 2003-2012
<<http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx>>

Kollias, Christos. & Papadamou, Stephanos & Stagiannis, Apostolos "Terrorism and Capital Markets: The Effects of the Madrid and London Bomb Attacks", *International Review of Economics and Finance*, 2011, 20, s.532-541

Korkmaz Gürol, *Terör ve Medya ilişkileri*, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1999, s. 21-22

Korkmaz Gürol, *Terör ve Medya İlişkileri*, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1999, s. 25.

Korkmaz, Özge & Erer, Deniz & Erer, Elif, "Terör Olaylarının Finansal Piyasalar Üzerine Etkisi", *Sosyoekonomi*, 2017, Vol. 25(31), s.11-30.

Korkusuz, Hakan, "Öğrenci Olaylarının Perde Arkası", *Polis Dergisi*, Sayı 18, Nisan 1999, s.123-137

Kurt, S., & Karagöl, E. T., The Effects of terrorism and defence expenditures on economic growth, 2015.

Kushner, W. Harvey, "Encyclopedia Of Terrorism",
http://books.google.com.tr/books?id=ZOfkAoDb_2IC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summay_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (Erişim Tarihi: 06.12.2017), 2003.

Küçükçaya, Zuhuri; "Türkiye'de Terör ve Terörün Gelişimi", *Polis Dergisi*, Sayı: 34, 2003, s.357-372

Laquer, Walter, "Terörizmin Yorumlanması", Çev., İbrahim Yıldız, Editör: Güzel C. *Silinen Yüzler Karsısında Terör*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002

Laquer, Walter, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York, Oxford University Press, 1999, s. 8.

Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), Faaliyet Raporu, 2012

Mango, Andrew, "Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği", *İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri Kitabı: Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 2008, s.13- 19.

Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, 1986, s.213

- Mutan, Oya, & Topçu, Ayhan** “Türkiye Hisse Senedi Piyasasının 1990-2009 Tarihleri Arasında Yaşanan Beklenmedik Olaylara Tepkisi”, *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*,
<<http://www.spk.gov.tr/yayingoster.aspx?yid=1012&ct=f&action=displayfile>>, 2009, 08.11.2018.
- Napoleoni, Loretta.** "Mali Alanda İşbirliği", *İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri: Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, 2008
- Neumayer, Eric**, “The Impact of Political Violence an tourism: Dynamic Cross-National Estimation”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.48, No.2., 2004.
- Nitsch, Volker & Schumacher, Dieter**, Terrorism and International Trade: An Empirical Investigation, *European Journal of Political Economy*, 2004.
- Orhon, Nezih**, “Terörün Anlamı ve Görselleştirilmiş Terör”, Orhan Gökçe. ve U. Demiray, (Der.), *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Konya, Çizgi Yayınevi, 2004, s.12-20
- Özcan, Mehmet & Serkan Yardımcı**, “Avrupa Birliği Ve Küresel Terörizmle Mücadele”, Editörler: BAL, İ., *Terörizm: Terör, Terörizm Ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, Uşak Yayınları, Ankara, 2006.
- Özçelik, Özer. ve Önder, Hüseyin**, Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi: Ampirik Bir Uygulama. *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (47), 2016.
- Özdemir, T.**, *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Terörizmle Mücadele*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Özeren, Süleyman & Başbüyük, Oğuzhan**, “Kendi Dilinden KCK: Sivil Siyaset mi, Yeniden PKK mı?”, *Terörizm Paradoksu ve Türkiye*, Ankara, Karınca Yayınları, 2011.
- Özsağır, Arif**, “Askeri darbe ve müdahalelerin ekonomik performans üzerine etkisi: Türkiye Örneği”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 12(4), s.759-773, 2013.
- Parida, Y. & P. Bhardwaj & R. Roy**, “Impact of Terrorism on Tourism in India”, *Economics Bulletin*, 35(4), 2015,s.2543-2557.
- Persitz, D.**, “The Economic Effects of Terrorism: Counterfactual Analysis of the Case of Israel”, 2007.

Rand Europe . Businesses Indicate Significant Growth in Fear of Terrorist Attacks, Study Show, 2004.

Schmid,P. Alex. & **Jongman**, Albert,.., *Political Terrorism*, Amsterdam, North Holland, 2005,s.5.

Serçek, G. Z. ve **Serçek**, S. . X, Y ve Z kuşaklarındaki turistlerin destinasyon imaj algılarının karşılaştırılması, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi* 14 (1), 2016, s.6-19.

Sezgin, Selami, “Country Survey X: Defence Spending in Turkey”, **Defence and Peace Economics**, Vol 8/3, 1997.

Sezgin, Selami, “Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi”, *Stradigma Aylık Strateji ve Analiz Dergisi*, Mayıs 2003

Sezgin, Selami & **Yıldırım**, Jülide, , “The Demand for Turkish Defence Expenditure”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 13, No: 2. 121–128, 2002

Sezgin, Şennur, & **Gündüz**, Necmi & **Sezgin**, Selami, “Güneydoğu Terör Olaylarının Ekonomik Sonuçları”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 3, S. 1, Sakarya, 2008.

Shahbaz, M. (2013). Linkages between inflation, economic growth and terrorism in Pakistan. *Economic Modelling*, 32, 2013, s.496-506.

Shelley, Louise. "Organize Suç Örgütleri ile Terör Örgütleri Arasındaki Bağlantının Kesilmesinde İşbirliği", *Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi İkinci Sempozyum Bildirileri Kitabı: Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 2008, 147-163.

Simon, Herbert, *Terrorism Hurts World Trade, Transatlantic International Epolitik*, 2002, s.3.

SIPRI Military Expenditure Database, 30.11.2018

Sweezy, Baran Magdof, *Çağdaş Kapitalizm Bunalımı*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1975

Şimşek, Muammer, “Askeri Harcamaların Ekonomik Etkileri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 338, Ekim 1993, s.8-11

Tavas, Taner. ‘İntihar Saldırıları’, *Terörizm İncelemeleri*, Ankara, Jeopolitik-Strateji-Terör Yayınlar Dizisi:3, Asam Yayınları, 2000.

Tan, Mehmet & **Saçıkara**, Hasan “ Gelir ve Eğitim Düzeyinin Şiddet-Terör Üzerindeki Etkileri,”Uygulamalı Örnek Bir Çalışma”, *Türkiye'nin Güvenliği*

Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler), Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2002.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesine Yönelik Kurulan Alt Komisyonu Taslak Raporu
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/index.htm>, Erişim Tarihi: 29/11/2018, 2013.

TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 1047.

TEMUH (Terörle Mücadele Harekat Daire Başkanlığı). Hizbullah Terör Örgütü.,Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 2001

Thachuk, Kimberley ‘‘ Terörizme Destek Veren Kaynaklarla Mücadele’’, *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 2006.

Thackrah, John Richard, Dictionary Of Terrorism, 2004.

Tilly, Charles, ‘‘Terror, Terrorism, Terrorist’’, *Sociological Theory*, 2004, Vol. 22, No.

Topal, Ahmet Hamdi, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005.

TÜİK, (Çevrimiçi)

Türk Ceza Kanunu, 2004 <<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>>
http://www.unodc.org/unodc/secured/wdr/wdr2013/World_Drug_Report_2013.pdf. Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt: 4 (1)

Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt: 4 (1)

UNODC, "World Drug Report 2013",
<http://www.unodc.org/unodc/secured/wdr/wdr2013/World_Drug_Report_2013.pdf> , erişim tarihi (12.5.2018).

Uyar, Tolga, *Terörle Mali ve Hukuki Mücadele*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2008.

Uysal, Doğan & **Mucuk**, Mustafa & **Gerçekler**, Mustafa, ‘‘Terörizmin Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği’’, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/teror/teror6.pdf>., (20.11.2018), 2009.

Üney, İbrahim, *Organize Suç ve Terörizm İlişkisi: PKK Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

- Vural**, Mustafa, *Terörün Sosyo-Ekonomik Gelişme Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Karşılaştırmalı Diyarbakır Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2006.
- Yavuz**, C. ve **Şahin**, M., *Terör Ve Terörizmle Mücadele*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s.42
- Yayla**, Ahmet Said, "Terörizmin Finansmanı ve Organize Suç Örgütleri ile İlişkileri", S. AYDIN (Ed.), *Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı*, Ankara, Adalet Basım Yayım, 2008, 417-440.
- Yenidünya**, A. C. ve M. E. **Alşahin**. "Göçmen Kaçakçılığı Suçu (TCK m.79)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 82, 2009
- Yayla**, Atilla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XLV, 1990, 335-385.
- Yeşiltaş**, M., Öztürk, İ., Türkmen, F., Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1),2008.
- Yıldırım**, Zeki, *Hukuksal Açıdan Terörizmin Finansmanının Önlenmesi*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012.
- Yılmaz**, Burcu S. & **Yılmaz**, Özgür D., "Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi" , *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,4, 2005 s. 39–58.
- Yücebaş**, Önder, *Suç Ekonomisi ve Terörün Finansmanı*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2011.
- "Terörle Mücadele Yasası",
(Erişim(<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>)), 23 Ekim 2018